

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Østjysk Hjemstavn

ØSTJYSK HJEMSTAVN

45. ÅRGANG

ØSTJYSK HJEMSTAVNSFORENING

1980

UDGIVET MED TILSKUD FRA:

Andelsbanken, Århus.

Handelsbanken, Århus.

Jyllands Kreditforening, Århus.

Midtjydsk Korn- og Gødningsforretning, Skovby.

Mundelstrup Mejeri.

Provinsbanken, Århus.

Sparekassen, Hammel.

Århus Oliefabriks fond for almene formål.

Odder kommune.

Århus kommune.

Ministeriet for kulturelle anliggender.

Bogen er sat med 10° Times og trykt i A/S Skanderborg Amtsbogtrykkeri.

Papir: 115 gr. Thai-Cote.

Repro: Hammerschmidt, Århus.

Bogbinderarbejde: V. Albrechtsens Bogbinderi, Århus.

Omslagsbillede: Forfatteren til en af årbogens artikler (Se side 39 ff.) har ved juletid i 1907 været hos fotografen.

Årbogens forfattere er alene ansvarlige for deres bidrag.

REDAKTION

Museumsinspektør *Erna Lorenzen*
ansvarshavende

Overlærer *Jens Sigurd Thomsen*
redaktionens sekretær

Skolebibliotekar *Arne Gammelgaard*

FORORD

Ligesom sidste år har det igen af hensyn til forfatterne været nødvendigt at lade årbogen få et blandet indhold. Dette ikke være sagt i nedsættende betydning. Men det ses da også i en række andre årbøger, at en del redaktioner har været nødsaget til at slække på den overordnede ide, man oprindelig har haft, om at lade de forskellige årgange være temabestemte. Selvfølgelig vil vi ikke binde den kommende redaktion af Østjysk Hjemstavnsforening til at følge nogen bestemt linie i valget af artikler. Kun må vi af erfaring konstatere, at det i en lokalhistorisk årbog er vanskeligt at temabegrænse sig, fordi forfatterne — som for en del også er læserne — har vidt forskellig specialinteresse.

Mange af vore medlemmer dyrker slægts-historie eller har en ganske bestemt interesse inden for egns- eller kulturhistorien. Yderligere er der i disse år mange, som vender blikket bagud — barndoms- og ungdomserindringer er kommet i søgelyset, og mange skriver dem ned eller indtaler dem på bånd. Disse bør så afgjort indgå i de egnsarkiver, som dækker det område, hvortil erindringerne hører. Noget af det

kan være både så interessant og velskrevet, at det bør trykkes. For sådanne artikler er det naturligt, at der må åbnes spaltepads i en årbog som vor, og det er det, som også sker i år.

Den overordnede ide med at få så mange af de folkelige bevægelser belyst er dog ikke tabt af syne. Måske vil nogen nok mene, at for eksempel »swingdillen« bliver taget lige seriøst nok, hvis man vil kalde den en bevægelse. Lad os så sige en særlig strømning blandt unge i de bevægede besættelsesår; den slags skal der også være plads til. Mange vil sikkert nikke genkendende til den morsomme artikel om »swing« et, som er en lille epoke, der næsten ikke er skrevet om før.

Brugsforeningernes opståen rundt om i landsbyerne kommer ind under de landsdækkende bevægelser, som Danmark ikke har været ene om, og vi finder det godt, at Skjoldelev brugsforening har fået et eftermæle.

Endelig indeholder »Barn i Århus — og så emigration« både erindringsstof af en helt speciel art og slutningen af den store udvandrerbølge til »Det forjættede land« — USA. Det var en bevægelse, der har grebet ind i mange familiers liv, hvad amerikanernes meget blandede tilhørsforhold til fulde godtgør. At den — engang — lille pige, som fortæller beretningen, vendte tilbage til fødebyen er en anden historie, som måske kan komme senere.

Med nærværende artikler samt de forskellige strejf fra den østjyske kulturfront håber redaktionen at have tilgodeset en del af de mangeartede interesser inden for vor medlemskreds.

Erna Lorenzen

ØSTJYSK HJEMSTAVNSFORENING'S BESTYRELSE

Forretningsudvalg:

Formand: godsejer Erik Kjær,
Ristrup Hovedgård, 8381 Mundelstrup.

Næstformand: gårdejer P. Holm Jensen,
Holmsminde, Terp, 8520 Lystrup.

Kasserer: godsejer J. A. Pontoppidan,
Constantinsborg, 8260 Viby J.

Sekretær: landsretssagfører E. Lund-Sørensen,
Sønder Allé 10, 8000 Århus C.

Branddirektør N. P. Boye Nielsen,
Sandbygård, 8370 Hadsten.

ØVRIGE MEDLEMMER

Smedemester Søren Bach, Gl. Ry.

Skolebibliotekar Arne Gammelgaard, Hammel.

Proprietær Erling Holm, Odder.

Politiassistent Viktor Horn, Århus.

Direktør, cand. oecon. B. Knie-Andersen,
Charlottenlund.

Brandinspektør Carl A. Laursen, Tved.

Dr. phil. Erna Lorenzen, Århus.

Erhvervsvejleder Birte Voigt Lund, Århus.

Fotograf Else Otzen, Odder.

Museumsinspektør, cand. mag. Bent Ousager,
Horsens.

Handelsmand Tage D. Rasmussen, Højbjerg.

Overlærer J. S. Thomsen, Viby J.

ÆRESMEDLEMMER

Fhv. gårdejer Rasmus Bendixen, Hasle.

Konsulent Anton Jelsbak, Hammel.

Proprietær Søren Spanner, Skjoldelev.

her skete det ...

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	3	Fra swing-dillens dystre dage	80
Forfattere	7	Af <i>Henning Hall</i> .	
Vildtbaner	7	Gyldne september	90
Af <i>André Pedersen</i>		Af <i>Sigrid Larsen</i> .	
Selvejrbonden Ole Jørgensen Kaae i Adslev	13	Småstrejf fra Østjyllands kulturfront. Arkiver og lokalhistoriske samlinger. Sammenslutningen af lokalhistoriske samlinger	96
Af <i>Aksel Nellemann</i>		Af <i>Arne Gammelgaard</i> .	
En spillemands dagbog	19	Grenå egnsarkiv	99
Af <i>Wilh. Kjær Jensen</i> .		Af <i>J. A. Nielsen</i> .	
Skjolddelev brugsforening	30	Hadsten kommunes lokalhistoriske arkiv og samlinger	99
Af <i>Oskar Madsen</i> .		Af <i>Nydam Jensen</i> .	
Barndom i Århus - og så emigration	39	Lokalhistorisk Samling i Hammel	101
Af <i>Edith Sørensen</i> .		Af <i>Arne Gammelgaard</i> .	
Erindringer fra Todbjerg Vestergaard	63	Hinnerup Egnarkiv	101
Af <i>Harald Sørensen</i> .		Af <i>N. P. Boye Nielsen</i> .	
»Lille De« på Moesgård 1920	75	Molsbibliotekets lokalhistoriske Arkiv	102
Af <i>Ellen Ullman</i> .		Af <i>Carl A. Laursen</i> .	
		Nørhald Egnarkiv	102
		Af <i>Peder Østergaard</i> .	
		Purhus kommunes lokalhistoriske Arkiv	104
		Af <i>Metha Laursen</i> .	
		Randers lokalhistoriske Arkiv	104
		Af <i>Peder Bondesen</i> .	
		Skejby-Lisbjerg-Ølsted sognearkiv	105
		Af <i>Rasmus Bendixen</i> .	
		Sønderhald Egnarkiv	106
		Af <i>Vibeke Nielsen</i> .	
		Litteratur om Østjylland	106
		Af <i>Kjeld Elkjær</i> .	
		Museer:	
		Clausholm	108
		Af <i>Henrik Berner</i> .	

Dansk Landbrugsmuseum, Gl. Estrup	110	Kulturhistorisk Museum, Randers	115
<i>Af Svend Nielsen.</i>		<i>Af Guri Dybsand.</i>	
Gl. Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum	110	Silkeborg Museum	118
<i>Af Vibeke Nielsen og Andreas Bjerre.</i>		<i>Af Christian Fischer.</i>	
Djurslands Museum	111	Naturfredning	120
<i>Af Bjarne Flou.</i>		<i>Af Leif Hildebrandt.</i>	
Arbejder-, Håndværker- og Industrimuseet, Horsens	112	Østjysk Hjemstavnsforening	122
<i>Af Jacob B. Jensen.</i>		Personregister	124
Horsens Museum	113	Stedregister	130
<i>Af Bent Ousager.</i>			

FORFATTERE

Henning Immanuel Hall, født 1929 i Århus. Teologisk kandidat i Göteborg, Sverige, 1955. Præst i Metodistkirken 1957. Sekretær i Den danske Israelsmission 1961. sognepræst i Randlev-Bjergager 1964. Sognepræst i Randers Sct. Clemens 1976. Udgav 1972 »Skår af Randlev-Bjergager sognes historie«, 1975 »Troens sangvers«, 21 bekendelsessalmer. 1976 novellesamlingen »Randlevdage«. 1980 »Solhverv i Natten«, om grønlandspræsten og lægen Carl W. Wulff. Redaktør af »Historisk Aarboeg fra Randers Amt«.

Wilh. Kjær Jensen, født 1905, landmandssøn, uddannet i musik og sang. Kantor og kordegn i Skanderborg Slotskirke 1940-50. Fra 1950-73 ved Sct. Peders Kirke i Randers. Har desuden syslet med slægts- og egnshistorie og skrevet artikler til årbøger og dagblade.

Sigrid Larsen, født i Odder 1901, handelsuddannet, fortrinsvis i konfektionsbranchen. Fra 1964: Artikler, foredrag og causerier. Endvidere følgende bøger: »Tyve år bag disken«, 1973. »Odder set med erindringens briller«, 1973-76. »Det skete i Odder«, 1980.

Oskar Madsen, født 1907 i Sdr. Harritslev i Vendsyssel. Har siden 1928 været i Østjylland, Markusminde, Skjolddelev. Formand for Skjolddelev brugsforening i seks år, formand for husmandsforeningen samme sted og i bestyrelsen i mejeriet i en årrække.

Aksel Nellemann, født 1913 i Odense. Lærereksamen i 1936, mag. art. 1953, lærer ved Kolding kommunale skolevæsen 1937-54, adjunkt ved Kolding Gymnasium 1954-60, lektor sammesteds 1960-76.

André Pedersen, født 1902 i Borum. Udlært ved landbruget, gårdejer 1932-69. Medlem af Borum-Lyngby sogneråd 1943-54, vurderingsmand for Jyllands Kreditforening 1947-62, kreditforeningsrepræsentant for samme 1962-77.

Edith Sørensen, født 1897 i Århus. Emigrerede til USA 1912, sygeplejeuddannelse i San Francisco med operationsstue som speciale, senere uddannelse på psykiatrisk hospital i Whiteplain, New York. Tilbage til Danmark 1925, etablerede skønhedsplejesalon samme år, fortsatte som skønhedsplejerske til 1963.

Harald Sørensen, var født på Todbjerg Vestergård 1898 og døde 1966. Han dimitterede fra Ranum Seminarium 1919, den første stilling var som lærer i Års, og han sluttede som skoleinspektør i Mejlbj.

Ellen Ullman, født Birkekjær i Ålborg 1900. Student 1920, filosofikum 1921, faglærer i engelsk og fransk 1924-25. Lærer ved forskellige private realskoler fra 1925-49, lærer ved Broager Centralskole 1950-68. Fra 1969 deltager i forskellige amatørorkestre. Udsendt digtsamlingen »For få hænder at gribe med«, 1980.

Vildtbaner

Af André Pedersen

Vildtbane: En gammel betegnelse for meget store sammenhængende områder, hvorpå alene ejeren måtte jage større vildt, mens bønderne måtte nøjes med det mindre.

Begrebet kan spores tilbage til kong Valdemars Jordebog fra 1231, hvori nævnes vildtbaner på øer i kongens eje. Senere, da kongemagten, især under Frederik II, overtog en stor del af landets jordegods, blev mange store områder gjort til vildtbaner. Således var hele Nordsjælland, nord for en linie Vallensbæk - Veksø - Stenløse, én stor vildtbane, mens en af de jyske vildtbaner strakte sig helt fra Horsens til Viborg, ligesom hele Falster, Møn og Bornholm var udlagt som vildtbaner. De vildtbanepæle, der blev sat i årene 1688-93, var solide egestolper, 4 m høje og 25-30 cm i firkant.

Ved ryttergodsets omlægning 1716-20 forandredes vildtbanegrænserne noget, så pælene måtte flyttes og nye tilhugges, også fordi der mangledes mange i det nørrejyske jægerdistrikt, og i 1742 opstilledes på jægermester Rathlous forslag stenpæle om Skanderborg vildtbane. Stenene bar indhugget en kongekrone, kongens nav-

neciffer, og bogstaverne S. D. V. B. det vil sige Skanderborg distrikts vildtbane. I dag er ikke særlig mange bevaret over det ganske land.

Der berettes, at der i 1742 mangler mange vildtbanepæle i Skanderborg distrikt, bl.a. på Sjelle mark, Lyngballe mark, ved Skivholme kirke, Terp mølle, Baskjær, Borum mølle og Rugseng, en pæl mangler på Labing mark ved Borum bro, en ved Snåstrup møllebro, en på Skibby mark, ved Harlev mølle, ved Tarskov mølle og ved Fusvad, en mellem Rindelevgårds mark og Oxenballehuset, en mellem Svinsager mark og Røjgård, en på Fastrup mark i skellet mellem Virring og Onsted. Ligeledes mangler pæl ved Solbjerg sø, i Blegind, Tiset og Solbjerg skel, ved Aldrup mølle, og ved Ingerslev mølle, og endelig mangler der ved Bering bro, Edslev mølle og Bodil mølle. De fleste af disse vildtbanepæle, der var af egetræ og var gået i forrådnelse, blev i årene 1742-1760 udskiftet med granit, der var importeret fra Bornholm.

Kongen ville dog ikke gå med til at udskifte alle egepæle, og nogle af de bedste blev foreløbig stående. Derfor forskellige

årstal på disse vildtbanepæle, den ved Borum bro er udskiftet i 1743, den ved Lyngballegård i 1751 og den i Marcusminde i 1756. I slutningen af sidste århundrede ophævedes betegnelsen kongelig vildtbane (dog ikke anderledes, end at kongehuset fremdeles har en privilegeret jagtret på bestemte statsarealer).

I 1593 klager lensmanden over, at vildtet gjorde bønderne stor skade på kornet. Lensmanden skriver videre: »Hvad det anførte angår, ses her meget store flokke af hjorte, af hvilke de kongelige majestæter i løbet af en månedstid i august 1593, da han holdt jagt med sine hoffolk, fangede og tog i garn over 1600 endda udsøgte kronhjorte, foruden hinder, rådyr, vildsvin og ræve«. Jagterne blev holdt i Hjelmslev herred i Skanderborg vildtbane, og udbyttet var enormt. Under alle omstændigheder var dette vældige udbytte noget usædvanligt eller ganske enestående her i landet. I forvejen havde man til nedsaltning af det forventede vildt oplagret tønder og salt. Vildtet havde her haft fred i 6 år, siden Frederik II.s store jagt i 1587, og det var hver vinter fodret med en mængde hø. Under disse jagter var et vældigt opbud af jægere, hunde og en del heste. Fra nær og fjern var store skarer af klappere blevet mobiliseret til de indledende drev. Efter afslutningen af disse jagter var der ligefrem marketenderi, hvor hele egnens befolkning mødtes. I øvrigt var Christian d. IV.s jagter fornøjelige. Kongen ville gerne være med i et godt lag: »Har I halse, har jeg vin«. Vildtmængden på den tid var så stor, at der kunne sælges en del deraf. Kongen blev således landets første vildthandler, selv

om der nok tidligere havde kunnet købes vildt på torvet.

Medens den jagtivrige Frederik II vistnok altid så vidt muligt deltog i de store jagter til hoffets forsyning med vildt, overlod Christian IV den ofte til jægermesteren, navnlig efter at den første ungdom var forbi.

Jægermesterens pligter var at have opsig med vildtbanerne overalt i riget, så de frededes tilbørligt, og påse, at der ikke blev skudt noget vildt, lidet eller stort af kongens lensmænd, jægere, skovridere, landsvende eller andre, hvem det så kunne være, med mindre kongen selv befalede det. Ingen måtte jage mere, end deres del kunne tåle, han måtte ikke for vild- og venskab fortie noget sådant, såfremt han ikke selv stod til rette derfor at påse, at enhver af hans øvrige undergivne folk passede sin bestilling, eller hvis kongen ikke selv deltog i jagten, at alt gik med god orden, og at bønderne ikke, som det hidtil var sket uden grund, behandlede utilbørligt af hans undergivne.

Ingen af de andre vildtbaner var så rig med vildt som netop Skanderborg distriktet. Vildsvinene, der til at begynde med havde været fredet, havde i 1734 formeret sig så overflødigt i Skanderborg distrikt, at rentekammeret resolverede, at de måtte skydes. Ja, endnu ved ryttergodsets salg (1767) fandtes der en stor mængde vildsvin.

I begyndelsen af det 18. århundrede holdtes hyppige ulvejagter, der var også vel rigeligt med ulve.

Under alle de forskellige jagter var bønderne tilkaldt som klappere, og det er helt givet, at det blev betragtet som hoveriar-

bejde. Det kan man så udmærket godt forstå, de har sikkert haft langt til mødested, og mange gange har det knebet med mødepligt. Under de berømmelige store jagter i 1593 har der været liv og glade dage. Ligeledes hvis ulve havde ihjelbidt ungkreaturer eller får, og der holdtes ulvejagter, var bønderne flinke til at møde op. Det fremgår klart og tydeligt, at når kongen selv var med på jagt, var der mødepligt. Han var åbenbart mere populær end jægermesteren og hans følge, mange af disse mennekser kunne bønderne aldeles ikke med.

Christian IV havde mere tilovers for bønderne, han ønskede landboreformer. Man undrer sig over, at der under disse kongelige jagter med forholdsvis primitive jagtvåben kunne fanges og skydes så meget. Det var vel også hårdt og brutalt, når jægere og klappere drev store flokke af dyr mod f.eks. et stort vandløb med høje skrænter. Opsætning af garnhegn brugtes meget, det var særlig til vildsvin, harer og ulve. Når ulvene løb mod hegnet, skulle jægeren være hurtig, ulven kunne snart bide sig igennem.

Der var flest ulve i sidste del af det 17. århundrede. Jagterne krævede som sagt et stort apparat med en mængde klappere til den ofte 6-7 mil lange klapperkæde, hvor folkene fra begyndelsen helst skulle gå med ca. 20 alens afstand. Da jagten ofte varede i flere dage, og klapperne måtte blive ved de såter, der blev opstillet omkring det endnu ikke afdrevne areal, var det også meget strabadserende i det kolde vintervejr, selv om der nok blev tændt bål om natten både af hensyn til folkene og for at holde ulvene i såten. Bønderne

Vildtbanesten fra Borum Bro, ved vejregulering er den flyttet. På stenen er indhugget kong Christian VI.s kronede monogram og årstallet 1743.

fandt sig imidlertid i begyndelsen, da ulvenes antal var stort, godt i det, vel også fordi de så, at strabadserne ikke var mindre for jagtpersonalet. Dette måtte være på færde hele tiden og påse, at klapperne gik, som de skulle, og overvåge, at der virkelig blev holdt vagt om natten.

Bønderne var bevæbnede med plejlslagler og især med forke, ikke for at kunne væрге sig for ulvene, der var alt for forskrækkede til at turde angribe, men for at dræbe dem, hvis de forsøgte at trænge gennem klapperkæden. De ulve, der jævnlige omtales som undslupne i så-

ret tilstand, har rimeligvis i de fleste tilfælde været i berøring med bøndernes forke. Når klapperkæden havde nærmet sig garnene på en vis afstand, standsede den, og et vist antal klappere blev taget ud for at drive ulvene det sidste stykke ind i garnene, mens de øvrige blev stående så tæt, at de kunne nå sammen med forkene og altså kunne stikke de ulve ned, som søgte at bryde gennem kæden. Som oftest var der opstillet skytter ved garnenes fløje, men endnu i det 18. århundrede blev de fleste ulve taget i garnene.

Vildsvinene trivedes godt her i landet, når de havde tilstrækkelig føde, men i strenge vintre uden olden døde mange. De første år var gunstige for de i Jylland i 1581 udsatte svin, og de synes også at være kommet godt over de strenge vintre i 1585 og 1586.

De udsatte svin formerede sig dog så stærkt, at kronens bønder i Skanderborg len få år efter udsættelsen klager over, at de rent ødelægtes af vildsvinene. Jægermester Normand blev da både i 1589 og det følgende år sendt til Skanderborg for

at ødelægge vildsvinene. Endnu i 1667 leveredes der nogle fra Skanderborg distrikt, men derefter kunne dette stærkt hadede vildt ikke holde sig i længden.

Dansk jagtlovgivning er i visse jægerkredse betegnet som den bedste jagtlov, landet nogensinde har haft. Om dens virkninger vil blive gode afhænger ganske af, hvorledes den bliver administreret i vort land, alligevel vil der stadigvæk være lejlighed til at reformere vort jagtvæsen. Forhåbentlig vil de mænd, der får afgørelsen i deres hånd, ikke finde alt så godt, som det er, men indse, at der ligger jagtlige opgaver og venter på løsning.

Jeg vil ønske, at den danske fauna må blive bevaret også i fremtiden, så der må komme en dialog i stand mellem jægere, ornitologer og også ikke-jægere. Det er naturligvis ikke en tilfældighed, at harer agerhøns og fasaner ved udsætning slet ikke formerer sig på èt sted, men godt på et andet, der tilsyneladende ikke er bedre egnet. Det er årsager, som vi endnu ikke kender, men som vi gennem virkelige undersøgelser må lære at kende.

Selvejerbonden Ole Jørgensen Kaae i Adslev

Af Aksel Nellemann

De følgende linjer fortæller lidt om en selvejergård i Adslev i det attende århundrede og bringer samtidig nogle personalhistoriske oplysninger om navnet Kaae.

I Østjysk Hjemstavn 1953 findes en artikel med titlen: *En Kaae-slægt fra Blegind*. Den er skrevet af Alfred Kaae og indledes med ordene: »Mange slægter af navnet Kaae, der træffes rundt om i landet, men især på århuseggen, er tilsyneladende slet ikke i familie med hverandre; men navnet er så særpræget, at der nok må være en forbindelse mellem slægterne, når vi kommer tilstrækkelig langt tilbage i tiden«.

Her skal ikke tages stilling til, om Alfred Kaae har ret i sin formodning, men blot påvises, at selvejerbonden Ole Jørgensen Kaae i Adslev har familiemæssig tilknytning til Kaae-slægten fra Blegind. Ole Jørgensen Kaae fik adskillige efterkommere, som førte navnet Kaae videre.

Kaae er tydeligvis et af de såkaldte ken-

dingsnavne, som engang var almindelige i bondestanden. Sognebeboerne anvendte dem, medens statens embedsmænd kun lejlighedsvis noterede dem i kirkebøger, skifteprotokoller etc. Der indskrev man fornavnet (= det egentlige kaldenavn) og fadernavnet (= patronymikonet som f.eks. Pedersdatter, Pedersen).

Ole Jørgensen Kaaes kendingsnavn er kun fundet ét sted i de bevarede kilder. Den 14. juni 1778 lod han en datter (Kirsten) døbe, og i den anledning noterede præsten i kirkebogen: »Trinitatis søndag havde Ole Kaae i Adslev et barn til dåben...«. Andre steder i kilderne (kirkebog og skifteprotokol) er hans navn stedse anført Ole Jørgensen. Det er givet, at Ole Kaae og Ole Jørgensen er samme person, for ved skiftet i 1787 (som er nærmere omtalt i det følgende) anføres den nævnte datter (Kirsten), der døbttes i 1778, sammen med Ole Jørgensens øvrige børn.

Ole Jørgensen Kaaes forældre hed Jørgen Sørensen og Kirsten Sørensdatter. De blev viet i Blegind kirke den 22. oktober 1719 og rykkede derefter ind som fæstebondefolk i en halvgård i Blegind. Gården hørte under det skanderborgske rytterdistrikt og stod i hartkorn til 2 tønder, 6 skæpper, 1 fjerdingkar og 1 album. Fæstebrevet blev dateret på Skanderborg slot den 13. november 1720.

Da Blegind kirkebog har lakune for årene 1722-1738, er det ikke muligt at konstatere, hvor mange børn Jørgen Sørensen og Kirsten Sørensdatter fik, dog fremgår det af indholdet i nogle fæstebrev fra det skanderborgske rytterdistrikt sammenholdt med visse oplysninger i Skanderborg og Åkjær amters skifteprotokoller, at de foruden sønnen Ole Jørgensen Kaae fik en datter ved navn Maren Jørgensdatter.

Jørgen Sørensen døde i et af de år, som Blegind kirkebog ingen oplysninger bringer fra, sandsynligvis 1732 eller 1733. I hvert fald melder rytterdistriktets fæste-protokol, at en mand ved navn Jens Rasmussen i juli 1733 fik fæstebrev på »Jørgen Sørensens fradøde partgård i Blegind med vilkår at ægte enken ved stedet Kirsten Sørensdatter...«.

En og anden i det tyvende århundrede vil muligvis studse over, at fæstebrevet så utvetydigt fastslår den betingelse, Jens Rasmussen måtte opfylde for at kunne overtage gården, men mennesker i det attende århundrede fandt intet mærkeligt heri. I en gård skulle der nødvendigvis findes både en mand og en kone med hver sine kvalifikationer, og dette faktum måtte frem for noget andet respekteres. Det

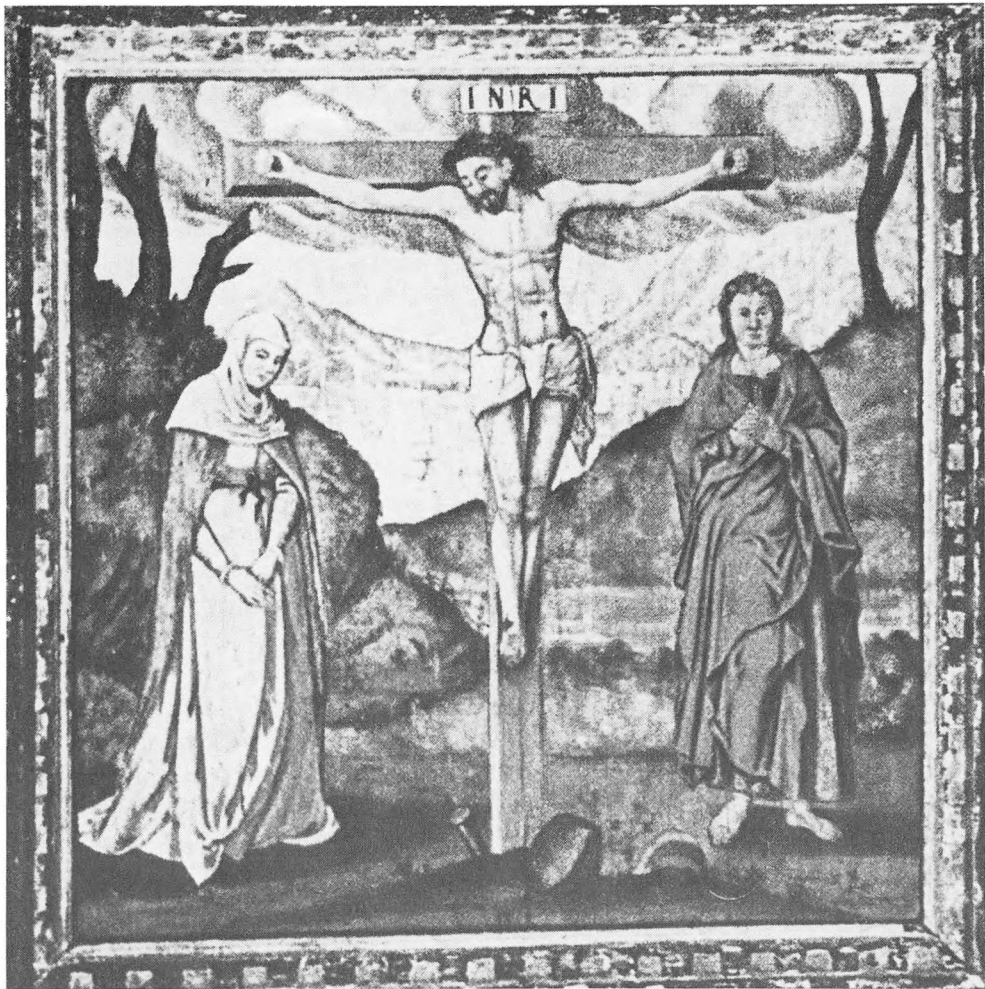
blev også respekteret nogle år senere, da Kirsten Sørensdatter var gået bort. Den 24. april 1748 bortfæstede ryttersessionen »til Ole Nielsen enkemanden Jens Rasmussens ... for hannem afstandne halve gård med vilkår at ægte hans stiftatter Maren Jørgensdatter ...«. Ole Nielsen opfyldte betingelsen; den 27. september 1748 viedes han til Maren Jørgensdatter i Blegind kirke. De to fik mange efterkommere, af hvilke en del er omtalt i Alfred Kaaes førnævnte artikel fra 1953.

Det bør anføres, at Blegind kirkebog indeholder to notater, ét fra 1747 og ét fra 1755, der *måske* fortæller om henholdsvis Kirsten Sørensdatters og Jens Rasmussens død. Det første lyder: »3. nov. begravet Jens Kohes hustru af Blegind«, det andet: »d. 23. janv. begravt gl. Jens Rasmussen af Blegind«. Såfremt notaterne gælder denne artikels Kirsten Sørensdatter og Jens Rasmussen, har sidstnævnte åbenbart også båret kendingsnavnet Kaae (= Kohe).

Først da Ole Jørgensen Kaae var nået op i årene, rykkede han ind som mand i en gård. Det skete i forbindelse med, at han fredag den 23. oktober 1772 blev viet i Adslev kirke til en enke ved navn Kirsten Knudsdatter. Hendes tidligere ægtemand, en selvejergårdmand ved navn Rasmus Laursen, var afgået ved døden i marts måned samme år.

Inden vi følger Ole Jørgensen Kaae videre, vil vi se lidt på den selvejergård, han giftede sig til.

Rasmus Laursen havde siddet i den gård i omtrent 22 år. Det skanderborgske rytterdistrikts fæste-protokol oplyser, at

Adslev kirkes gamle altertavle - nu i Købstadmuseet »Den gamle By« i Århus.

ryttersessionen den 4. november 1750 havde »forundt« ham »husbondhold på faderen Laurits Rasmussens part selvejergård i Adslev«. Da ryttergodset bortauktioneredes i 1767, fik konferensråd C. A. Carisius til Konstantinsborg tilslået bøndergodset i Adslev. Carisius fornyede

Rasmus Laursens adkomst til selvejergården ved et skøde dateret 12. maj 1769. På det tidspunkt stod gården i hartkorn til 3 tønder, 2 skæpper, 3 fjerdingkar og 1/8 album samt skovskyld 1 fjerdingkar og 2½ album.

Her må indskydes, at mange af dati-

dens selvejere ikke fuldstændigt ejede deres gårde. I tidens løb var deres frie dispositionsret blevet indskrænket og byrder pålagt dem. De måtte f.eks. svare »landgilde« til kongen eller den proprietær, der havde herligheden over dem. Da det skanderborgske ryttergods afvikledes, var selvejerne i distriktet derfor nødsaget til at købe deres gårde - eller rettere købe de rettigheder, kongen havde i gårdene - hvis de ønskede at fortsætte som selvejere. Det var et sådant køb, Rasmus Laursen foretog i 1769.

Rasmus Laursen var gift to gange. Han havde ægtet sin første kone, der hed Karen Rasmusdatter, omkring 1750. Med hende fik han otte børn. Hun døde i 1767 (begravet den 10. april), og derefter giftede han sig med Kirsten Knudsdatter. I dette ægteskab kom der to børn, det sidste dog først 2½ måned efter, at Rasmus Laursen var afgang ved døden.

Kirsten Knudsdatter blev siddende i gården, hvorved den som sagt overgik til Ole Jørgensen Kaae, da hun giftede sig med ham. Ægteskabet mellem de to varede kun godt ti år. Kirsten Knudsdatter døde den 29. december 1782, ni dage efter at hun havde sat et dødfødt barn i verden. Før den tid havde hun fået tre børn med Ole Jørgensen Kaae.

Den 8. august 1783 ægtede Ole Jørgensen Kaae pigen Anna Maria Jacobsdatter. De fik tre børn sammen, af hvilke det sidste fødtes 3 måneder, efter at Ole Kaae var død. Han gik bort midt i marts 1787. Ifølge kirkebogen blev han 56 år. Den følgende 21. august blev Anna Maria Jacobsdatter trolovet med en ungkarl ved navn Hans Pedersen.

Før 1793 var amtmanden ifølge Danske Lov skifteforvalter for selvejerbønder. Derfor findes de skriftlige vidnesbyrd om skifterne efter Rasmus Laursen, Kirsten Knudsdatter og Ole Jørgensen Kaae i Skanderborg og Åkjær amters skifteprotokoller. Lad os se på, hvad skiftet efter Ole Kaae kan fortælle om en selvejergårdmands økonomiske status i tiden, lige før de store landboreformer begyndte at virke.

Hvis skifteprotokollens udførlige beskrivelse af boet gengives summarisk med udeladelse af uvæsentlige genstande, kommer en liste over Ole Kaaes efterladte effekter til at se således ud:

Kobber: En fjerdingkedel.

Messing: Fire lysestager, to kedler.

Tin: Et fad, fem tallerkener, et stenkrus med tinlåg.

Træ: To sengesteder og en himmelseng (alle med omhæng), tre borde (to af fyr, ét af eg), fire bænke (af fyr), syv stole, tre kister (én af fyr, to af eg), en dragkiste med fire skuffer, et skab (fyr) med tre låger, to hængeskabe med nøgler og låse, to rokke, et spejl i ramme, et saltrug, øltønder, ankre, smørbøtte m.m.

Sengetøj: Fem overdyner (fire olmerdugs, én bolster), tre underdyner (bolster), syv hoveddyner (én olmerdugs, seks bolster), fem puder (tre olmerdugs, to bolster), fire par blågarns lagner.

Afdødes klæder: Tre kjoler, fire veste, en trøje, et par skindbukser, to par uldne strømper, et par sko med metalspænder, en hat, en hue, fire blågarns skjorter m.m.

Redskaber: Tre vogne, plov, harve, hakke, spade m.m.

Husdyr: To hopper, to heste, tre køer, to kvier, ti får, én so, to galt svin, tre grise.

Gården med indbo - »boens formue« - blev opgjort til alt i alt at være 586 rigsdaler, 4 mark og 13 skilling værd. Gården uden indbo vurderedes til 488 rigsdaler og 30 skilling, hvoraf dog kun 344 rigsdaler og 15 skilling indgik i »boens formue«. De resterende 144 rigsdaler og 15 skilling havde den kongelige kasse haft stående i gården siden 1767, da ryttergodset solgtes.

Boets »besværinger« løb op i 415 rigsdaler, 5 mark og 7 skilling. En købmand Herschind i Århus havde en panteobligation i ejendommen på 160 rigsdaler, en mand i Mesing havde 75 rigsdaler til gode, fem-seks andre personer havde fordringer på mindre beløb, 12 rigsdaler blev afsat til enkens kommende begravelsesomkostninger, lidt skattegæld var der også, og endelig blev 54 rigsdaler (anslået værdi af fire bæster, vogn, plov og harve) »til besætning og plovens drift« unddraget deling mellem arvingerne.

At opføre nogle dyr og redskaber eller som her en tilsvarende værdi under boets besværinger var forordningsmæssigt påbudt. Ordningen, der kaldtes sekvestering, havde til formål at bevare bøndernes formuer ved gårdene og hindre, at alt udstykkedes til arvinger.

Som det fremgår af de anførte tal, oversteg boets formue besværingerne med 170 rigsdaler, 5 mark og 6 skilling. Dette beløb tilkom arvingerne: enken og fire umyndige børn (to fra afdødes første og to fra hans sidste ægteskab). Intet kom dog til udbetaling med det samme; enken

blev siddende i gården, og de umyndiges arveparter blev stående i den, mod at enken (»eller den, hun måtte få i sinde at inklade sig i ægteskab med«) udstedte en panteobligation. Vigtigt var det, at kreditorerne gik ind på ikke straks at forlange deres fordringer udbetalt.

Værdien af 170 rigsdaler, 5 mark og 6 skilling i relation til datidens prisniveau fremtræder ret tydeligt ved en sammenligning med nogle af de beløb, som boets førnævnte effekter vurderedes til. Af de to hopper sattes den ene til 14, den anden til 10 rigsdaler. Alle husdyrene tilsammen blev anslået til at være 92 rigsdaler værd. Dragkisten med de fire skuffer sattes til 5 rigsdaler og 1 mark, tinfadet samt de fem tallerkener til 1 rigsdaler. Mest bemærkelsesværdigt er dog nok, at 170 rigsdaler svarede til mere end en tredjedel af det beløb på godt 488 rigsdaler, som gården uden indbo var anslået til at være værd.

Skifteprotokollens redegørelse for skifteforretningen efter Ole Jørgensen Kaae indeholder nogle værdifulde personalhistoriske oplysninger. Der anføres således, at »Jørgen Olesen og broder Michel Olesen, begge af Blegind« var børnenes »nærmeste frænder og beslægtede«, og at »bemeldte Jørgen Olesen af Blegind« var »den salig afdødes søstersøn«.

Jørgen Olesen og Michel Olesen er identiske med henholdsvis Jørgen Olesen Kaae, der fødtes i Blegind i 1749 og senere overtog sin fars fæstegård sammesteds, og Michel Olesen Kaae, der fødtes i Blegind i 1763 og senere blev møller i Grå Mølle i Lisbjerg. Begge er behandlet i Alfred Kaaes artikel: En Kaae-Slægt fra

Blegind og skal derfor ikke omtales nærmere her. De var sønner af førnævnte Ole Nielsen, der i 1758 fæstede »enkemanden Jens Rasmussens ... for hannem afstandne halve gård med vilkår at ægte hans stiftatter Maren Jørgensdatter ...«. Skifteprotokollens oplysning, at »bemeldte Jørgen Olesen af Blegind« var »den salig afdødes søstersøn«, beviser således, at Maren Jørgensdatter og Ole Jørgensen Kaae var søskende.

Kaae-navnet levede videre blandt Ole Jørgensen Kaaes efterkommere. Hans ældste søn Rasmus Olesen Kaae (født i Adslev 1774, død i Vitved 1835) boede i Blegind i fjorten år. Der fik han og hans kone Anne Marie Pedersdatter (død i Vitved 1843), som han ægtede i 1796, seks børn, hvoraf to dog gik tidligt bort. I februar 1810 købte Rasmus Olesen Kaae et bolsted på Vitved mark og blev selvejer, som hans far havde været det. I december 1832 solgte han stedet til sin søn Peder Rasmussen Kaae (født i Blegind 1808, død i Vitved 1902), der den 4. august samme år var blevet viet i Skanderup kirke (Hjelmslev herred) til pigen Kirsten Mogensdatter (født i Adslev 1802, død i Vitved 1875). De to fik fire børn, af hvilke det ældste, sønnen Mogens Pedersen Kaae, overtog bolstedet i 1861.

Kilder og litteratur:

Kilder

Kirkebøger fra Adslev, Blegind og Vitved sogne, fæsteprotokoller fra det skanderborgske rytterdistrikt, skifteprotokoller fra Skanderborg og Åkjær amter og skøde- og panteprotokoller fra Hjelmslev-Gern herreder - alt i Landsarkivet for Nørrejylland.

Litteratur

Foruden Alfred Kaaes omtalte artikel i Østjysk Hjemstavn 1953 må anføres Sevel Andersens bog: Vitved Sogn - som det var engang (1979). Heri oplyses det (side 77), at Peder Rasmussen Kaae fødtes i Vitved sogn. Hans fødsel skete imidlertid i Blegind sogn. Fejltagelsen skyldes uden tvivl, at visse folketællingslister (1845, 1850 og 1860) angiver Vitved sogn som fødested. Andre lister (1870 og 1880) anfører dog, at Peder Rasmussen Kaae fødtes i Blegind. (For fuldstændighedens skyld bør nok nævnes, at en Peder Rasmussen Kaae, der fødtes i huset Fredelighed på Gjesing mark (Frueing sogn) den 4. marts 1813, ikke må forveksles med Peder Rasmussen Kaae i Vitved).

Den, der ønsker viden om selvejerbondens forhold i almindelighed i tiden før de store bondereformer, kan finde mange oplysninger i Hans Knudsens artikel: Kolding Rytterdistrikts Selvejere (trykt i Samlinger til Jydsk Historie og Topografi, 4. række, 4. bind, 1922-1924, side 319ff) og i Fridlev Skrubbeltranks bog: Det danske Landbosamfund 1500-1800 (1978). Flere titler på bøger og artikler findes i sidstnævntes værks litteraturliste.

En spillemands dagbog

Af Wilh. Kjær Jensen

Min farmor havde i forbigående fortalt, at hun havde to morbrødre, der spillede violin, især var den ene, Frederik, en kendt og dygtig musikanter, og at hun som barn så gerne ville besøge sin mors forældre og søskende i Blirup Mølle, for der var altid musik og sang og godt humør.

Dette og lidt mere er de sparsomme personlige oplysninger, jeg har om Frederik Pedersen, der sin meste tid boede i Stensballe ved Horsens, men ved et tilfælde blev jeg i 1962 gjort opmærksom på Fr. P.s gamle dag- og regnskabsbog: Tre stihæfter med optegnelser fra en mere end 50-årig spillemandsfærd på Horsenseggen. Hæfterne tilhørte en gammel mand i Ry, vistnok et barnebarn af Fr. P., der havde udlånt dem til en fjernere slægtning, af hvem jeg lånte hæfterne. Lykkeligtvis tog jeg en ret fyldig afskrift, inden

jeg returnerede dem, for siden synes de sporløst forsvundne, og senere eftersøgning har været forgæves, hvorved et egnsarkiv er gået glip af en kulturhistorisk sjældenhed.

FREDERIK PEDERSEN var født 28. april 1814 i Blirup Mølle - også kaldet Serrikslevgaards Mølle - Vær sogn nordøst for Horsens og var søn af fæsteren, møller Peder Svendsen og hustru Anna Margrethe Nielsdatter. Det fremgår af dagbogen, at Frederiks bror Svend Pedersen overtog fæstet efter faderen, men tillige ofte assisterede Frederik, når denne manglede en makker, eller der var større arrangementer: »Jeg gav Svend 3 Mk.« Også Fr. P. var ved mølleriet i sine unge dage og kaldtes ofte Frederik Møller. Han begyndte at spille offentligt som 17-årig, og fra 1830 mod betaling. Fra maj måned

1834 har han ført dag- og regnskabsbog omtrent til sin død i 1887, og meget tyder på, at Fr. P. har været en habil og populær musikanter. Han var gift med Ane Marie Olesdatter, men mærkeligt nok omtaler han ikke sin vielse og børnenes fødsel. På en af de sidste sider har han nedskrevet et gudeligt vers, der dog næppe skal opfattes som udtryk for, at Fr. P. var mere end almindelig religiøs, men at det bare har moret ham at »digte«. Violinen var det foretrukne instrument, men når han af og til noterer »at blæse« har det sikkert været clarinetten, der anvendtes, især ved udendørs lejligheder.

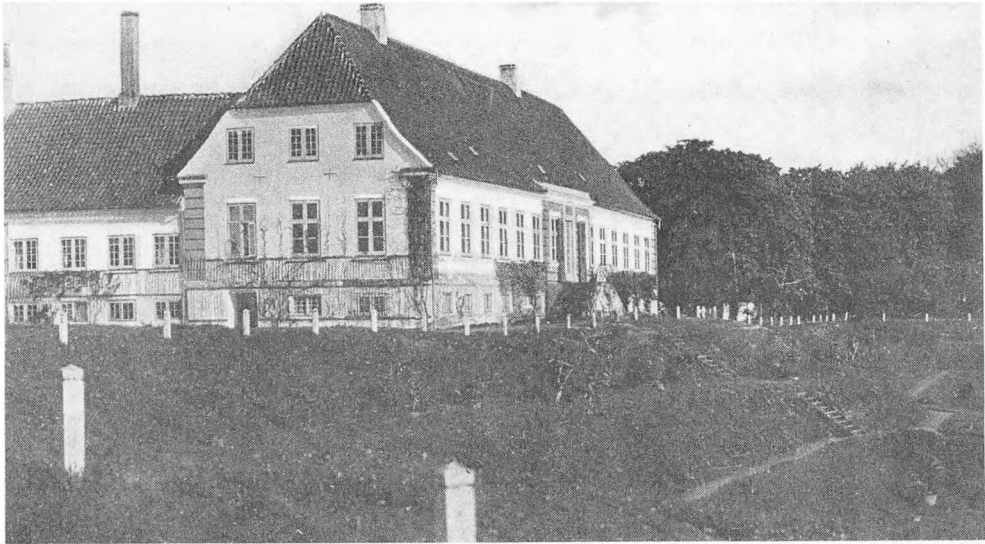
Det var jo i hoveriets tid og i et - efter vore begreber - fattigt miljø, Fr. P. virkede, men han har næppe følt kårene særlig trykkende eller fattige. Hele bondemiljøet

var jo meget homogent. Der var ingen væsentlig forskel på den almindelige levestandard mellem fæstere, husfolk og håndværkere, præst og degn. At de to sidstnævntes boglige uddannelse har gjort sig gældende på anden måde i det snævre bondesamfund er en kendt sag. Uden for dette bondesamfund stod »Herskabet«, der i dagbogen især repræsenteres af baron Fritz Kragh Juel Wind på Stensballegaard, forpagteren E. Søtoft, baron Wedel, Serritslevgaard, forpagter Vigaard Søtoft, Tyrrestrup - også benævnt proprietær og kandidat - og flere.

Fr. P. synes at skelne mellem »Bael« (bal) for det fine publikum, og legestue eller dans for den almindelige almue. 1864-krigen er markeret som: »For de militære«, Soldater Bael« o.s.v. Det fremgår, at

Stensballegaard - et af de steder, den gamle spillemand ofte besøgte. (Foto: Horsens Museum).

Serridslevgaard - også her var Fr. Pedersen hyppig gæst med sin violin. (Foto: Horsens Museum).

Fr. P. et par gange har været indkaldt til korte militære skolinger i København. Kongerne Frederik VI og Chr. VIIIs død giver anledning til bemærkningen: »Altså må vi stoppe for Lystigheden for en Tid«. I øvrigt blev betalingen indsamlet blandt festens deltagere. 1 rigsdaler (Rdl.) er ca. 2 kr. 6 mark à 16 skilling. Efter 1875 kro-

ner og ører. Fr. P.s håndskrift er ganske god, og hans egen bogstavering er benyttet her. Hæfte I, der er påbegyndt i maj 1834, indledes med »Denne Bog tilhører mig Fredrik Pedersen, Serritslev Gaards Mølle«, og er påbegyndt 4.5.1834. Hæfte II er påbegyndt 18.7.1841, hæfte III fra 12.9.1878 til 2.1.1886.

1834	4/ 5	Barsel Gilde, Peter Andersen, Stensballe	0,3,10
	10/ 5	Jens Jensen, Aaes, et Bryll.	1,3,00
	18/ 5	Et Pintse Gilde ved Knud Smed i Serritslev	4,4,11
	29/ 6	Legestue, Ole Olesen, Blirup	0,5,00
	4/ 7	Bryll. hos Jens Hansen, Brigsted	4,2,05
	20/ 9	Et Bryll. hos Sognefoged Knud Mikkelsen, Oldrup	2,4,00
1835	18/ 1	En Komedi (Komødie), Jens Knudsen, Tvingstrup	0,3,05
	22/ 2	Legestue i Blirup Mølle (hos broder Svend)	0,3,12
	2/ 3	Jens Sørensen i Stensballe, at blæse	1,0,00

	2/ 5	Et Bryll. hos Chr. Lauritsen, Lundum	3,3,10
	6/ 6	Bryll. paa Stensb. Grd., K.J.W. (Krag Juel Wind)	3,2,10
	29/ 9	Serritslevgaard, en Legestue	1,1,09
	24/10	Majorinde Gjersdorf, Serritslevgaard, Høstgilde	1,0,00
	25/10	Legestue hos Morten Jensen, Brigsted	0,5,12
1836	13/ 1	En Komedi, Jens Jensen, Brigsted	1,3,12
	10/ 2	Laurits Busk, Kannerup, en Komedi	0,2,05
	6/ 3	Peder Mortensen, Trustrup, Bryll.	2,2,06
	26/ 3	Jørgen P. Ærtehøj (udt. Perathøw), Brigsted, Bryll.	3,0,0
	22/ 5	Anders Lauritsen, et Pintse Gilde, Brigsted	3,2,11
	19/ 6	Jens Smed i Holtung, et Barselsgilde	1,5,05
	2/ 7	Laurits Sørensen i Bleld Skov, et Bryll.	2,0,03
	10/ 7	Paa Stensb. Grd. for Sletfolkene (Slet = høhøsten)	3,0,09
	17/ 9	Hanstedgaard, et Høstgilde	1,0,09
	2/10	Jørgen Lauritsen i Væhrholm, et Barsel	1,3,10
	22/10	Majorinde Gjersdorf, Stensb. Grd. et Høstgilde	1,0,00
	12/11	Høstgilde paa Tyrrestrup	1,0,00
	9/12	Et Bryll. hos Anders Andersen i Toftum	1,5,10
1837	2/ 1	Jens Feveile i Ørritslev, et Tromgilde (tromme-) sikkert i forb. med »Bysens Tromme	1,1,12
	5/ 2	Legestue paa Bjerre Mark	1,1,14
	7/ 4	Jørgen Pedersen i Fuglsvig, et Bryll.	1,4,02
	11/ 4	Mads Jørgensen Boter (?), et Bryll.	2,2,00
	24/ 6	Paa Stensb. Grd. et Bryll.	2,2,03

Paa Juuledag 1836 traf det sig, at der kom en Mængde Sne som dog ikke optøedes før i Aaret 1837 den 22. april hvorved mange Mennesker led stor Mangel for Foder til Chreaturerne. Serritslevgaards Mølle den 22. April 1937.

Frederik Pedersen

Den 2. juli reiste ieg til København og kom igen til Jylland den 4. August og har i den korte Tid endt min Kongens Tieneste.

Boede hos P. Rasmussen, Rosengade 447.

	2/12	Peder Hansen, Holtung Mølle, et Barsel	2,1,03
	21/12	Niels Mathisen i Uth, et Bryll.	1,3,12
1838	2/ 1	Rasmus Ottesen i Ørritslev, et Tromgilde	1,0,00
	13/ 2	Jens Sørensen Smed, Holtung, et Tindgilde (Tiende)	0,2,04
	25/ 2	Peder Christensen, Tvigstrup, en Legestue	0,5,03
	7/ 4	Mathis Nielsen, Bleld, et Bryll.	2,2,02
	12/ 5	Jens Jørgensen Kusk, Stensb., et dobbel (dobbelt) for L.P.S.	0,3,00
	10/ 6	Chr. Jensen, Haldrup, et lille Bryll.	0,5,06
	7/10	Jørgen Lauritsen, Væhrholm, et Barsel	1,5,12
	18/11	Albert Jensen i Lundum, Barsel	1,1,02
		I 1838 var Vinteren meget stræng og langvarig. Langt hen i Mai laa der store Dynger Sne hvor Solen ikke rigtig kunne skinne.	
	30/12	Birup Mølle (Fr.P.s barndomshjem) en Legestue	0,5,03
1839	2/ 1	Søren Andersen, Ørritslev, et Tromgilde	0,4,09
	11/ 2	Niels Jørgen Jensen, Holting, at blæse til Fastelavn	1,5,00
	23/ 3	Søren Monk i Hansted, Bryll.	4,3,10

	1/ 4	Den store Niels Jensen i Stb. (Stensballe), en Legestue	1,4,07
	1/ 6	Rasmus Paakesen, Meldrup, et Bryll.	2,2,12
	30/ 6	og 31/6 for Stensb. Gd.s Slots Folk	2,3,01
	4/ 8	Et par Timers Musik (underholdning?), Tellerups Barsel	0,2,02
	10/11	Anders Jensen, Raadvad, Bryll. og Barsel	2,3,02½
		Den 3. December døde Kong Frederik den 6te hvorfor vi nu maa sige stop.	
1840	21/ 3	Søren Monk, Hansted, Bryll.	4,0,06
	19/ 6	Ole Pedersen, Væhrvang, Bryll. med Johanne Marie (sikkert gode venner, der ikke skal betale.	
	26/ 6	Indgangsgilde (?) for Byens Mænd og Koner	0,0,00
	25/ 6	Stensb. Gd. Sletfolk i 7 Dage	2,4,14
		Aaret var Vinteren ikke mindre vedvarende, da ieg selv den 10. mai gik paa Is og Sne, og langt længere hen laa der Sne i Skoven.	
	24/10	Søren Andersen i Nebel, Bryll.	3,1,11
	25/11	Skomager Joachim Hansen, Horsens, et Bael	1,0,00
	30/12	Christen Skovfoged, Stensballegaards Skov, et Bael	0,3,00
1841	22/ 2	Niels Madsen, Hansted, Legestue i 2 Dage og Nætter	2,4,13
	5/ 6	Frederik Jørgensen i Blirup, et Bryll.	2,2,02
	11/ 7	Laurits Nielsen i Hansted, Sletgilde i 3 Dage	2,1,02
		(ofte noteres: Gav Svend (broderen) 3 Mk. el.l.)	
	8/ 8	7 Dage for Stensb. Gd.s Hoveries Folk i Slettiden	2,4,01
	12/ 9	Legestue ved Niels Rasmussen i Blirup	1,4,01
	16/10	Majorinde Gjersdorf, Serritslevgaard, et Høstgilde	1,0,00
	14/11	Legestue i Toftum	1,0,09
	27/11	Bryll. ved Rasmus Sørensen i Hansted	4,1,04
	18/12	Jens Nielsen, Haldrup, et Bryll.	1,4,10
	26/12	Bael paa Stensb. Gd.	2,2,02
	30/12	Et Juule Gjæst, M. Mathisen, Stensballe	1,0,00
1842	7/ 2	Fastelavngilde ved Niels Nielsen, Hæiballe	2,0,08
	11/ 2	Tindgilde ved Niels Jensen den yngre, Stensballe	1,0,00
	19/ 3	Niels Jensen i Sillihus, et Bryll.	1,3,05
	15/ 5	Et Pintse Gilde i Stensballe.	2,2,00
	3/ 7	Bryll. ved Christen Suunmand (Chr. ved Sundet) Stensballe	2,1,01
		Paa Stensb. Gd. i Slet, Svend 1 Aften: 3,01	3,0,01
	19/ 7	og 20/7 paa Serritslevgaard til Raps Folkene indtil Aften og om Aftenen til Dands	3,0,00
		(Rapsen blev plejltærsket på marken med musikledsagelse for at markere rytme og tempo og for at bryde ensformigheden)	
	14/10	Tre Dages Bryll. ved Laurits Nicolaisen, Brigsted	4,2,09
	22/10	Høstfest ved von Norup paa Hanstedgaard	2,0,14
	18/11	Peder Johansens Enke i Søvind i 3 Dage (Svend 3,2,11)	0,0,00
		I December Bryll. ved Mads Smed i Lundum	2,1,12
1843	3/ 1	Gartner Mathisen i Stensballe, et Juule Bael	1,3,00
	27/ 2	- 28/2. Fastelavngilde, Niels Jensen, Høiballe	5,1,01
	5/ 3	Legestue, Jens Winther i Ajstrup - Svend var med	?
	2/ 4	Legestue, Anders Jensen, Raaved	?
	30/ 4	Legestue, Jacob Rasmussen, Alrø, hvor jeg maatte give Styremanden 12 Sk	1,1,00
	25/ 7	Sletgilde ved Jens Nielsen, Vorsø	0,4,11
	1/ 8	Seks Tærskedage (med musik), Mikkil i Nebelgaard	5,0,00

	24/ 9	Paa Væhrholm til Legestue	1,5,09
	30/ 9	Paa Hovedgaarden Bygholm, Høstgilde	1,1,00
	15/10	Niels Simonsen Monk i Hornsyld, et Barselsgilde	1,3,02½
	26/12	Juule Bael på Stensb. Gd.	2,5,10
1844	7/ 1	Et Barselgilde, Steffen Sørensen i Gjedved	1,3,08
	11/ 5	Peder Ladefoged i Torsted, et Bryll.	6,3,09
	3/ 7	Et fiin Barsel ved Peder Mortensen i Gylling	1,0,08
	24/10	Piger Bael, Ole Nielsen i Stensballe	1,4,18
	25/12	Juule Bael, Hans Grabow, Raadved	1,1,08
	29/12	Et Gjæst, Chr. Skovfogeds, Serritslevgaards Skov	1,2,04
1845	4/ 1	Et Bael, Frøken Gjersdorf, Serritslevgaard	1,0,00
	26/ 7	Den sidste Sletdag, Buch i Hansted	3,0,02
1846	2/ 1	Bael paa Serritslevgaard, 2 Musikanter	1,0,04
	24/ 7	Paa Stensb. Gd. for Raps Folkene	1,0,00
	22/ 7	Serritslevgaard, et Bael for Lilienskiold (forpagteren)	1,4,00
	5/12	Bryll. ved Jørgen Smed i Hansted	6,0,05
	13/12	Legestue i Blirup Mølle	1,5,08
1847	16/ 1	Bael, H. P. Rasmussen i Søvind Kro	1,5,08
	13/ 2	Ritmester von Norup Hanstedgaard (?)	1,1,01
	15/ 2	At blæse til Katslagning og Dans, Rs. Olesen, Stensballe	6,5,10
	27/ 2	Tre Dages Bryll. hos Knud Jørgensen, Hansted Strandgaard	5,1,14
	4/ 7	Dreng Bael, K. Olesen, Stensballe	0,4,08
	15/ 9	Ærtetærskning, Jens Nielsen, Ørbæk, et lille Selskab	1,5,06
1848		Den 20. januar døde Kong Christian den 8'de, altsaa maa vi stoppe med Lystigheden for en Tid lige som da kong Frederik den 6'te døde.	
	25/ 6	Under Krigens tunge Skiæbne spillede ieg den 25. Juni hos Mathias Nielsen i Blirup til Legestue og tiende	1,1,08
		I Slet for Stensb. Gd.s Hoveries Folk	4,1,01
	23/ 9	Høstgilde, Baron Wedel paa Nebelgaard som 4'de Mand	1,0,00
		(Fra 1/10 til 25/10 spillede Fr.P. »for de Militære« bl.a. på Stensballegd: 2,3,03 og på Væhrholm, i Haldrup Mølle og hos baron Juel Wind på Hovedgård)	
	1/12	I Wiisbyes Sael i Horsens	2,0,00
	?	En Tærskedag	4,2,01
1849	6/ 1	I Søvind Skole for Børnene	1,1,08
		(i februar for »Jegerne« (jægerne) bl.a. på Stbgd.)	1,5,15
	20/ 3	Bryll. hos Hans Monk i Hansted	7,0,09
	4/10	Høstgilde, Provst Høg Guldborg, Væhr	0,0,09
		(Provsten er en god gammel kunde)	
	30/10	Peder Pedersen, Hansted Strandgaard, Bryll.	6,1,12
1850	18/ 3	Geburtsdag for Jens Munk, Hansted	3,0,00
	28/ 4	Paa miin Geburtsdag, i Serritslev (? - 36 år)	1,5,06
		(I tiden 16/6 - 7/7 læses ofte: »Bael for Militæret«, »Soldater Bael«, »for Artilleriet« o.s.v. - for hver gang ca. 2,0,00).	
	11/10	Bryll. i tre Dage, Nicolaisen, Bentlund	4,3,13
		Slutter med Høstgilder.	
1851	6/ 1	Frøken Bael paa Serritslevsgaard	1,3,08
	7/ 2	og 8/2 Afdansningsbael for Børnene i Tyrrestrup	2,3,00
	6/ 3	Soldat Bael, Lars Chr. Rasmussen, Bled	1,0,00

	Den 10. April kjøbt et Stueuhr hos Madsen for 5 Rdl. og 1 Mk. - Et Aar er 8.760 Ti- mer. (Det synes at fremgå af nogle notater, at Fr.P. også fungerede som urmager nu og da.)	
	(Sidst i juli 3 dages sletgilde i Hansted)	6,0,00
24/10	Bryll. og Høstgilde, P. Juel Wind, Hovedgaard	1,2,08
6/12	Bryll., Laurits Volf, Østbirk Sogn	3,2,08
1852	(ofte følger legestue efter barselsgilde)	
10/ 7	Fire Dages Sletgilde for Hanstedgaards hoveries Folk	6,0,00
6/11	Bael, Mogens Tømmer Svend i Horsens uden Kattesunds Port	2,0,00
19/12	Barselsgilde, Frits Johansen (Drebitz), Skablund (Fr.P.s søster og svoger, skovfoged)	1,1,13
1853	19/ 6 Barn i Kirke, Michael Nicolaisens Søn, Bentlund	1,5,11
17/ 7	Legestue - samme	1,5,00
7/10	Bryll. med Marie Bugge, K.J.W.A., Stenb. Gd.	3,1,00
3/12	Bael i Torsted for Mogens Væver	1,0,00
1854	19/ 1 Et Bael for Mænd (?), Rasmus Jensen, Hansted	3,1,04
20/ 8	Frøken Gjersdorf paa Serritslevgaard, 2 Timers Dans	0,4,00
2/ 9	Høstfest i Horsens	2,0,00
23/ 9	Høstgilde, Forpagteren på Bygholm	3,0,00
1855	6/ 5 Legstue, Sognefoged Munch i Hansted	3,1,05
10/ 6	Skov Bael, Stensb. Gd.s Skov, at blæse	2,5,03
24/ 6	Rugballehus paa Gjedved Mark (anledning ?)	3,5,02
27/12	Bael for Baron Wedel, Nebelgaard	3,4,08
1856	6/ 1 Frøken Bael paa Serritslevgaard	3,3,00
18/ 1	J. Jørgensen i Hyldkrog, Brigsted Mark, et Bryll.	5,4,06
3/ 2	Jens Munk i Hansted, et Bael.	5,2,00
14/ 3	Et Tindgilde, Søren Jacobsen i Serritslev	1,1,08
24/ 2	Bael paa Højskolen (og Seminarium) i Gjedved	2,3,12
29/ 5	Reisegilde over Veirmøllen i Blirup, Hans Pedersen, Serritslev (nu konkurrent)	2,2,12
3/ 6	Bryll. ved N. Nielsen i Høiballe	9,1,15
8/ 6	Legestue - samme	3,1,00
24/ 8	Rapskilde, forpagter Lillienskiold, Serritslevgaard	2,3,00
11/10	Major Juel Wind, Tensballegaard (?), Høstgilde	3,0,13
19/10	Propeter (proprietær) Søtoft, Tyrrestrup (anledning ?)	3,0,08
28/10	J. Munk, Hansted, Bryll.	8,2,05
12/11	Reisgilde over Stuehuset i Bedeballe, Søtoft., Tyrrestrup	2,0,00
30/11	Christen Gartner i Stensballe, Barselsgilde	4,5,02
1857	6/ 1 Bael paa Højskolen i Gjedved	3,2,07
16/ 3	Tviling Bryll. ved Jens Munk i Hansted	8,0,05
30/10	Provst Guldberg, Væhr, et Høstgilde (hvert år i okt.)	2,0,08
5/12	Jørgen Pedersen Ærtehøi, Brigsted Mark, Reisegilde (Sletgilderne ses at falde i sidste halvdel af juli, høstgilder fra midten af sept. og hele okt. måned).	2,1,09
1858	15/ 2 Katslagning, P. Pedersen, Hansted Strandgaard	4,3,02
13/ 2	Barselgilde, Niels Stounberg i Serritslev	3,1,00
14/ 2	For samme, Legestue for Ungdommen	2,0,00
7/10	Confirmationsgilde, Matias Nielsen, Blirup	3,1,00
3/11	Gryners Verksted i Stensballe, Legestue	3,1,00

	22/11	Svend i Blirup Mølle. 2 Dages Barsel for Ungdommen	1,2,08
1859	20/ 2	Anders Johansen i Stensballe Sundhus, Legestue	2,5,08
	7/ 3	Fastelavnsgilde, Niels Mikkelsen i Serritslev	5,4,14
	11/ 3	Fastelavnsgildets Ende	3,2,06
	3/10	Confirm. Gilde, Peder Jørgensen, Blirup	2,0,12
	9/12	Confirm. Gilde, Søren Sørensen, Væhrholm	3,3,00
	18/12	Barselgilde, 2 Mand i 2 Dage, Just Hansen, Aaes	2,4,00
1860	14/ 1	Bryll. og Barsel, Søren Sørensen i Stensballe	7,1,08
	15/ 1	Tindgilde for Mænd, Stounerberg i Serritslev	1,2,00
	15/ 1	Samme for de Unge	2,1,04
	20/ 2	Ridende Fastelavnsgilde, Mads Olesen i Serritslev (mon Fr.P. også var ridende?)	11,1,08
	23/ 2	Ende på samme Gilde	4,1,08
	14/ 4	Baron Wedel, Serritslevgaard, Dansegilde for Ungdommen	2,3,08
	7/10	Monberg, Petersholm pr. Horsens, Høstgilde	2,5,08
1861	27/ 1	Koeforpagter Kyster paa Tyrrestrup, Bael	3,0,04
	16/ 4	Confirm. Bael, M. Olesen, Serritslev	1,5,00
1862		(Intet noteret i 1862 - hvorfor?)	
1863	7/ 8	Legestue hos Skolelærer Jacobsen, Aaes	3,2,08
	4/10	Baron Fritz K.J.W.A. (må være Frederik Siegfried Krag-Juel-Vind-Arenfeldt) stensb. Gd, et Høstgilde	4,0,00
1864		(kun få notater, lidt sjusket ført. Hvis Fr.P. havde været indkaldt havde han vel noteret det. Han er nu ca. 50 år).	
1865	19/ 2	Soldater Bael, Niels Mikkelsen, Serritslev	1,2,00
	12/ 3	Soldat Bael, R. Sørensen, Hansted	3,2,08
	20/ 7	R. Tjener i Stensballe, Legestue for R. Hestgarde	2,0,12
	29/12	Opgjort til 3683 Rdl. 2 Mk og 5 Sk. (tidsrum ?)	
1866	16/ 1	Jacob Møller i Serritslev Mølle (den nye møller), Legestue	3,2,08
	23/10	Provst Guldberg i Væhr, Høstgilde	2,2,08
	30/12	Et fiin Bael, Løjtnant Nyholm, Hovedgaard	2,3,00
1867	1/ 1	Piger Legestue, Jørgen Kusk i Tvingstrup	3,1,00
	27/ 2	Afdansning for den dertil uddannede Ungdom, Stounerberg ?	2,0,00
	31/ 3	Værtshusholder Hendriksen, Nørregade, Horsens, tre timers Dans	1,1,08
	10/ 6	Pintседag, Jens Sørensen, Stensballe, Legestue	6,3,00
	25/10	Bryll. med Gryne (?), Mads Christenen, Stensballe	5,2,03
	17/11	til 21/12 Danseskolen i Haldrup, Afdansning 24/12	12,5,00
1868	19/ 1	Stine Skovfogeds i Stensballe, Bael	2,3,00
	20/ 9	Barselgilde i 2 Dage, Simon Munk, Hansted (Søn af Jens ?)	6,2,13
	16/10	Provst Guldberg, Væhr, Høstgilde	2,4,00
	23/10	Candidat Søtoft (forpagteren), Tyrrestrup, Høstgilde	2,3,00
	27/10	Bryll. hos Jørgen Kusk i Tvingstrup, og Legestue for Piger	4,2,08
1869	4/ 3	Reisegilde, Theodor i Søvind Kro, de gamle	6,3,08
		Samme for de unge dagen efter	5,0,10
	23/ 5	Forpagter Søtoft, Stensb. Gd. - 1 Times Dans	0,4,00
	1/ 8	Uhrmager Dahl, Haldrup Mark, Legestue	1,3,00
	12/ 9	Emil Søtoft, Høstgilde, Stensb. Gd.	3,3,00
	29/ 9	F. Søtoft, Tyrrestrup, Høstgilde	2,3,08
	10/12	Johan Munk, Hansted Mark, Bryll. med S.S.S. (?)	7,1,11
	27/12	Frøken Bael i Lydhøi	3,5,00

1870	10/11 1869 til 8/2 1870 paa Danseskolen ved Dahl paa Haldrup Mark. Fortieneste for 20 Gange	10,5,07
18/ 4	2. Paaskedag, Legestue, Sø. Sørensen, Stensballe	3,0,00
12/ 6	Uhrmager Dahl paa Haldrup Mark, et Par Timers Dans	0,3,00
25/ 9	Samme Skydebælg	0,4,00
1871	27/ 2 og 29/3, Danseskolen i Serritslev, Pr. Hunør	0,2,12
23/ 5	Bryll. Tønne Mathisen, Aaes, med Steddatteren	10,2,04
19/ 7	J. K. Østergaard, Stensballe, ½ Times Dans for Selskab fra Horsens	0,5,00
16/ 8	Provst Guldberg, Selskab fra Horsens, 1 Time	0,5,04
25/ 9	Th. Sørensen, Serritslev Mølle, Sesion Legestue	0,5,00
1872	25/ 1 Sø. Sørensens Svigersøns Barn i Kirke, 2. Dag	3,2,11
29/ 4	Skolelærer Andersen, Stensballe, Bryll. kuns 3. dag	2,5,02
12/ 5	F. Johansen Drebis, Skabelund, Bryll. - kuns 3. dag	4,4,02
	(Fr.P.s søster og svoger, se 19.12.1852)	
25/ 6	N. Rasmussen, Egebjerg, Bryll. med K.N.S.H.	11,1,15
11/ 8	og 14/8 J. C. Østergaard, Stensballe, 1 Time for Hosens Folk	1,0,08
2/ 9	Chr. Skovfogeds Enke, Stensballe, 1 Time for Hosens Folk	0,4,00
24/ 9	Høg Guldberg, Væhr (provsten), Høstgilde	2,2,00
6/10	Hans Møllebygger i Haldrup, Confirmationsgilde (Fr.P.s søster og svoger)	0,5,00
14/10	Svend Pedersen i Bliurup Mølle (broderen), Confirm.gilde	1,1,00
17/10	Jørgen Kjær, Brigsted Mark, et Bælg	4,0,00
12/10	til 4/11 Danseskolen i Stensballe og Serritslev	12,3,00
22/11	til 30/12 Danseskolen for Haldrup, Tvingstrup, Stensballe og Serritslevgaard, Danse- lærer Valdemar Haxthausen	27,2,12
26/12	J. Winther, Egebjerg, Barsel, 2 Mand om Fortjenesten	2,5,00
1873	28/ 3 Niels Stounbjerg, Serritslev, Bryll. med Folmer	6,4,08
31/ 8	R. Nielsen, Bliurup Mark, Legestue i det nye Hus	7,0,00
26/10	Hans Møllebygger i Haldrup (svoger), et Bælg	1,3,08
28/12	S. Nielsen, Skolelærer i Søvind, Skolebørnene	2,3,00
1874	25/ 1 Baronesse Juul-Wind, Stensballe Gd. - et Bælg	4,0,00
27/ 3	Søren Peter Mortensen, Svinballe, Bryll. med Morten	5,3,08
5/ 6	Grundlovsfest i Stensb. Gd.s Skov	2,5,04
7/ 8	Gryner for bager Smidt fra Horsens	2,1,04
11/10	og 12/10 Tvilling Barsel, Steffen Jensen, Hansted	10,4,05
24/12	Reisegilde over Vindmøllen, R.N.S. i Egebjerg	7,0,05
1875	Den nye mønt begynder (kr. og ører)	Kr. - Ø.
1/ 5	Et stort bryll. ved Nicolai Andersen, Haldrup	12,75
2/ 5	Samme for Ungdommen	4,33
8/ 5	Kr. Gartner (Østergaard) i Stensballe, Bryll.	11,00
17/ 5	Barsel, 2 Timer, Th. Sørensen, Serritslev Mølle	1,10
18/ 6	Stine i Stensballe (Skovfoged Stine), 1 Time for Horsens Folk	0,83
18/ 6	P. Thommesen, Haldrup, Bryll.	14,70
20/ 6	Samme Bælg	6,34
4/ 7	Barselgilde, Søren Sørensen i Nebel	5,97
10/ 7	Sletgilde, Fritz Søtoft, Tyrrestrup	6,00
20/ 7	En Time for Horsens Folk ved Skov Stine i Stensballe	1,00
	(Skov Stine = Stine Skovfogeds synes at være en festglad sjæl)	
16/ 8	Stensb. Gd.s Skov, for Kjøbenhavnere, ca. 3 Timer	?,09

29/ 8	Karl Østergaard, 1 Time og Timer samme Dag	4,44
5/10	Sesions Legestue, Skov Stine for Ungdommen	3,85
20/10	P. Kusk, Aaes Mk. Bryll. i 2 Dage	22,96
1/11	N. Snedker, Serritslev, Bael	15,57
	For 1875 = Kr. 574,52	
1876 28/ 2	Hans Møllebygger i Haldrup (svogeren), Fastelavn for Mænd	6,00
1/ 3	Samme for Ungdommen	7,67
24/ 4	Svend Pedersen i Blirup Mølle, et Bael	6,29
29/ 6	Reisegilde, Th. Pedersen, Rødbækgaard, for gamle	10,00
3/ 8	1 Time = 1 Kr.	
20/10	Sø. Jacobsen, Serritslev, Bryll.	21,63
20/12	Danseskolens Afslutning, Haxthausen	14,00
30/12	Kandidat Søtoft, Tyrrestrup, Folke Bael	6,00
1877 16/ 2	Klaus Mikkelsen i Serritslev, Tindgilde	4,35
23/ 3	P. Mortensen, Aaes, Bygningsgilde i 2 Dage	11,30
21/ 5	Bael 2. Pintse Dag, K. Jørgensen, Serritslev	11,25
24/ 8	1 Time = 1,32 og 12/9 1 Time = 2,00	
1878 24/ 3	Paa Danebrog i Horsens (Hotel), 5 Timer	3,00
1/10	Søren Jacobsen, Serritslev, Sønnen hjem fra Krigstjeneste	15,98
4/10	H. Jørgensen, Stensballe, Bryll. med Marie og Møenboen	16,37
18/10	Provst Guldberg, Væhr, Høstgilde	6,00
26/10	Kirsten Kaspersdatter, Haldrup, Reisegilde	7,10
27/10	Samme for Ungdommen, Bael	7,70
9/11	E. Søtoft, Stensb. Gd. (forpagteren), Høstgilde	6,00
1879 23/ 2	Bagerkonen i Aaes, offentlig Dans	6,00
20/ 5	Peder Kusk, Aaes Mk. Bryll. i 2 Dage, Ungdommen 21/5	31,28
26/ 7	Forpagter Vigaard Søtoft, Tyrrestrup, Sletgilde	6,00
3/ 8	P. Pedersen, Haldrup Mølle, et stort Bael	15,00
18/10	H. Pedersen, Stensballe Bjerger, Bryll. med Maren og S.P.S.	14,24
27/10	(Provst) Guldberg, Væhr, Høstgilde	5,80
2/12	J. K. Østergaard, Stensballe, hans Datters Bryll.	3,00
1880 23/ 3	2. Paaskedag, par Bael ved N. Snedker, Serritslev	6,00
6/ 6	Grundlovsfest, Sø. Laursen i Bledd Skov	6,00
26/10	R. Tjener, Stensballe, Bryll. med eneste Datter og J. Munk	13,89
6/11	H. Laursen, Bledd, Bryll. med Ide	7,00
26/12	Vigaard (Søtoft), Tyrrestrup, Juulebael	6,00
	Paa 50-Aars Dagen for min første forjeneste for Musik.	
1881 22/10	Forpagter Søtoft, Stensb. Gd. Høstgilde	6,25
	(der bliver længere og længere mellem Fr.P. forjenester. Han er nu 67 år).	
1882 22/ 7	Søtoft, Tyrrestrup, et Sletgilde	6,00
20/10	Provst Guldberg, Væhr, Høstgilde	6,00
24/10	Møllebyggerens Sølvbryllup, Haldrup Mk. (svogeren)	8,10
1883 4/10	Provst Guldberg, Væhr, Høstgilde	6,00
?	Søtoft, Stensballe gd. Høstgilde	6,00
1884 30/ 3	Svend i Blirup Mølle, Bael (eneste i 1884)	9,72
1885	(Ingen notater, men så kommer det sidste)	
1886 2/ 1	For Grevens Folk paa Stensb. Gd. (Lensgreve Krag-Juel-Vind-Frijs til Frijsenborg overtog stamhuset 1867)	3,33

På en af bogens sidste sider har Fr. P. skrevet et vers, der formentlig er bestemt til anbringelse i en nybygning:

Gud selv i Naade spar
det hus som her mon stande.
Fra Fjendens Overfald,
Fra Ild og store Vande.
Gud og velsigne dem
som der udi skal boe.
Gid de maa leve vel
I Velstand og i Roe.

Frederik Pedersn
Ane Marie Olesdatter
Skrevet af mig - tænk bare engang.

Frederik Pedersen er stolt af sit digterværk, men nu er hans travle spillemandsfærd til ende. Med sin musik har han utvivlsomt bragt glæde og fest til mange mennesker i en tid, da dans til glade spillemandstoner så at sige var eneste opmuntning i hverdagens stræb. Ikke alle notater er medtaget, men formentlig nok til at give et indtryk af spillemanden, hans virksomhed og det miljø, der var hans. Desværre må vi undvære originalen.

Frederik Pedersen døde i sit hjem i Stensballe d. 9. maj 1887 (72 år), og hustruen d. 20. januar 1888 (70 år). De ligger begravet i Vær kirkegård.

Skjoldelev brugsforening

Af Oskar Madsen

I 1887 opstod tanken om at stifte en brugsforening i Skjoldelev. Der har nok været delte meninger om det, for der var en købmand i byen i forvejen. Men i september blev der valgt en bestyrelse, og den fik vedtaget de nødvendige love for den kommende brugsforening. Der findes endnu et eksemplar af disse første love, trykt med gotiske bogstaver. Mange af paragrafferne synes mærkelige set med nutidens øjne, men mange af dem er nu alligevel interessante og fremsynede.

Peter Langballe fortæller, at det var husejere og arbejdsfolk, der stod i spidsen for oprettelsen af brugsforeningen. Gårdmændene holdt sig i begyndelsen lidt tilbage. Den første butik var i et af husene lige over for Skjoldelevgården. Den første uddeler var skomager af profession. Det gik ikke så godt med ham, han kunne ikke styre regnskab og pengesager.

Foreningen startede under meget beskedne forhold. En overgang måtte med-

lemmerne betale varerne forud. Hver lørdag tog formanden og et par af bestyrelsesmedlemmerne med dagvognen til Århus for at købe ind. Det var før FDB blev oprettet, så der er sikkert blevet handlet hos forskellige grossister.

Den første formand var en mand, man kaldte Poul Sadelmager. Han skal have været en af de ivrigste for at få brugsforeningen oprettet. Foreningens forhandlingsprotokoller findes ikke mere, så hvor længe han har virket i brugsen vides ikke. Senere flyttede brugsens butik ned i den ejendom, der ligger lige overfor, hvor Skjoldelevs sidste købmand havde til huse. Det var en mand ved navn Jens Hansen, der overtog uddelerjobbet. Han solgte senere ejendommen til en mand ved navn Jens Didriksen. Dennes kone, Ane Marie, overtog uddelerpladsen.

Der var først butik ud mod det daværende gadekær, senere i gavlen ud mod vejen eller gaden om man vil. I 1906 søgtes en ny uddeler, og Erik Jensen - Skjol-

§ 5.

Udtrædelse af Foreningen skal skriftlig anmeldes mindst 1 Maaned forud for Bestyrelsen og kan kun stee ved Afslutning af et Regnskabsaar. Aktiebøbet kan kun forlanges udbetalt efter Udtrædelsen, dog først efter 3 Maaneder fra Udtrædelsen. Ved Dødsfald gaae Fordringer og Rettigheder over paa Arvinger; dog kan kun Enken vedblive at være Medlem.

§ 6.

Generalforsamlingen bestaaer af optagne Medlemmer, der Alle have lige Stemmeret. Der afholdes aarlig 2 Generalforsamlinger, en i April og en i Oktober, og hertil indvarles 8 Dage forud ved et omgaaende Bud og i Sognet paa brugelig Maade. Extra-Generalforsamlinger kunne afholdes, naar Bestyrelsen eller 20 Medlemmer forlange det. Sager afgjøres ved simpel Stemmesleerhed, undtagen Lovforandring og Ophævelse af Foreningen, hvortil fordras $\frac{2}{3}$ af de mødte Stemmer og at over Halvdelen af Medlemmerne skal være mødt; i modsat Fald indkaldes en ny Generalforsamling, som saa har besluttende Myndighed. Alle Tvivlsager afgjøres af Generalforsamlingen, Udsælgeren og de enkelte Medlemmer og kan ikke indantes for Domstolene.

§ 7.

Bestyrelsen bestaaer af 9 Medlemmer, som vælges af Generalforsamlingen for 2 Aar ad Gangen og kan gjen vælges, dog ikke mod dens Villie, før efter ligesaa lang Tids Forløb, som de have fungeret. Ingen, som er Medlem, kan undslaae sig for det paa ham faldne Valg. Skifteviis afgaaer den større og den mindre Halvdeel i Oktober, første Gang ved Lodtrækning. Bestyrelsen vælger selv sin Formand, som forestaaer Indkjøb, bestemmer Udsalgspræis, fører Forhandlingsprotokol og Inventarieliste samt paaseer i alle Maader Foreningens Tare.

§ 8.

Udsælgeren er ansvarlig for de Varer, han modtager til Forhandling og maa stille Sikkerhed for indtil 1500 Kr.

Tab ved Tyveri skal han selv dække, Tab paa anden Maade uden hans Skyld bliver Foreningens. Han skal finde sig i Bestyrelsens Skjøn, dog kan han ikke indankte Sagen for Generalforsamlingen. Han paafører, at Varerne ved Modtagelsen holde Vægt, Maal og Stykketal. Mulige Feil skal han melde til et af Bestyrelsens Medlemmer. Han afgiver fornøden Plads til Boutik, Oplagssted og Bestyrelsesmøder, bekoster selv Boutiksinventarium og besørger for egen Regning Varerne hentede i Aarhus. Han sælger kun mod konstant Betaling; dog kunne Huusmænd i de 5 Wintermaaneder, regnede fra December til Mai, faae Kredit til Beløb lig deres Afvies Størrelse. Denne Kredit skal afvikles i de næste 4 Maaneder og være indbetalt inden i September. Er Beløbet ikke indbetalt til den Tid, kan Vedkommende udelukkes af Foreningen af Generalforsamlingen og har saa intet Krav paa Foreningen. Udsælgeren maa ikke sælge til Andre end Foreningens Medlemmer med Huusstand. Han kan fratræde ved Regnskabsaarets Slutning med $\frac{1}{2}$ Aars forudgaaet Opfigen fra en af Siderne. Han lønnes med Procent af Indtjæbprisfen i Genhold til den mellem ham og Foreningen oprettede kontrakt.

§ 9.

Regnskabet aflægges een Gang aarlig, nemlig i de første 8 Dage af April. Der vælges 2 Revisorer til at eftersee Regnskabet for eet Aar ad Gangen. Over- eller Understud overføres til næste Regnskabsaar.

§ 10.

Foreningens Varelager asfureres efter Bestyrelsens Bestemmelse for Foreningens Regning. Ethvert Medlem betaler en Kontrabog, der saabelsom Lovene faaes paa Udsalgsteden. Foreningen anskaffer Regnskabsbøger og Matulatur.

§ 11.

Derjom Foreningen ophæves eller Udsalgsteden flyttes, skal Udsælgeren indlevere alle Varer med Emballage, Foreningen tilhørende, samt svare til den Pengesum, Regnskabet udviser. Understud fordeles paa Medlemmerne i Forhold

delevs sidste købmands bedstefar - fik stillingen imod at indrette butik og lager- rum i sit hus. Her er jo nok begået den største fejl i brugsforeningens historie. Man skulle sikkert dengang have købt eller bygget eget hus. Brugsen havde dog nu i næsten tyve år vist sin eksistensberettigelse, men som Peter Langballe fortalte - det er ham, jeg har mange af mine oplysninger fra - så valgte man den nemmeste løsning og den, der kostede mindst på kortere sigt.

Erik Jensen var ikke så rask. Han kunne ikke udføre ret meget legemligt arbejde, det var vist meget af den grund, at han fik uddelerstillingen. Således blev det mest hans kone - Marie - der stod i butikken.

Det regnskabsmæssige tog Erik Jensen sig af, og han udførte det til de skiftende bestyrelses tilfredshed. Følgende uddrag af kontrakt stammer vistnok fra 1906, da Erik Jensen blev ansat:

»Jensen skal opbevare foreningens under hans beskyttelse værende midler i en særlig kasse, der er påmalet: »Forbrugerforeningen for Skjoldedelev og omegn«, og må ikke opbevare andre midler i denne kasse«. Det er en lidt knudret sprogform, der er benyttet i denne kontrakt. En anden, der måske er endnu ældre, lyder således: »Udsalget skal i månederne fra 1. november til 1. maj have åbent fra 7 morgen til 8 aften. Og i månederne fra 1. maj til 1. november være åben fra 6 morgen til 9½ om aftenen«. Der har ikke været megen frihed, hvis kontrakten er fulgt bogstaveligt.

I 1922 blev sønnen, Marius Jensen, uddeler. Han havde hjulpet til derhjemme i

butikken i nogle år, ligesom han havde været på Støvring højskole, der dengang havde en afdeling, hvor unge, der ville uddanne sig til en stilling inden for brugsforeningsbevægelsen, kunne få en teoretisk undervisning. Han var således bedre udrustet end sine forgængere.

De første år af brugsens historie har det været slidsomt at være i bestyrelsen. Hver søndag formiddag skulle formanden og vel nogle af bestyrelsen mødes for sammen med uddeleren at fastsætte prisen på varerne og træffe andre aftaler angående forretningsgangen. Senere blev det uddeleren selv, der ordnede alt det. Det har sikkert også været nemmere at få det hele til at fungere, da først FDB kom til.

Vareudbudet har fra den første begyndelse været beskedent og ikke større end, at dagvognen kunne have det med hjem. Siden blev det nødvendigt at leje en mand med eget køretøj til at hente varerne fra Århus. Fra Skjoldedelev til Århus er der ca. 17 km. Sådan fortsattes til 1920. Da kom den første vognmand med lastbil til byen, og han overtog kørslen. Senere kom der en vognmand mere til, de skiftedes så til at byde hinanden ned ved licitationen over kørslen. Det var jo til gavn for brugsen, men vel nok til skade for dem selv. Endelig blev de da så fornuftige, at de enedes om at køre på skift. Det store udbud af varer har ikke præget de små brugsforeninger - heller ikke brugsen i Skjoldedelev. Her var simpelthen ikke plads. Desuden har uddelerne haft mere eller mindre held med at få varerne solgt, nutidens reklamebrøl kendtes ikke.

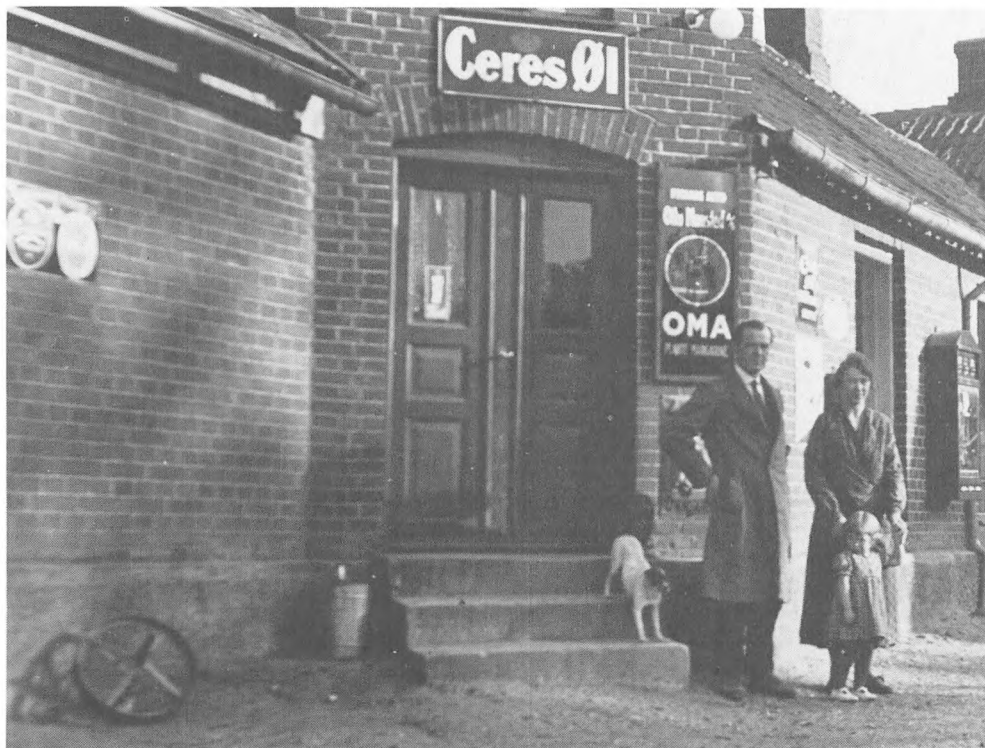
Foruden de daglige kolonialvarer har der været et vist lager af isenkram - skov-

le, hakker, forke, kotøjr, søm o.s.v. Der har også været reb, kurve, selvbindergarn og mange andre varer, der dagligt brugtes i landbruget. Tillige var der i et vist omfang brændsel såsom koks, kul og briketter på lager. Ligeledes de store ting som transportspande, kyllingemødre, roeskærere og lignende kunne fås, men de skulle bestilles efter katalog, og mange benyttede sig af det. Også køkkenudstyr kunne købes efter katalog, hvis det da ikke var på lager. Tapet kunne man også få gennem brugsen, og prøvøbøgerne var tit på vandring fra hjem til hjem. Nyt tapet var noget, som hele familien skulle tage stilling til.

Noget af det, som har præget bybilledet i landsbyerne, har været de store, tunge petroleumsvogne, der kom for at fylde beholderne op hos de handlende. Disse vogne var forspændt med to eller tre heste, og der var en slags kalesche over bukken, så kusken kunne sidde nogenlunde i læ for vind og vejr. Efterhånden som elektriciteten vandt mere og mere indpas, forsvandt disse store køretøjer.

Noget andet, der også bragte liv til bybilledet, var den bestemte dag om ugen, hvor folk gik til købmand eller brugs med deres æg. Det var gerne før den ugentlige notering kom, så var der travlhed i butikken. Varer skulle pakkes i kurvene hjem,

Uddelerparret Marinus og Helga Jensen i 1930'erne.

og kontrabøgerne skulle gøres op. Mange landboere - både store og små - havde det nemlig sådan, at æggene kunne betale brugsbogen. Lovparagraffen om, at der skulle betales kontant, kunne i det lange løb ikke holde. Særlig da ikke, når der var landbrugskrise og arbejdsløshed. Kredit-spørgsmålet har jo nok for mange købmænd og brugser været problemer. Brugsen har nogle gange været nærved at få lukket for varetilførslen fra FDB. I sådan en situation måtte der tages ekstra forholdsregler for at få bragt medlemmernes skyld ned. Uddeleren i Skjoldedelev skulle selv tage ansvaret for kreditten, svindet måtte han også selv bære, så betingelserne var lidt hårde. Mønsterkontrakten kom han aldrig ind under, vel fordi ejerforholdet var, som det var. Lønforholdene blev i tidens løb reguleret. I 1922, da Marius Jensen trådte til som uddeler, var lønnen $6\frac{1}{2}\%$ af udsalgsprisen for til slut at være oppe på $8\frac{1}{2}\%$, deraf $\frac{1}{2}\%$ i leje af lokaler, det vil sige butik, bagbutik og pakhus. Æghandelen var uddelerens egen forretning, ligeledes huder og skind og vistnok også en del af det, som man kalder grovvarer, såsom kalk og cement m.m.

Benzintank blev oprettet sidst i trediverne. Det blev nu ikke det store salg af denne vare, før de første benzintraktorer kom frem, da steg omsætningen af benzin en del. Men da der kom lov for, at traktorer skulle anvende blå benzin, så måtte salg af benzin til bilen opgives. Efterhånden fik alle landbrugsejendomme, der anvendte traktor, tank hjemme ved gården, så benzinsalget ophørte tilsidst.

Uddelerens arbejdsforhold var jo noget anderledes for 50 år siden - ja, man kan

også sige for 20 - 30 år siden, end de er i dag. Nu får man det meste færdigpakket - helt klar til at sætte på hylderne, så kunderne selv kan tage deres varer. Før måtte købmand og uddeler selv veje det hele ud. Det var skam hyggeligt at sætte sig hen på bænken og slå en sludder af med andre kunder og se på, at uddeleren og hans kone rykkede forskellige skuffer ud og fyldte større og mindre poser med mel, gryn, sukker, salt, soda o.s.v. for til slut at få indholdet til at balancere med pundslodderne på skålvægten. Kaffemøllen skulle der også gang i næsten for hver kunde - friskbrændt og nymalet kaffe var sagen. Den i forbindelse med alle de andre dufte gav rummet en særlig atmosfære, som slet ikke kendes i dag.

Noget af det, jeg kan tænke mig, der har virket mest trættende, var, når der skulle fyldes sirup i de krukker og glas, som kunderne selv kom med. Krukken eller glasset blev sat på vægten og vejet først, og så blev den store, tunge sirupsdunk holdt op i strakte arme, hvorefter det gjaldt om at få hældt den tyktflydende sirup i de ofte snævre krukker og glas, og samtidig skulle der skeles til, om vægten kom til at passe - det har nok været lidt af et mareridt.

Petroleumsdunken skulle også fyldes, det var i bagbutikken, at pumpen stod, et par tag med håndtaget eller vingen, så var måleglasset fyldt, og man kunne holde dunken hen under det, åbne hanen, så dunken blev fyldt - og så proppen på. Det sidste, som skulle pakkes i kundens kurv, var mange gange et kræmmerhus bolcher. Kræmmerhuset blev lavet i hånden - bogstavelig talt i en håndvending - men

Julehilsen fra Skjolddelev

Også Skjolddelev har kunnet præstere eget postkort. Dette er formentlig fra 1920-30'erne. Øverst til venstre Skjolddelev brugs.

hvordan, det er jeg aldrig blevet klar over.

Brugsens kunder var stort set hele byen og oplandet. Hvem gik så i brugsen? Var det dårligt vejr, eller der var tunge kurve med æg at gå eller køre med, var det jo mest vor far selv, der måtte af sted. Ellers var det vor mor, der så samtidig kunne se, om der var kommet nye interessante varer til husholdning og køkken. Pigerne på gården måtte også tit afsted, og når børnene gik fra skole, måtte de også tit tage noget med hjem på vejen. I middagspausen og lørdag aften, når der var længe

åbent, var det karlenes tur, så tog de cyklen og kom for at købe tobak, cigaretter og andre personlige fornødenheder. Vareturen har der aldrig været i Skjolddelev brugs, men mælkevognen, der kom forbi, kunne jo også bruges til dem, der boede længst væk eller havde ondt ved at slæbe. Man tænkte på hinanden, og der var hygge i datidens brugser, noget man ikke mærker så meget til i nutidens moderne butikker. Der var kontakt imellem kunderne, uddeleren, hans kone og personale, og det tror jeg havde stor betydning.

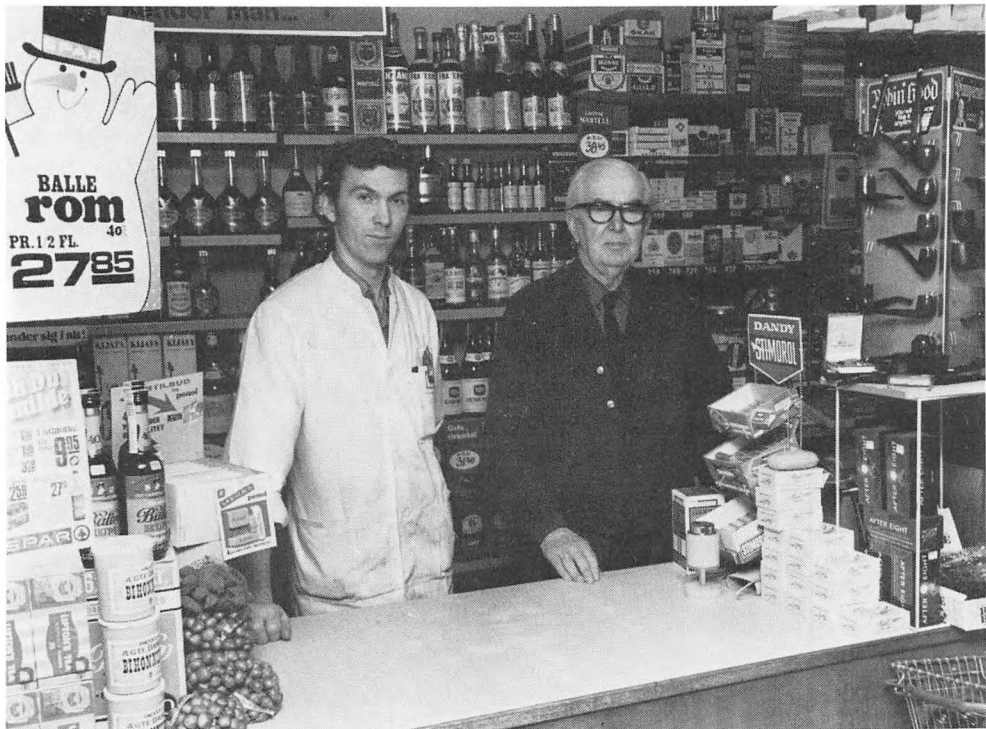
Brugsen var virkelig et sted, hvor mange af Skjolddelevs fællesanliggender berøres. Således tog brugsen sig velvilligt af bekendtgørelser af forskellig art. Det kunne være foreningsmøder, husmandsforeningen, landboforeningen, vandværket o.s.v., man kunne altid få lov til at hænge en seddel op om møder og den slags, for i brugsen kom de fleste. Indsamling til gaver - såsom konfirmationer, bryllupper, runde fødselsdage og lignende tog brugsen sig også af. Og skulle der skrives telegrammer, var uddelerens kone Helga også villig til det, hun havde sådan en nydelig håndskrift. Det kunne da godt være et tidskrævende arbejde at skrive 20-30 navne op i et telegram, og jeg ved ikke af, at hun nogensinde har taget betaling for det.

Bestyrelsesmøder i Skjolddelev brugs blev normalt holdt hveranden måned - i hvert fald i de senere år af brugsens tilværelse. Så mødte regnskabsføreren med udtag af regnskabet siden sidste bestyrelsesmøde, og så blev det læst og kommenteret. Der blev truffet aftale om, hvad der skulle indkøbes af nyt til butikken, det kunne være en ny vægt, ny kaffemaskine

eller nye hylder til varerne. Vedligeholdelse af og nyanskaffelser til bygningen var foreningen uvedkommende, da huset tilhørte uddeleren. Hvert år den første oktober blev der holdt status. Bestemmelsen i den første lov om, at der skulle afholdes status to gange årlig, blev på et eller andet tidspunkt fraveget. Men når det skulle være, mødte alle bestyrelsesmedlemmerne for at gøre sig nyttige og var med til at tælle varelageret op, det tog hele dagen. Om aftenen var der tradition for, at uddelerens bød bestyrelsen og deres ægtefæller sammen til en kop kaffe, hvor man så hyggede sig med et spil kort eller snakke-

de om løst og fast. Når status var overstået, fik regnskabsføreren nogle travle dage med at gøre regnskabet op. Derpå gennemgik de lokale revisorer tallene, og endelig kom revisoren fra FDB for at revidere det hele. Når alt fandtes at være i orden, blev der holdt generalforsamling, og som det altid sker ved en sådan lejlighed, aflagde formanden beretning, og regnskabsføreren oplæste regnskabet og kommenterede de enkelte poster. Begge dele kunne jo nok give anledning til nogle bemærkninger og nogen kritik, men som regel blev både regnskab og beretning godkendte. Overskudets størrelse var vel

Tidligere købmand Erik Skødt Jensen og hans far, nu afdøde Marinus Jensen, i den nu nedlagte købmandsbutik, der tidligere var Skjoldlev brugs. (Foto: Preben Hupfeld).

det, der interesserede mest, det lå i mange år på 10-12%. For ikke at dræne kassen helt for penge, blev det først udbetalt to måneder efter og var så en kærkommen hjælp til julehandelen. Overskudet blev fordelt i forhold til de enkelte medlemmers køb i det forløbne år. Valg til bestyrelsen blev også foretaget på generalforsamlingen. Der var altid nogen, som gik ud, og andre kom ind. Efter generalforsamlingen var brugsen gerne vært ved en kop kaffe - somme tider med efterfølgende underholdning, det kunne være bankospil, film, lysbilleder eller oplæsning.

En brugsforening har jo sine love eller vedtægter, der skal følges. De, der var gældende, da jeg kom i bestyrelsen, var fra 1908. I 1954 vedtoges det at få vedtægterne ændrede, så de blev mere tidsvarende. Det betød blandt andet, at såvel mand som hustru kunne vælges til bestyrelsen - dog ikke samtidig. Det havde da også til følge, at en eller to kvinder var valgt ind til bestyrelsen, lige til foreningen ophørte.

Der har i tidens løb været en lang række formænd, jeg nævner navnene på dem, jeg husker: Peter Langballe, Johannes Jensen, Søren Spanner, Aage Thomsen, Jens Lyngby, Chr. Christensen, P.

Krogh, Laurits Jensen, Oskar Madsen Aage Lauersen, Svend Poulsen, Villiam Hansen og som sidste formand, inden foreningen opløstes, Gunner Olsen. Posten som regnskabsfører var vel nok den vigtigste tillidspost og også den eneste, der var lønnet. De har ikke skiftet så tit, af navne husker jeg lærer Pedersen, Niels Møller Hansen, Johannes Jensen, Lærer Wrang og som den sidste Svend Poulsen.

I 1965 sagde Marius Jensen op. Han havde virket som uddeler i 43 år og følte, at alderen begyndte at gøre sig gældende.

Sønnen, Erik Jensen, der var handelsuddannet, ville ikke være uddeler, skulle han overtage forretningen, skulle det være som købmand. Da huset og butikken tilhørte Marius Jensen, var der jo ikke anden udvej end at sælge varelageret. Det, der ikke akkurat var daglige kolonialvarer, blev solgt til nedsat pris. Det, der ikke blev solgt eller kunne sælges, blev solgt til købmandsforretningen til en fast pris, som var aftalt med den kommite, der var nedsat til at afvikle brugsforeningen. Da alle udestående fordringer var indkommet, og al gæld betalt, blev der en del penge til overs, disse blev fordelt til medlemmerne i forhold til de sidste fem års køb.

Barndom i Århus - og så emigration!

Af Edith Sørensen

Mit liv har i grunden været et sælsomt eventyr med mange kapitler - lyse og mørke - og hvert kapitel har næsten været en verden for sig. Den første af mine verdener foregik i min fødeby Århus, og den var stribet - lodret stribet - med kun et svagt mønster, der spillede ind i andre retninger. Sådan troede jeg, verden så ud, jeg vidste ikke andet, og ingen kunne vide, hvad jeg så, eller rettere sagt ikke så.

Det var, da jeg kom i skole, at jeg opdagede, at andre børn så noget, som jeg ikke kunne se. Blandt andet var det bogstaverne og tallene oppe på tavlen, jeg så dem helt anderledes end de andre. Så rykkede lærerinden mig op på første række, men det hjalp ikke meget. Efterhånden må hun have opgivet mig. Hun troede nok, at jeg var lidt småt begavet, for nu blev jeg rykket helt ned på bageste række. Egentlig tror jeg ikke, at det gjorde mig så meget, for dér havde jeg da fred til at sidde og drømme, jeg havde en rig fantasi, så på en måde havde jeg det ikke værst.

Min mor var dygtig, og hun havde ambitioner, for hun ville, at hendes lille datter skulle spille violin. En af min fars mange interesser var at spille violin, og det instrument skulle jeg også lære at håndtere. Forresten var det ikke mærkeligt, at min far holdt af sin violin. Senere har jeg nemlig fået at vide, at dens historie går tilbage til 1700-årene; den har tilhørt både min bedstefar, oldefar og tipoldefar samt vistnok en generation endnu tidligere. Endnu har jeg den selv, men den skal tilbage til slægten. Men min far! Han hed Carl Martin Sørensen og havde været konduktør ved DSB. Desværre døde han, da jeg var seks år i januar 1904. Mine forældre havde vist haft store planer med deres pige, det var noget i retning af, at jeg skulle være tandlæge eller jurist. Skønt mor sad meget småt i det med en månedlig pension på 35 kroner, fulgte hun de planer, som hun og far havde lagt for mig - en af dem var altså, at jeg skulle lære at spille violin.

Min far, Carl Martin Sørensen, var født i Fløjstrup og var konduktør ved DSB. Han døde 1904.

I starten blev der anskaffet en mindre violin til mig, men så begyndte mine nye trængsler. Jeg kunne ikke se noderne! Lige så ofte min spillelærer, Ernst Christensen, trak mig på en vis afstand af nodestativet, lige så ofte rykkede jeg nærmere og nærmere. Jeg fik manøvreret violinen ind under stativet, mens jeg næsten havde næsen i nodebladet, og det var ikke så godt. Således var det i virkeligheden min spillelærer, der for alvor opdagede, hvor galt det var med mine øjne. Mor havde vel nok efterhånden en fornemmelse af det, men havde trøstet sig med, at det nok gik over med tiden. Sandsynligvis har det hængt sammen med en vis forfængelig-

hed hos mor. Hun har ikke kunnet lide den tanke, at hendes barn skulle gå med briller; det var noget, man så meget sjældent dengang. Men nu måtte mor altså se sandheden i øjnene i bogstavelig forstand, og sammen gik vi da op til øjnlæge Sander-Larsen på Søndergade.

Det viste sig, at jeg havde en meget svær bygningsfejl på begge øjne -en bygningsfejl, der havde givet mig det sribede syn. Efter megen søgen fandt han den rette sammenstillen af brilleglas, og så tog han mig ved hånden og trak de svære fløjlsgardiner væk fra vinduet, så jeg kunne se ud på gaden. »Så min pige, nu

Her står jeg og skal vise, at jeg spiller violin. Det var ved juletid 1907.

skal du se ud, for du har endnu ikke set, hvordan verden ser ud«, sagde han. Huset derovre på den anden side af gaden eksisterer endnu, og jeg kan aldrig gå forbi, uden at jeg tænker på den forunderlige dag, da verden ikke mere var stribet. Hvor var jeg forbavset, da jeg omsider fik brillerne fra optikeren - vores stue derhjemme så dog mærkelig ud. Et skovbillede, der hang på væggen over sofaen, havde fået grene, før havde jeg kun set lodrette træstammer.

Jeg havde fået en helt ny verden, men den var ikke uden knubs og sorger. Før havde ingen kunnet se på mig, at jeg levede i min egen mærkeligt stribede verden, men nu kunne alle se, at der var noget i vejen med mine øjne. Der kom en periode, hvor jeg blev meget genert, og da jeg ikke var så gammel, fik jeg den tossede idé, at når jeg bare gik og så ned i jorden og ikke så på nogen mennesker, så så de heller ikke mig. Det var en strudse- og pindsvinereaktion.

Selv om nok nogen overså mig, var det betemt ikke alle, der gjorde det. At blive kaldt brilleabe af skolekammeraterne var bestemt ikke sjovt, det var i virkeligheden forfærdeligt. Når kammeraterne havde drillet længe nok, måtte jeg forsvare mig. Jeg var stærk, og jeg kunne klø dem, men der gik nogle briller med i løbet, og så var jeg igen den lille pige. Det var tungt at skulle gå hjem og fortælle mor, at brillerne var knust - og i slagsmål! Eftersom mors økonomi var stram, var hendes reaktion meget naturlig - jeg fik både klø, skænd og bebrejdelser - selv følte jeg mig meget forurettet.

Engang må mor alligevel have forstået

Min mors mor, Mette Marie Magdalene Jensen fra Skive.

mine trængsler, for hun sagde, at hun ville følge mig til skole. Jeg blev helt uforklarligt glad over, at hun virkelig ville gøre det - mor som altid havde så travlt. Forventningsfuldt spurgte jeg, om hun ikke nok ville tage sin nye hat og den pæne dragt på? Og det gjorde hun, jeg var frygtelig stolt over at gå med min mor ved hånden til skole. Hun var myndig at se på, men hun var også pæn, og jeg havde hørt andre sige, at hun var dygtig, det havde jeg lyttet mig til, joh, jeg ville gerne ses sammen med mor. Om det nu var det, der gjorde det, eller jeg selv havde fået mere tillid til mig selv efter denne skole-

tur, det ved jeg ikke, men det var ligesom tingene gik bedre efter den tid.

Mine forældre må jeg fortælle noget mere om - især om min pæne mor. Egentlig kunne jeg godt sige min kønne mor, hun havde sådan et smukt hår. Hun var født i Skive, og hendes far var også ved DSB, han var overportør, men døde ligesom min far tidligt. Så sad min mormor tilbage med otte børn, som hun skulle forsørge, og det har været strengt. Hun fik arbejde med at holde rent på Skive bane-gård. Da hun var en flittig kone, fik hun også arbejde rundt omkring hos folk med rengøring, vask og alt muligt arbejde. Det betød naturligvis, at de otte børn blev strengt opdraget, men godt og meget tidligt måtte tage fat ved hjemmets opretholdelse.

Da mor blev forlovet med far, rejste hun til København - hun ville tjene penge. Hun fik ansættelse i en smørforretning og stod i en iskold butik hver dag fra tidlig morgen og ofte til sen aften samt søndag formiddag. Alligevel blev der tid til at gå til håndarbejdsundervisning. Det har nok altid interesseret hende, for i København lærte hun de finere håndarbejder, især den såkaldte hedeboseyning, der på den tid var meget estimeret, samt både filering og knipling. Når hun var færdig med et håndarbejde, sendte hun det hjem til svigerfamilien i Fløjstrup, hvor udstyret blev gemt bort i dragkisten i overstuen. Og så var det en meget stolt ung mand, der tog de fine ting frem og viste, når der kom gæster - det var hans forlovedes værk!

Mine forældre blev gift i 1896 og fik en lejlighed i Århus i Heibergsgade på en anden sal. Oven over boede kirkebetjent

Tinning ved Sct. Poulskirke med sin familie. Her var der seks børn. Jeg var jævnaldrende med de yngste, og det var en meget stor gevinst for mig enebarn at få nogle søde legekammerater, for det var de. Mine forældre satte stor pris på de mennesker i det hele taget; de passede hinandens børn, når der var behov for det, og jeg har indtryk af, at der bestod et hyggeligt forhold imellem os alle. Ellers var jeg nu ikke det, man forstår ved et legebarn. Jeg brød mig for eksempel ikke om dukker, og jeg havde da også kun én eneste. Den sad fin og ophøjet i vor sofa, så afgjort kun til pryd. Fremmede børn måtte naturligvis ikke røre den, og selv fik jeg kun lov til at lege med den ved særlige lejligheder. Mon det var derfor, jeg ikke brød mig om dukker? Jeg ved det ikke, men jeg ved, at papir, klude, knapper og andre mærkelige ting holdt jeg af at bakse med, lave noget ud af og fantasere mig til, at dette mærkelige ragelse var noget ganske andet, end andre mennesker kunne se.

Min far døde, før jeg kom fra min stribede verden og ind i min nye brilleverden, derfor har jeg kun et sandt indtryk af hans ydre efter fotografier. Alligevel har jeg et godt og varmt billede af ham i alt det, jeg fornemmede i de seks år, jeg havde ham. Han var eneste søn ude fra et bolsted på Fløjstrup Mark ved Beder syd for Århus. Han havde kun én søster, tante Sine, som jeg så en del til.

Både min mor og far har været stræbere, og det har sikkert for en bolsmandssøn været meget attraktivt at komme ind ved DSB i en fast stilling med pension. Men han havde mange andre interesser, var ferm på fingrene og dygtig til at snedkere-

re. Det kom ham til gode, da mine forældre købte en ejendom omkring 1901 i Steen Blichersgade 8. Far var både sin egen vicevært og håndværker ved alle reparationer. Men han kunne også sidde og snitte mærkelige små ting, som jeg ikke kunne begribe hvad var. Gåden løste sig, da han en dag forærede mig de nydeligste små dukkemøbler. Forresten stod hans soldatertid også for ham som noget spændende. Det var noget, han havde for sig selv helt uden for familien. Alligevel fik mor og jeg lidt del i det, når hans »krigskammerater« kom i besøg. De blev alle så oprømte og glade, snakken gik uafledeligt, og bestandig lød det: »Kan du huske?«

En af mors søstre, moster Anna, blev min allerbedste moster. Hun var forskolelærerinde i Skævinge på Sjælland, og hun besøgte os ikke sjældent i ferierne. Før min mor og alle andre erkendte, at der var noget i vejen med mine øjne, har hun været på sporet af det. Hun så, at der var et handicap af en slags, og hun har både villet finde det og hjælpe mig. Hun tog mig ud på spadsereture og forklarede mig en masse om alt det, vi passerede, jeg oplevede det altsammen med hendes øjne sammenlagt med det, jeg selv så, og så fantaserede jeg videre. Det var vidunderligt. Jeg elskede hende og overøste hende med kys og knus. Hun forstod også, at selv om en lille pige er et fjumrehovede, fordi der er et eller andet i vejen med hende, så skal hendes bestræbelser påskønnes. Hun skal have ros, når der er mindste anledning til det. Når mor hørte på det, sagde hun, at der dog ikke var nogen, som kunne hakke persille så fint som jeg. Der var heller ikke

nogen, som kunne tørre så fint af efter opvask. Jeg husker, at mit hjerte svulmede af stolthed, og jeg gjorde mig endnu mere umage end tidligere. Det har en ganske særlig betydning for alle mennesker at blive rost, og for et barn, der føler sig kluntet, var det som at komme i himmerige.

Det har været et stort chock for mor, da far døde. Alle de håb og planer, som de havde haft sammen, skulle hun nu søge at efterleve, og de faste flydende indtægter var i første række de 35 kroner i pension om måneden og så noget husleje fra ejendommen. Mors umådelige flid og arbejdsomhed satte hende dog snart i gang, og hendes retlinethed havde skaffet hende

Sådan så jeg selv ud, da jeg var omkring et årstid.

flere venner. Nu kom håndarbejdsundervisningen, som hun havde gået til i København hende til gode. Først havde hun dog prøvet at supplere indtægterne ved at sy for forretninger - kjoler, forklæder og den slags, som kvinder ofte dengang havde som hjemmearbejde, når de havde en symaskine. Men det blev vist ret hurtigt alt for trivielt for mor, broderiet trak, det var det, hun kunne lide. Og så begyndte mor at undervise i finere håndarbejde.

Jeg var begyndt at gå i skole, og når jeg kom hjem, var mor borte. Hun havde fået overladt et par skoleklasseværelser ved forskellige skoler i Århus, hvor hun underviste om eftermiddagen, ligesom hun også underviste i småbyerne omkring Århus. Fra denne tid blev jeg et virkelig ensomt barn.

Da jeg endnu ikke kunne læse, indprenkede mor mig nøje, hvad jeg skulle foretage mig, når jeg kom hjem fra skole. Senere lå der hver dag en lang seddel til mig, om det, jeg skulle gøre. Først skulle jeg spise, så skulle jeg vaske op og tørre støv af, dernæst skulle jeg øve mig på violinen og læse lektier. Nu kunne man jo tænke sig, at det var pligter nok for et barn, men det var det slet ikke. For så skulle jeg i gang med håndarbejde - enten broderier, filere eller kniple. Det var mig en sand plage, jeg kunne simpelthen ikke fordrage det. Sandsynligvis var det også mere, end man kunne vente med det syn, jeg havde, og det har nok gjort sit til den aversion, jeg havde for at nørkle med nål og tråd. Undertiden satte mor mærker, hvortil jeg var kommet, og jeg må indrømme, at jeg nogen gange snød og flyttede dem. Egentlig tror jeg nok, at mor vidste, at jeg ma-

nipulerede med hendes mærker, men mor var klog, hun sagde ikke noget. Den dybere mening med det hele var jo, at hun ville holde mig beskæftiget og afholde mig fra at løbe på gaden.

Blandt de landsbyer, hvori mor underviste, var også Beder og Fløjstrup, som var min fars gamle egn. Særlig glad var jeg, når mor af og til tog mig med til Beder. Herude residerede lærer Dybkjær og hans kone, det var nogle meget søde og rare mennesker, og de havde flere børn, som jeg kunne lege med, mens undervisningen stod på, det var lige, hvad jeg trængte til. Hjemme i vort eget hjem havde mor om aftenen damehold og børnehold, og på disse skulle jeg være med, også her skulle jeg brodere. Det har nu nok været på grund af, at der var varme i den stue, og så havde mor vel en fornemmelse af, at vi var sammen. Men jeg blev aldrig veninde med synålen, det var en overdosering.

Som sagt - mor forlangte trods alt meget af mig. Jeg skulle være flittig, en lille pige skulle altid bestille noget. Men mor forlangte endnu mere af sig selv. Foruden alt det andet leverede hun bestillingsarbejder til byens dengang fineste og største broderiforretning, Gjerulff på Store Torv. Den lå lige ved Domkirken i en gammel gård, som nu er nedrevet og erstattet af moderne byggeri. Det kan godt være, at det har moret mor at lave noget virkeligt perfekt til sådan en kendt forretning, men det var dengang som senere umådelig dårligt betalt.

Da jeg var 11 år, døde min bedstefar ude i Fløjstrup. han havde betydet så meget for mig, og jeg kom til at savne

ham meget. han havde taget sig så pænt af mig, da min far døde. Når han kom kørende til byen i sin stadsvogn, standsede han op og kom op og hentede mig. Nu skulle jeg så køre med ham ned til Mindegade, hvor han staldede op hos købmand Laursen. Her gik vi sammen ind i butikken, hvor han var stolt over at vise sin sønneatter frem, min mor holdt mig altid så pæn og ren i tøjet. Derpå fik han kaffe og en dram, og så afleverede han sin huskeseddel på de varer, han skulle have med hjem både til sig selv og tante Sines

husholdning. Imens fik han sig en snak med de andre landboere, der var kommet i samme ærinde som han. Jeg fik bolcher, så mange jeg kunne spise - intet under, at det hørte til mine store dage. Senere gik vi ærinder i byen, og når han havde kørt mig hjem og afleveret mig til mor, fik jeg en daler, det vil sige to kroner, som gik lige i sparebøssen og derefter i banken.

Undertiden fik jeg lov til at køre med bestefar helt hjem til gården, hvor jeg så var et par dage hos tante Sine og onkel Niels, der boede lige op ad bedstefars

Fra Fløjstrup Mark. Min fars søster, tante Sine, står op sammen med onkel Niels Jørgensen. Min fars far, Søren Rasmussen, sidder yderst til højre, han døde 1909 84 år gammel. Forrest til venstre fætter Carl. Siddende fra venstre farfars husbestyrerinde, derefter kusine Hertha, kusine Elna og fætter Aksel.

sted. Dér havde jeg tre fætre og to kusiner, og de tre yngste var lige i nærheden af min egen alder. Herude blev jeg helt balstyrig, det var herligt. Nu gik den vilde jagt - i marken, i stalden, i laden og om sommeren i frugthaven. Når jeg skulle hjem, fik jeg frugter, bær og grøntsager - ja, alt muligt med hjem til mor. Men jeg skulle selv være med til at plukke sammen med de andre, hvilket jeg nu ikke var særlig glad for. Jeg tror ligesom, at jeg ville nyde friheden til sidste minut, jeg ville hellere lege og klatre i træer. Alligevel viste det sig altid, når vi var færdig med plukningen, at min kurv var blevet fuld. Det var mine fætre og kusiner, der havde listet sig til at fylde op hos mig. Det var vidunderlige dage, og jeg tror virkelig, at vi alle følte det sådan på begge sider.

Da jeg begyndte at gå i skole, kunne disse små ferier ikke gå så tit på. Men mor var også en velset gæst, hun hjalp tante Sine på forskellig måde, især med syning - kjoler, bukser etc., der var altid noget, som skulle syes om fra de store til de mindre, intet behøvede at gå til spilde.

Noget, der står meget tydeligt for mig, er bedstefars død og begravelse. Bedstemor var allerede død i 1901, og bedstefar døde i 1909. Han lå i sin kiste i overstuen i otte dage. I mellemtiden gik en bydmand rundt til de omkringboende samt slægt og venner og indbød til begravelsen. Det var en gammel tradition med denne bydmand, og det har vist været brugt over hele landet. Senere, da så mange fik telefon, faldt denne skik helt væk af sig selv.

På selve dagen kom de indbudte kørende alle vegne fra. På den tid havde jeg forlængst fået briller, så jeg kunne se vejene

rundt omkring med vogn efter vogn. Alle stilede mod bedstefars hus. Så kom de ind efterhånden og fik kaffe. Kisten kunne ikke komme ud af døren, så der var blevet brudt noget murværk ned omkring et vindue, og både vindue og vinduesramme var fjernet. Gennem åbningen blev kisten løftet ud, og så kørte vi alle i sindigt tempo til Beder kirke, hvorfra bedstefar blev begravet.

Nu kørte hele følget tilbage, hvor der i mellemtiden var blevet dækket op til stor spisning. I løbet af ugen før begravelsen var konerne rundt om fra kommet med madvarer i lange baner, sigtebrød, kager, al slags slagtemad, og hvad der ellers hører til en stor spisning. Der var også godt med snaps og meget hjemmebrygget øl. Nu samlede man så - jeg vil nærmest sige i et festligt lag - spiste godt, og bagefter gik snakken gevaldigt. Det var jo ved sådanne lejligheder, at slægten mødtes og kunne udveksle erfaringer med hensyn til arbejdet med jorden, nye redskaber og i øvrigt drøfte, hvad der var sket, siden de sidst havde set hinanden.

Bortset fra selve begravelsen med den påfølgende feststemning, som jeg sådan set nød i øjeblikket med åbent sind, så kom savnet af den varmhjertede gamle bedstefar stærkere bagefter. Han havde ligesom prøvet at gøre ting for mig som en slags erstatning for min far.

I 1909 skete der heldigvis også noget spændende, som betød opmuntring for min mor. Det var det år, der var Landsudstilling i Århus, og byen ville gøre det bedste, den formåede. Men i parentes bemærket - mod vejret kæmper selv guderne og en hel bys anstrengelser forgæves.

Udstillingen drukkede ind imellem i regn, hvilket sikkert var årsag til et noget deprimerende underskud for arrangørerne. På længere sigt gav udstillingen dog stødet til byens stærkere vækst efter 1909, men det var naturligvis ikke let at forudse, da efteråret kom, og den hvide by ved bugten igen skulle fjernes.

Imidlertid - der var nogle vidunderlige udstillinger derude den sommer, der skete noget, og jeg fik flere gange lov til at komme derud. Og jeg var stolt, for min mor havde også noget med på udstillingen. Min mor kendte den ret store snedkermester Anton Jensens kone og døtre, som broderede hos hende. Han udstillede to stuer derude - en spisestue og et soveværelse. Hertil blev mor opfordret til at fremstille de filerede gardiner, der hørte sig til i et par moderne stuer dengang. Det endte med, at Anton Jensen fik en 1. præmie for sine møbler, mens mor fik en 2. præmie for en meget smuk lysedug med hedeboSyning. Det lyder så enkelt - præmie for en smuk lysedug! Men jeg husker manganen en nat, hvor jeg vågnede op og så mor sidde under petroleumshængelampen ved spisebordet og brodere på den og meget andet. Det kneb med at få tingene til udstillingen færdige til åbningsdagen, men det lykkedes. Forresten gemte jeg den omtalte lysedug igennem hele mit liv. Den var med i kufferten på mine rejser, da jeg ikke havde noget fast hjem, og hvis jeg var lidt mere fastboende, lejede jeg en bankbox til den og andre af mine værdigenstande. Først for nogle få år siden gav jeg den til Købstadmuseet »Den gamle By«s tekstilafdeling. Der ved jeg, at man vil fortsætte med at passe på den, ikke

mindst på grund af de gode oplysninger om den og broderiet, der for sin art ligger i topklasse.

Som udstiller havde mor naturligvis kort til Landsudstillingen, men selv om jeg altså kom derud af og til, var det ikke altid, at jeg kom med mor. På den tid var vi flyttet til en større lejlighed på hjørnet af Bruunsgade og Jægergårdsvej, som Jægergårdsgade dengang hed. Det var på en første sal, og herfra havde jeg en glimrende udsigt ved hjørnevinduet og kunne rigtigt se alle de mange fremmede mennesker, der kom til byen. Det var, mens vi endnu havde den gamle banegård, og de fleste folk, der kom rejsende, skulle så at sige alle forbi vore vinduer. Også den kendte konditor Kathrine Andersen havde slået sig ned i Bruunsgade. Fra meget mindre lokaler kunne hun nu udvide sit bageri, få en bedre butik og en »konfektstue«, som blev starten til hendes fabrikation i større stil. I Århus var det i mange, mange år sådan, at det kun var Kathrine Andersens konfekt, der duede. Jeg kom til at kende hendes datter Karen, og vi to lidt ensomme piger fik en del glæde af hinanden. I udstillingstiden slog vi os sammen om at lave konfetti. Vi overmalede papir i forskellige farver og klippede det i små bitte stykker, og så havde vi en vældig fornøjelse af at kaste konfetti i hovedet på folk oppe fra vore vinduer, når de intetanende travede af sted til udstillingen.

Men der var også en anden, for hvem Landsudstillingen kom til at betyde noget helt afgørende, og det var min lærer, translatør Peter Holm. I mellemskolen havde jeg ham i engelsk og historie. Han

Min klasse i Christiansgade Pige-Borger-skole. Den eneste med briller er mig, anden række, nr. 2 fra venstre.

var en meget dygtig lærer og havde en evne til at udlægge stoffet, så vi alle var dybt fængslet. I sin levetid rejste han en snes gange til England, og om episoderne herfra fortalte han så levende, at det var, som man selv var med. Det var ikke så mærkeligt, at vi kunne følge det fuldt ud, for han ledsagede sine beretninger med hurtigt udførte tegninger på tavlen. Men han brugte også sit tegnetalent på en anden måde. Kom han ved timens begyndelse ind i klassen, og der var støj og ballade, værdigede han os ikke et blik. Han gik roligt op til tavlen og begyndte at tegne, så faldt der hurtigt ro over gemytterne, vi måtte nødvendigvis følge, hvad de mange kridtstreger udviklede sig til.

Peter Holm var imidlertid ikke blot min skoletids gode lærer, han var for sin by en

mand med fremsyn og fantasi. Her skal jeg ikke komme ind på en lang redegørelse om, at han var manden, der var skaberen af Købstadmuseet »Den gamle By« i Århus, det kan der læses om mange andre steder. Men vi elever var jo netop inde på livet af ham i de år, hvor hans kærlighed til de gamle bygninger i hans barndomsby i forbindelse med hans historiske interesser inspirerede ham til at gøre en indsats for at bevare dem. Beständig har gamle huse måttet vige pladsen for nye, og netop i 1908 stod en gammel købmandsgård på hjørnet af Immervad og Store Torv for fald. Skønt Landsudstillingen i 1909 ellers i hovedsagen skulle være en hvid by, fik Peter Holm den geniale idé, at den gamle købmandsgård netop måtte være ideel som ramme om den historiske afdeling på

udstillingen. Og det blev den. Alt det hørte vi meget om i historietimerne. Senere har jeg tænkt på, at vi måske på én gang var en slags sikkerhedsventil for hans store tankevirksomhed, og at han samtidig brugte os som tilhørere, når han nødvendigvis måtte have skik på sine tanker i ord.

Vi emigrerer

Lejligheden, som vi nu havde, var så stor, at der blev plads til mors væv. Bortset fra at jeg vistnok beundrede mor, fordi hun heller ikke gik af vejen for at indlade sig med en væv, kunne jeg personligt ikke fordrage den. Jeg skulle være med til at sølle, ligesom jeg måtte ligge og kravle rundt om den, når den skulle bindes op. Den både kedede mig og generede mig; det var naturligvis briller og øjne, der spillede mig et puds.

Undervisningsforholdene var også blevet for trange for mor i lejligheden i Steen Blichersgade, her havde hun nu udlejet alle lejlighederne. Men for min stræbsomme mor var ikke en gang Bruunsgade-lejligheden stor og god nok. Senere kom vi til at bo på Guldsmædgade lige midt i byens hjerte, og det passede hende meget bedre. Her havde mor blandt andet en elev, fru Lawetz, som blev gift med en dansk amerikaner og rejste til Detroit. Fru Lawetz kunne se, at der derovre var et glimrende marked for de fine danske broderier, så mor begyndte at sende alt, hvad hun kunne overkomme af den art, derover til videre salg. Også fra andre broderende damer i Århus samlede mor broderier sammen og sendte til USA, og forretningen syntes at gå godt. Men så døde fru

Lawetz, og hendes mand havde ikke ringeste forstand på og kendskab til, hvad hans kone egentlig havde beskæftiget sig med og de forpligtelser, som det faktisk

Så flot havde min mor udstyret mig til konfirmationen i 1911.

indebar. Han var slået ud, og både de broderier, som de selv havde ejet, samt dem, der var sendt over til salg, skænkede han til nonnerne på det hospital, hvor hans kone havde været indlagt og døde.

Det var et virkelig hårdt slag for mor, også fordi det gik ud over dem, som hun havde været mellemed for i leverancerne. Så gav mor sig til at fundere over tingene, og hun ræsonnerede som så, at når der kunne være afsætning på broderier, som blev sendt til Amerika, så måtte der også være muligheder for at oprette en forretning, når man selv var derovre.

Så besluttede mor, at vi skulle emigrere. Jeg blev taget ud af skolen fra III mellemkoleklasse. Øjenlægen havde allerede en tid i forvejen stærkt anbefalet, at mine øjne blev skånet i tre år, så den side af sagen passede meget godt. Planerne tog mere og mere form, og mor solgte vort hjem - det meste af det i hvert fald, og noget blev opmagasineret. Alt, hvad der kunne stoppes i de to store amerikanske kufferter, som var anskaffet, kom med. Blandt dette også nogle meget fine stilige hvide, stivede flipper af mors, som jeg altid have beundret - jeg ville gerne have dem med. Mor protesterede, men alligevel kom der et par stykker med i kufferten.

Selvfølgelig var der mange formaliteter ved en sådan rejse, blandt andet skulle vi have visum. Og nu stillede man sig sådan i USA, at ingen enlig kvinde kunne få indrejsetilladelse uden kaution fra en amerikansk statsborger. Et barn under 16 år kunne slet ikke. Til alt held var den før omtalte Kathrine Andersens bror, Christian Harlow, netop på den tid hjemme fra Chicago for at besøge sin søster, og han

kautionerede for os.

Der var også andre ting, som skulle overvindes. En enlig kvinde kunne ikke emigrere med et barn under 16 år, og jeg var kun 14! Hvordan det egentlig gik til, ved jeg ikke, men der kom da til at stå 16 år for mig i papirerne. Senere hændte det af og til, at jeg havde lidt knas med disse to manglende år, men det gik da. Desuden kunne jeg godt gå for en 16-årig, for jeg var ret stor i det. Stor og kvapset og uvidende om mange ting, og jeg kom til at begå mange bommerter, men jeg slap heldigt fra dem - hver gang.

Nu skulle jeg så til at se »damet« ud. Jeg blev udstyret med et korset og spadse-redragt, og det stivede mig rent bogstaveligt af - navnlig korsettet. Forinden afrejsen skulle vi dog rundt og tage afsked med familie og venner både her og der. Det var jeg ikke alt for glad for, jeg havde ingen tålmodighed og kunne ikke komme hurtigt nok af sted på den eventyrrejse, som lå foran os. Den stod i et rosenrødt skær, men det hele blev nu ikke helt så rosenrødt, som jeg havde forestillet mig i min fantasi.

Rejsen gik over Liverpool til New York, men vi var jo emigranter og måtte rejse på emigrantvilkår. I Liverpool blev vi indkvarteret på store sovesale. Her var anbragt en masse dobbeltsenge, hvor man - uanset kendskab til hinanden - skulle sove i samme seng. Fine fornemmelser skulle man ikke skilte med. Det kneb såmænd meget for mor og mig at få lov til at sove i samme seng, men det lykkedes da, og så ventede vi blot på, at båden skulle sejle.

Vor rejse over Atlanten foregik i august

1912, kun fire måneder efter TITANICs forlis efter et sammenstød med et isbjerg. Jeg fornemmede, at der herskede en vis nervøsitet ombord i den anledning. Men allerede dengang kendte man til underholdning på de lange sørejser, og det dæmpede nervøsiteten. Og sejladsen med MAURITANIA var i virkeligheden eventyrlig for mig. Der var dækspladsmusik, dans og maskebal. Selv jeg måtte yde noget til den fælles underholdning, og det blev til violinspil med danske sange. Det gjorde sit til, at jeg steg i min egen agtelse, sikkert ikke i de andres. Min naivitet var stor, og at de klappede, var nok snarere på grund af den end for spillet.

Da vi kom til New Yorks anløbssted for emigranter, var vi igen blot emigranter og blev behandlet som sådanne. Der var alverdens folkeslag repræsenteret i vor »skibsladning«, en højst broget forsamling. Vi blev lukket ind i en slags store lagerlokaler, eller hvad det nu var. Der var ingen bænke, vi kunne kun sidde på vor egen bagage, og så ventede vi! Det forekommer mig, at vi ventede i dagevis, hvad vi nu ikke gjorde, men ventetiden var næsten uudholdelig for en 14-års pige, der ventede på store og dejlige oplevelser ved rejsens endemål.

Der var jerngitre og jerndøre dér, hvor vi sad og ventede mellem de mange mennesker. Det er klart, at det tog tid. Alle skulle underkastes en undersøgelse - både rent kropsligt og rent formelt med papirer og alt det, der hørte sig til. Det var meget trættende, men endelig kom vi da afsted med toget til Chicago.

Togrejsen varede i to dage. Det var et stort kulfyret tog, og alt var utrolig snav-

set. De mennesker, der var kendt med at rejse derovre i de støvede og tilsodede tog, havde garderet sig med kitler og kyser, men det havde vi naturligvis ikke, så vi førte vor egen kamp for at skåne vort tøj, men nemt var det ikke. På banegården i New York havde mor købt frisk frugt - ferskner og abricoser - i bakker samt brød, og det klarede vi os med i de to dage. Stolene i toget var til at trække ud, så vi kunne sove nogenlunde. Endelig nåede vi Chicago, og på banegården stod Kathrine Andersens bror og svigerinde - Mr. og Mrs. Harlow - og tog imod os. Det var dejligt at se kendte ansigter. Hos dem lejede vi foreløbig et værelse, men kort efter ankomsten blev jeg syg og sengeliggende, jeg fik rosen.

Vort første måltid ved ankomsten til Harlows var vidunderligt. Ganske vist helt fremmedartet fra det, vi var vant til af mad i Danmark dengang. Vi fik mange forskellige grøntsager, blandt andet bagte sweat potatoes, mosede græskar (pumpkins) og majscolber, som vi jo slet ikke forstod at spise, men det blev vi nu hurtigt vist til rette med, og jeg syntes, at det var vældigt sjovt at sidde og gnave på dem ved bordet.

Da jeg var kommet over rosenanfaldet, skulle jeg have en plads i huset i et hjem, hvor jeg kunne lære det amerikanske sprog, folks vaner og hvad ellers var nødvendigt. Mrs. Harlow gav sig til at læse annoncer i Chicago Sunday Herald. Det var et digert værk, tyk som en hel bog. Her fandt hun en annonce, som hun mente passede for mig - enepige hos et ældre ægtepar, seks værelser, madlavning med fruens hjælp, vask hver mandag, stryg-

ning hver tirsdag o.s.v. Jeg fik pladsen, men det var nu ikke helt let for en pige på 14 år. Således anede jeg ikke, hvad jeg skulle stille op med en storvask, jeg havde aldrig vasket før. Til held for mig var der en anden pige, som også skulle vaske i det fælles vaskerum, og hun havde åbenbart prøvet det før. Da hun så, hvor kejtet og ubehjælpsomt jeg tog på det, viste hun mig til rette og hjalp mig. Desuden brugte jeg øjnene og så, hvordan hun og andre gjorde, så det varede egentlig ikke længe, førend jeg blev helt ferm til en storvask - og da også til en hel del andre ting.

Mrs. Harlow havde givet mig et godt råd med på vejen. Hun sagde: »Hvis nogen beder dig om at gøre noget, som du ikke kan, må du aldrig sige, at du ikke kan, men du skal prøve at finde ud af det og få det lært«. Det viste sig at være et nyttigt råd, der virkede hver gang - næsten. Undtagelsen var, da min frue engang havde bedt mig lave en dansk ret. Hun syntes, at det kunne være morsomt at smage noget dansk mad. Heldigvis havde Mrs. Harlow sagt, at hvis jeg kom i knibe, måtte jeg gerne ringe til hende. Og nu var jeg virkelig på glatis, jeg havde aldrig lært at lave mad af mor, det gjorde hun hurtigere selv, den slags var der ikke tid til at lære fra sig. Mrs. Harlow sagde nu i telefonen: »Hvad er din egen livret?« Svaret kom omgående: »Stegt lever med sovs og kartofler«. »Så lav det!«, sagde hun, og det gjorde jeg. Der var bare det dilemma ved den sag, at lige meget hvor meget vand jeg pjaskede i den sovs, så blev den ved med at være alt for tyk. Min frue sagde da også, at hun syntes, at leveren var god, men sovsen var efter hendes

smag for tyk. Dertil erklærede jeg frimodig: »Sådan laver vi det i Danmark«. Jeg må indrømme, at det var en bemærkning, som jeg fyrede af nogle gange, når det kneb, men mærkeligt nok blev jeg aldrig bedt om at lave stegt lever med sovs og kartofler mere.

I et andet hus blev jeg en dag spurgt, om jeg kunne gøre asparges i stand, hvortil jeg straks sagde ja. Sandheden var, at jeg aldrig nogen sinde hverken havde smagt eller gjort dem i stand, men jeg handlede ud fra devisen - aldrig sige nej. Da fru senere kom ud i køkkenet, udbrød hun: »Men hvor er hovederne henne?« Så blev jeg klar over, at der var noget galt, men erklærede: »Dem har jeg skåret af og smidt i skraldespanden, sådan gør vi hjemme i Danmark!« Heller ikke der fik jeg lov at gøre asparges i stand igen.

Senere fik mor og jeg en plads i huset sammen. Mor skulle være kokkepige, og jeg skulle være stuepige og barnepige. For mor gjaldt det jo om at komme i så mange huse som muligt for at se, hvordan man levede og indrettede sig, tillige var der stadig det med sproget, som skulle læres.

Det kunne have været så rart, om vi havde haft fri samtidig, men det kunne vi ikke, én af os skulle nødvendigvis blive hjemme. Nu fik jeg så en dag lov til at tage alene ind til Chicago og gøre nogle indkøb. Jeg skal love for, at jeg syntes, at jeg var voksen.

Vi havde set en annonce i et af bladene, det var fra en forretning, der solgte støvler til en meget billig pris, jeg tror nok til to dollars parret. Jeg havde nogle vanskeligheder med mine fødder. Altid havde

jeg ondt i dem, de hævede, og varmen gjorde det ikke bedre. Jeg fandt forretningen, og der havde de nogle vidunderlige, temmelig lange støvler. Det var knapstøvler og af ruskind, så det var det helt store. De, jeg prøvede, passede mig, det vil sige, de var to numre for store, men jeg kunne altså være i dem, uden at de trykkede nogen steder, og det var jo en fordel, så dem købte jeg, og jeg var meget glad for dem.

Jeg skulle også have en hat, så den købte jeg også på samme tur. Der var et bord, hvor der var udsalgshatte. Her faldt jeg for en elegant lys filthat. Ganske vist var det sommerdage, men alligevel var jeg betaget af den, for den havde en meget stor, flot fjer midt i panden. Den stod lige i vejret og slog en dristig krølle i enden, den var grøn og orange og kunne absolut ikke overses, så jeg glædede mig til at komme hjem og vise mor, hvor flot jeg var. Men mor sagde nu ikke så meget, selv om det var et røverkøb til 75 cent. Hun skændte heller ikke, men regnede nok med, at jeg blev klogere, og det blev jeg sådan set også, hvad hatte angik. Støvlerne kom mor med nogle indvendinger imod, men de prellede helt af, jeg var lykkelig over mine flotte støvler, som ikke klemte!

Men lykken er ikke alene et par knapstøvler og en hat med fjer i papegøjefarver. Desværre begyndte nu vor trængsels-tid - mor blev syg. Det var ca. fem måneder efter vor ankomst til Chicago, at dette skete. Mor havde en knude i det ene bryst, og det betød hospitalsindlæggelse med øjeblikkelig operation. Nu måtte jeg forlade pladsen, hvor vi begge havde været ansat, og finde et sted at bo i nærheden af

hospitalet. Det var dyrt at ligge på hospital derovre, man må både selv betale pleje operation, læge og mad.

Det logi, jeg fandt, var et mørkt kælderværelse med plads til lige akkurat en dobbeltseng. Det eneste gode ved det var, at det ikke kostede ret meget. Selv var jeg ganske tilfreds med at have klaret flytningen og lejen af værelset, men mor græd, da hun senere blev udskrevet og så vort fremtidige logi. Der var dog det gode ved huset, at der også var et missionselskab i det. Her fik jeg en huslig plads, hvor jeg kunne spise, så længe jeg var alene, der var også nogle søde unge kammerater, og det var med til, at jeg forholdsvis hurtigt fik lært sproget - i hvert fald hurtigere end ellers. Der var bare én ting, som ikke huede mig. Vi skulle møde til andagt om morgenen meget tidligt, ligesom der var andagt om aftenen. Ved disse lejligheder skulle vi ligge på knæ meget længe, forekom det mig. Fra barndommen havde jeg et dårligt knæ, så jeg spurgte mor, om hun troede, at jeg kunne sige det til forstanderinden, og det fik jeg lov til. Så blev jeg fri for at ligge på knæ, jeg sad vist på en stol.

Selv om jeg således var lidt skidtvigtig over at have klaret de første vanskeligheder, så oplevede jeg faktisk samtidig det sværeste, tror jeg nok, som jeg nogen sinde har været igennem. Det var rent psykisk. Jeg skulle pludselig være på lige med min mor. Jeg skulle være den stærke af os to, tage bestemmelser for min syge mor. Jeg oplevede hende som den stærke og myndige, der kunne alting, og hvis ord var lov, og selv om jeg nu var blevet 15 år, var jeg stadig et barn og meget umoden.

Imidlertid havde min moster Anna i Skævinge skrevet til en veninde, som var gift med en bankejer i Kimbollton i Iowa. Fra dem kom der et meget venligt brev om, at vi endelig skulle komme dér, for nu skulle mor rekreere sig; tidspunktet var ligegyldigt, vi skulle bare komme. Mor syntes nu, at det var alt for ubeskedent, om vi kom begge to, og det var sikkert heller ikke så godt med vore penge. På det tidspunkt havde jeg selv fået en anden plads i en forstad til Chicago, og det var et godt sted, forresten var det dér, jeg lavede det nummer med aspargesene. Mor bestemte så, at jeg skulle blive der, og selv rejste hun til Mr. og Mrs. Nissager i Kimbollton. Det kan ikke nægtes, at jeg længtes og følte mig mærkelig alene, men jeg tror nok, at jeg allerede dengang har haft den indstilling, at det, der ikke kunne være anderledes, måtte man indordne sig under. Dertil havde jeg det held hele tiden at være i berøring med gode og rare mennesker. Således havde jeg stadig forbindelse med de unge piger fra missionshuset. De tog mig med ud, blev ved med at rette på mit engelske og lærte mig i det hele taget en masse om amerikanske forhold.

På en eller anden måde må der have svævet en slags beskyttende engel over mit unge, naive hoved, for selv om jeg rodede mig ind i de besynderligste ting - set med erfarne menneskers øjne - slap jeg helskindet fra det hver gang. Mens jeg var i den plads, havde jeg en dag været på indkøb i Chicago. Det var blevet senere, end jeg havde regnet med og tillige mørkt. Pludselig stod jeg et sted, hvor mange sporvognslinier krydsede, og jeg kunne ikke orientere mig. Jeg fik øje på en ung

mand, og i min naivitet spurgte jeg ham, om han ikke ville hjælpe mig med at finde den rigtige sporvogn. Det ville han og fulgte mig hen til det rigtige stoppested. Troskyldig som jeg var, fortalte jeg på hans spørgsmål vidt og bredt om mig selv, hvor jeg kom fra og al den slags. Imidlertid - han var god nok, jeg havde været heldig, og han benyttede sig ikke af min enfoldighed. Senere - da jeg engang fortalte mor og Nissagers det, blev de forfærdede og gav mig en ordentlig omgang dramatik om alt det, der *kunne* være sket. Det var vist ved den lejlighed, at jeg begyndte at blive klar over, at jeg dog vist skulle tænke mig lidt mere om i fremtiden, jeg glemte det bare undertiden.

I øvrigt kan jeg stadig huske den tur. Kørslen med sporvogn tog en timestid. Fra endestationen havde jeg et langt stykke at gå langs en rivende flod, der var kun bebyggelse på den ene side af vejen. Der var ølstuer eller beværtninger, den ene saloon efter den anden, og der var en råben og skrigen af fulde folk. På et vist tidspunkt skulle jeg over floden, der var en hængebro, og den gyngede rædsomt. Heldigvis mødte jeg ingen på vej over, det havde nok ikke været så rart i mørket, for kun to kunne lige passere hinanden. Huset, hvor jeg havde plads, lå i en slags parkbebyggelse, nærmest i en skov. Vejen, jeg skulle gå ad, var fyldt med kvækende frøer, så jeg gik og sparkede mig frem for ikke at træde på dem. Alligevel lød der gang på gang et »vræk«, når jeg trods alt var kommet for skade at træde på nogen, det var rigtig modbydeligt.

Nu kom der brev fra Nissagers, at det var på tide, at jeg kom til dem for at ferie-

re lidt. Derfor sagde jeg min plads op, det kunne man dengang med en uges varsel. Mit herskab fortalte mig elskværdigt mange praktiske ting om køb af billet, indskrivning af bagage og al den slags, så jeg var igen ret tilfreds med mig selv over, at jeg klarede rejsen helt godt - sådan da! For da jeg kom til Kimbollton og Nissagers spurgte mig, hvor jeg havde mit garantibevis for kufferten, svarede jeg flot: »Den kommer senere!« Sagen var, at da jeg kom til Elcorn, hvor jeg skulle skifte, var kufferten ikke med toget. Derfor havde jeg givet garantisedlen fra mig til en ung mand på stationen, der forsikrede mig om, at han nok skulle få sendt kufferten videre, når den arriverede.

Nissager var bestyrtet: »Hvem var den unge mand?« - »Det ved jeg ikke, men han var pæn!« Jeg følte, at jeg ligesom måtte forsvare den ukendte mand og mig selv. Igen var jeg heldig, kufferten kom. Det var en af de to Amerika-kufferter, som vi havde med fra Danmark. Der var naturligvis en masse ting i den, blandt andet mange af mors dejlige broderier, så det havde jo været forfærdeligt, hvis vi aldrig havde set den igen. Det var nok ikke ufortjent at jeg fik en kraftig belæring af mine værtsfolk om, at sådan gjorde man i hvert fald ikke i Amerika!

Nu havde jeg nogle gode feriedage hos vore nye venner, og mor var kommet sig godt, syntes jeg. Selvfølgelig havde hun også her gjort sig nyttig. Hun lavede sy-skole og hun læste op på dansk - selvfølgelig! Det er sådan, at hvor danske samles i udlandet, bliver det danske blandet med landets eget sprog, således også her. Det blev et rædsomt sammensurium, når den

almindelige snak gik. Mor var meget afholdt, og det mærkede jeg meget, også lang tid efter. Jeg har endnu erindringer, som de havde givet hende, da hun rejste.

Vi kunne dog ikke blive ved med at trække på gæstfriheden hos Nissagers, og slet ikke jeg. Igen måtte jeg ud og bestille noget, og det var naturligvis også i højeste grad nødvendigt, at jeg tjente nogle penge. Nissagers skaffede mig en plads på en ranch uden for Kimbollton, et hus med mange børn. Med den komfort, vi er vænnet til i dag, er det sært at tænke tilbage på, og selv om jeg dengang ikke var særlig forvænt, var der dog meget for en ener som mig, der var fremmedartet og noget mærkeligt.

Således var der lørdagsbadet! Der var til alle farmhuse i de egne lavet jordkældre, nærmest en stor jordhøj over to nedgravede betonrum. Snarere var det vel jorden fra udgravningen til betonstøbningsen, der var kastet ovenpå. Det var en sikkerhedsforanstaltning, fordi der var temmelig stor fare for tyfoner - hvirvelstørme - som kunne vælte eller flytte huse og hæve markredskaber og vogne højt op i luften og lade dem havne helt andre steder. Det ene af de to rum var en slags forråds-kælder, det var jo et varmt klima, så der måtte findes udveje for at få fødevarerne til at holde sig. Det andet rum var kombineret opholdsstue og køkken. Der var komfur, bord og bænke, så der i nødsfald kunne laves mad og varmes vand - til lørdagsbadet. Det foregik altid her, hvor selve beboelseshuset også var temmelig primitivt.

Den almindelig daglige renlighed var det så som så med, og det var det også

med lørdagsbadet, men vasket blev vi da. Det foregik på den måde, at der blev trukket et stort zinkbadekar frem nede i jordkælderen, og så blev der varmet vand i gryderne på komfuret samt hentet ekstra vand, der stod i beholdere fra brønden oppe i gården. Derpå gik vi alle i det samme kar efter tur. Først fruene og et mindre barn. Derefter jeg, så drengene og til sidst manden selv. Der var bare det ved det, at vandet ikke blev skiftet. Det blev kun »skummet af« for hver gang, og så blev der fyldt lidt mere rent på, dels af det varme på komfuret, dels af det kolde fra brønden oppe i gården. Nyvaskede blev vi alle, om vi blev renvaskede er så en anden sag.

Det hændte af og til, at uvejret kom over os om natten. Så måtte vi i hast søge over i beskyttelsesrummene og bare håbe på, at stormen ikke i løbet af natten havde flyttet vort hus. Det skete heldigvis ikke i den tid, jeg var der.

Kosten var meget enkel. Vi fik for eksempel bagte kartofler, og når vi havde spist det indvendige, kastede vi skallerne ned under bordet til hundene, som ventede på, at det skulle blive deres tur. Majs-kolber fik vi også, og brød bagt af majs-mel, vand og gær. Dejen blev hældt i en bradepande og senere skåret ud efter behov. Stegte æbler og flæsk var også en af retterne. Der var et par køer, og vi lavede selv smør og ost. Nok havde jeg været på landet hos min bedstefar og tante Sine i Danmark, men helt så enkel en levofod havde jeg ikke tidligere kendt til.

Den danske koloni Solvang

I den omtalte plads var jeg et par måne-

der, hvorefter jeg blev kaldt tilbage til Kimbolton. Mor havde fået tilbud om en stilling som økonoma eller bestyrerinde i Solvang, den i 1911 oprettede danske koloni, og nu havde vi 1913. Kolonien blev oprettet af danske farmere, som boede rundt om i Amerika, navnlig i midtstaterne. Det var folk, som ved slidsomt arbejde efterhånden havde fået det temmelig godt. Men så var der det med deres børn, som fik vanskeligere og vanskeligere ved at holde det danske sprog vedlige. De hørte det kun hjemme og stadig mere og mere blandet op med amerikansk. Disse danske farmere ville gerne have, at den danske koloni kom til at bestå af en dansk skole og en dansk kirke, så deres unge kunne komme til at opleve den danske højskolebevægelse og den hjemlige kultur.

Det var to danske præster, Benedikt Nordentoft og J. M. Gregersen, der sammen med nogle farmere havde erkendt behovet for den danske koloni, og ideen med Solvang havde da taget form. Forinden havde de begge været lærere og præster ved det danske præsteseminarium i Des Moines i Iowa. Nu rejste de til San Francisco, hvorfor de fandt frem til et egnet sted for kolonien i den sydlige del af Californien - Santa Ynezdalen ved floden syd for Santa Barbara. Solvang var således oprettet mindre end to år, før vi kom dertil.

Mor og jeg begav os da ud på den lange rejse fra Iowa til det sydlige Californien; den varede fire dage i tog. Heldigvis havde vi en bekendt med, en datter af nogle af Nissagers venner. Hun var amerikansk-sproget, og det gjorde det hele lettere for os. Til rejsen havde vi medbragt nogle

papkasser med fødevarer - dels i glas, dels i papir. Da vi kom til San Francisco, skulle vi overnatte og være der en dag hos nogle bekendte af vor rejseledsager, Lydia Madsen. Vi tog over bugten til Alameda og besøgte nu H. C. Hansen og frue, som var folk, der senere blev meget kendte blandt de danske i Solvang. Hos dem fik vi to gæsteværelser med de sædvanlige store senge, som vi skulle deles om. Lydia Madsen og jeg skulle dele den ene seng, og mor fik sin egen. På disse kanter var man meget hjemsoget af lopper, andre steder kunne det være væggetøj. Det blev en forfærdelig nat for min sengekammerat. Hun sloges bogstavelig talt med lopperne, og næste dag var hun aldeles overbidt, rød og flammert. Hun var modtagelig for de små, sorte springende fyre, men mig rørte de ikke.

Næste dag kørte vi videre til Los Olives med tog, så kunne vi ikke komme videre på spor, men måtte stige om i en såkaldt stage. Det vil sige et diligencilignende køretøj med store hjul og med to spand heste for. Der var dengang ingen rigtige landeveje hverken syd- eller nordfra. Vi skulle køre igennem floden, gennem et pas og derpå igennem et flodleje. På det tidspunkt var flodlejet omtrent tørt, og der var stejle skrænter på begge sider. Kusken satte nu fuld fart på ned ad den ene skrænt, piskede løs på hestene, så de var halvvejs oppe ad den anden skrænt, inden de tabte pusten, men opad kom vi da. Det var så uhyre spændende, at man sad krampagtigt og holdt vejret, mens den halsbrækkende fart stod på. Kort tid efter blev der lavet rigtig vej fra begge sider. Endelig kom vi til Solvang - eller rettere

det lidt, der var af kolonien endnu. Der lå kun nogle spredte barakker rundt omkring, tilsyneladende uden plan.

Så begyndte et nyt kapitel i vor tilværelse. Mor og jeg skulle bo på »hotellet«, hvor hun havde fået stilling og skulle sørge for eleverne. Nogle boede der, og de spiste der allesammen. Jeg skulle være alt-mulig-pige - stuepige, opvartningspige, køkkenpige og bageripige. Vi bestilte meget, men det var da dejlige dage. Og så var der alle de mange unge, friske mennesker og de dygtige farmere, der havde bygget deres gårde omkring Solvang. Mor havde det også rart imellem dem den korte tid, det varede.

Selve kolonien Solvang lå altså ved San Ynezfloden. Hotellet lå nær ved floden, der var bygget en bro over, men den var tilsyneladende ikke stærkere, end at vi undertiden nærede alvorlig frygt for, at den skulle sprænges af vandmasserne. Det hændte, at floden gik over sine bredder, og de farmere, der boede længst ude på det lavest liggende land fik deres jorder oversvømmede. Så kom beboerne op til os på Solvang og måtte bo på hotellet.

Der var ret vildsomt, tit kunne vi om natten høre prærieulvene (coyotes) tude uhyggeligt, det lød præcis, som det var kvinder, der skreg. Disse prærieulve var på størrelse med vore ræve, og de angreb ikke mennesker, derimod dyr i alle størrelser fra bukke til fjerkræ, mus, jordegern, slanger, frøer, ligesom de tog æg og ådsler. De jagede i store flokke, og derfor var deres hylekoncert så gennemtrængende.

En nat hørte vi et voldsomt spektakel - hujen, hyl og hestetramp forbi hotellet.

Det var en flok indianere, der kom ridende forbi, der må have været mange. Men de gjorde os ikke noget, og selvfølgelig holdt vi os inden døre, og for en gangs skyld var jeg ikke spor nysgerrig. Senere fik vi fortalt, at det var indianere, der red på bar hesteryg; jeg havde en anelse om, at det var vildheste.

Ved Solvang var der ingen egentlige butikker. Der kunne ikke samles et alsidigt varelager for de relativt få mennesker, som boede på egnen. Kun de nødvendige markredskaber kunne farmerne købe. De mere personlige ting fik vi gennem et stort postordrefirma, som hed Seares & Raubuck, Philadelphia, Pennsylvania. Vi havde fået et udmærket katalog med - for den tid - gode illustrationer. Der var ikke den ting, som man ikke kunne få lige fra knappenåle til stoffer, kjoler, mandstøj, byggematerialer, måtter, alt til jorden, frø og gødning. Man skrev blot til firmaet, og ekspeditionen gik virkelig perfekt. På denne måde er jeg vis på, at mange klarede sig længe i Solvang.

Som sagt var der meget at gøre på hotellet. Jeg vaskede mange gulve - mange, mange. Og jeg bagte ligeledes en masse brød. Det var rugbrød - jeg bagte to gange om ugen to plader fulde. Det blev til 32 rugbrød om ugen, og dér foruden en mængde hvedebrød og formkager. Det foregik ved en stor træbalje, hvori der blev fyldt mel, vand og hvad der ellers skulle til - og så æltede jeg! Hver gang var det som et gevaldigt slagsmål mellem dejen og mig - dér sejrede jeg hver gang. Eleverne var glade for det omtrent danske rugbrød, og familierne, der boede omkring Solvang, ligeså. For blev der noget

tilbage af mine brød, solgte vi dem til farmerne.

Når der på nogen mulig måde kunne blive tid til det, deltog vi i det, der foregik på højskolen, som jo dengang endnu kun var en barak. Senere blev der bygget en rigtig højskole, »Atterdag«, kom den til at hedde.

Der blev afholdt nogle gilder, som man kaldte surprise-parties, overraskelsesselskaber. Den, som skulle holde gilde, vidste det ikke i forvejen, før gæsterne kom. Men de kom også med det hele selv, alt hvad der hørte til. Det foregik af pladshensyn ofte på hotellet, og så var det bare med i en fart at få stolene rykket hen langs væggene, hvorefter de unge delte tallerkener og kopper rundt. Det vil sige kun én tallerken og én kop, ikke noget med underkopper. Og så blev der rigtig nok drukket kaffe og spist kager i lange baner. Man skulle næsten have troet, at de alle var sønderjyder, for det var noget med 17 slags brød og strømme af kaffe. Gæsterne sørgede selv for opvarningen, mor havde ikke noget med det at gøre, hun var gæst. Til opvask havde vi ekstra hjælp i al almindelighed. Det var en af eleverne, der hjalp til i køkkenet ved alt muligt, blandt andet opvasken. Det var en sød ung fyr - Hans Rask - hed han. Som så mange andre unge døde han under første verdenskrig, hvortil han havde meldt sig som frivillig. Hans navn står opført i Mindeparken i Århus.

Ved disse selskaber blev der sunget meget, talt og leget, vi var alle som børn i et festligt lag, jeg nød det meget. Og det gjorde mor også, hun var et godt aktiv i legene, og det kan nok undre en, når man

tænker på, hvor flittig hun altid havde været, og hvor lidt hun sikkert havde leget i sit liv.

Men så blev det galt igen med mor, hun måtte tage den tunge beslutning at rejse fra Solvang - det Solvang, som flere år efter nærmest blev en seværdighed for turister, fordi det til en vis grad blev udbygget som en dansk landsby.

En ny hospitalsindlæggelse blev nødvendig, så vi rejste til San Francisco, hvor mor havde hørt, at der skulle være en dygtig dansk kirurg på Sct. Winifred Hospitalet. Der blev hun opereret, og nu fik hun sit andet bryst fjernet. Jeg fik lov til at opholde mig hos hende om dagen på hospitalet, ellers boede jeg på et billigt, kinesisk hotel, og det var rædselsfuldt. Mens mor endnu boede der før indlæggelsen, oplevede vi en nat, at der var noget, som kriblede og krablede i sengen. Da mor slog dynen til side, viste det sig at være et musepar, der aldeles ikke var skræmt af os, men nærmest skabte sig over, at vi forstyrrede dem. Mor fik dem da ud på gulvet, men jeg husker dårligt, hvad der mere skete - kun ved jeg, at jeg altid siden ikke har kunnet fordrage mus!

Den danske overlæge hed Andersen, han var et godt menneske, og han var omsorgsfuld for os. Jeg spiste på hospitalet på mors værelse. Det vil sige, at det hed sig, at det var mors bakke, men det var et solidt måltid, så vi blev begge mætte, for mor var jo på feberkost. Men rejsen fra Solvang, det nye hospitalsophold, operationen og alt det fik vor pengebeholdning til at skrumpes ind.

Sygeplejeuddannelse i USA

Efter at mor var opereret og atter udskrevet, lejede vi igen et møbleret værelse. Også denne gang blev det i en kælder, men det var dog bedre end sidste gang. Imidlertid havde overlæge Andersen spurgt mig, om jeg kunne tænke mig at blive sygeplejerske på hans hospital. Det syntes jeg var tillokkende og - åh, så romantisk! Mor var også glad for det, hun har nok haft sine bange anelser om, hvor det bar hen, så det har nok været godt for hende at vide, at jeg allerede nu var kommet ind på en ordentlig løbebane og var i gode hænder. Også overlæge Andersen har formentlig været klar over mors tilstand og har villet hjælpe os på denne måde. Selv havde jeg ikke gjort mig nogen særlige tanker over dette at være sygeplejerske. Rent foreløbig tror jeg nok, at jeg syntes, at det mest spændende var, at jeg kunne skrive hjem til kusinerne og veninderne og fortælle, at jeg var blevet sygeplejerske. I øvrigt var det virkelig noget at trætte efter, dette at blive sygeplejerske, man var højt estimeret, når man oprådte i uniform - ja, folk rejste sig ligefrem op og gav plads i sporvognen for en uniformeret sygeplejerske!

Alt dette optog mig meget, men det var dog kun én side af mit liv. Det andet var mere trist, for det varede ikke længe, før mor følte, at sygdommen stadig havde tag i hende, og hun var klar over, at en ny operation var nødvendig. Nu havde vi hørt så meget om professor Rowsing i København, der var begyndt at give røntgenbehandlinger mod kræft. Det blev faktisk en hel tvangstanke hos mor, at hun måtte til Danmark og have de behandlinger, her

var et håb, nu skulle hun nok blive rask. Det store spørgsmål var blot, om jeg skulle rejse med hjem, eller jeg skulle blive, nu hvor jeg var begyndt på min uddannelse. Dette overlod mor mig til helt selv at bestemme, og hvor var det svært! Men det var nok mest svært for mor at skulle efterlade mig i det kæmpestore land i en alder af 16 år. For mig var det knap så svært, jeg var helt sikker på, at mor ville blive rask.

Så rejste mor da alene hjem fra San Francisko. Fra New York sejlede hun med det dengang så kendte skib »Frederik d. 8«. Der kom nu en faktor med ind i billedet, som jeg i hvert fald slet ikke havde regnet med. Mens mor endnu var på havet, brød første verdenskrig ud i Europa 1914. Heldigvis kom mor godt hjem til Danmark, men krigen gjorde, at forbin-

Min mor, Emma Georgine Sørensen, født Jensen. Hun var fra Skive og døde i 1915.

delsen med Europa og USA blev meget uregelmæssig og i alle tilfælde ikke var uden fare for dem, som skulle holde den vedlige. Postgangen gik til tider helt i stå, og breve kom i hvert fald kun lejlighedsvis igennem.

Mor blev vel modtaget hjemme af sine søskende, slægt og venner, der alle hjalp, hvor de kunne. Mors humør var ikke dårligt, hun havde altid set de lyse sider ved tilværelsen, hun var helt igennem optimist. Imidlertid ved jeg fra andre, at hun bestandig måtte høre for, hvor uklogt hun have båret sig ad ved at efterlade mig alene i USA. Nu kendte hun mig jo bedre og vidste, at jeg på det tidspunkt var blevet temmelig voksen. Endelig mente mor selv, at hun i løbet af meget kort tid ville være i stand til at vende tilbage til San Francisko og til mig.

Sådan gik det nu ikke. Mor blev mere syg. Hun fik endnu en operation, fik røntgenbehandlinger, der blev gjort, hvad der kunne gøres. Men der var bortopereret så meget, at der ikke var ret mange chancer tilbage. Da mor havde være hjemme i seks måneder, døde hun i Århus - i den by, hvor hun ellers altid havde følt sig hjemme.

Selvfølger var det et hårdt slag for mig, selv om jeg af de sparsomme efterretninger hjemmefra efterhånden havde fået en fornemmelse af, hvor det bar hen med mor. Hvor mærkeligt det måske kan lyde, så tror jeg nok, at det største chock for mig var dengang, jeg endnu havde mor, og hun første gang var blevet opereret og kom hjem til mig i det elendige kælderværelse i Chicago, da skulle jeg pludselig være lige med hende. Men på hospi-

talet havde jeg allerede nu haft med mange syge at gøre, så jeg vidste noget om den elendighed, sygdom medførte. Selv var jeg nu så gammel - 17 år - jeg skulle nok klare mig. Hele min mors optimisme havde jeg arvet og lidt af hendes styrke, så min egen fremtid bekymrede mig i virkeligheden ikke.

Tiden på Sct. Winifred Hospital

St. Winifred var et nyt opbygget hospital. Det lå på Sutterstreet i den del af byen, der blev ødelagt i 1906 ved det store jordskælv og de påfølgende brande. Doktor Andersen havde en grund ved siden af hospitalet, her lå de udbrændte ruiner. Han havde her lavet et haveanlæg, som var meget spændende og fantasifuldt. Vi måtte benytte denne have og det var en god rekreation for os, når vi endelig havde fri, Så tog vi solbad - ikke sådan som i dag, for vi havde både strømper, kjole og sko på, men vi fik da noget sol og frisk luft, samtidig med at vi læste vore lektier.

Vi havde en lang arbejdsdag fra klokken syv morgen til syv aften kun afbrudt af måltiderne; derefter kom så skolen. Det har været en besynderlig flok elever doktor Andersen havde. Vi var sløve, nikkede med hovederne eller sov. Men et fag kunne jeg holde mig vågen i, det var i medicintimen. Her skulle vi lære om overgangen fra det gamle målesystem til det nye -gram, centigram, deciliter o.s.v. Det kunne jeg, for det havde jeg lært i skolen hjemme, hvor det blev indført i 1907, så her var jeg helt ovenpå, når doktor Andersen pegede på mig. Mine kammerater var alle meget ældre end jeg, men altså ret

Dette billede sendte jeg hjem til min mor, kort før hun døde. Jeg har min første-års hue på, det var i 1915.

ukendte med de mystiske nye måleenheder, jeg var lykkelig over at kunne hviske til dem i timerne som en lille gengæld for

deres godhed og hensynsfuldhed over for mig. Også regnestykker og stil gik det nogenlunde for mig med.

Da jeg havde været på hospitalet en 5-6 måneder, blev jeg en dag kaldt ned til operationsstuen. Nu havde jeg altid ønsket at blive operationssygeplejerske, det tror jeg nu nok, at alle sygeplejeelever higer efter. Tidligere havde jeg kun været på plejeafdelingen, men nu kunne de altså bruge mig på operationsstuen, ih, hvor jeg steg i min egen agtelse! Som forholdene var, havde jeg slet ikke ventet det endnu, men det viste sig også at være af andre årsager, end jeg troede. Jeg blev klar over, at grunden til, at det var mig, der blev sendt bud efter til operationsstuen, ikke var, fordi jeg var brugelig, men simpelthen fordi jeg var den, der bedst kunne undværes på min afdeling - ung som jeg var - og det var jo en ganske anden sag. Da jeg mødte op, blev jeg placeret under operationsbordet - de var i gang med at amputere et ben. Og det ben skulle jeg sidde under bordet og støtte. Der var meget varmt, luften var heller ikke så god, og blodet løb. Da jeg for at aflede mine tanker efterhånden havde tvunget

mig igennem alle mine fremtidsdrømme, begyndte jeg at blive dårlig. De kiggede skam ned til mig af og til, men så må de vist være blevet klar over, at de hellere måtte se at blive af med mig, og så blev jeg verftet ud. Det var min debut på operationsstuen. Senere kom jeg der igen, og da var det ikke helt så drastisk. Men den første gang var en stor skuffelse. Navnlig dette, at jeg for første gang i min hospitalstid var ligesom blevet afkrævet noget - en opgave - som jeg skulle løse, det havde jeg været stolt af, og så blev jeg kasseret, det var næsten ikke til at bære. Ved den og lignende lejligheder savnede jeg mor meget. Jeg ved, at jeg ville have kunnet opsøge mor, fortalt om det, kunne have grædt og være blevet trøstet. Når jeg havde sådanne nederlag, kom den tanke heldigvis op i mig, at mor havde troet og stolt på mig, og det hjalp mig over vanskelighederne, så jeg igen kunne ranke ryggen og fortsætte. Og at ranke ryggen var nødvendigt. Jeg havde kun mig selv at stole på derovre i det store land. Kun min optimisme hjalp mig over mange knubs, når tingene var kaotiske og verden usikker - lige så usikker som i dag.

Erindringer fra Todbjerg Vestergård

Af Harald Sørensen

Det følgende er uddrag af nogle erindringer fra barndomshjemmet. Forfatteren skrev dem umiddelbart før sin død i 1966. Det fulde manuskript beror hos familien.

Todbjerg-Hårupengene var et meget stort areal, der var delt i parceller, så der kunne blive næsten en til hver af ejendommene i Hårup og Todbjerg. Mit barndomshjem - Vestergård - havde også sin, der var beliggende omtrent lige nord for Mosegård. Nabskifterne tilhørte mod vest Katrinesminde og mod øst Overgård. En del af engskiftet var indhegning for ungkreaturerne sommeren igennem, mens græsset for den yderste del af parcellen blev tørret til dejligt enghø. Vi kaldte engskiftet »Den stue eng«.

Vejen dertil var lang, og når vi kørte hø hjem, lå jeg på ryggen i det bløde hø og kiggede op på den blå himmel. Også vognens bevægelser var bløde, og dens rumlen neddæmpet til en behagelig lyd. Jeg havde så god tid på den lange tur, at jeg

kunne nå at falde i søvn og blive helt vågen igen, inden vi holdt med vognen hjemme ved den store stak, hvor høet skulle læsses af.

Vestergård lå indtil 1895 helt inde ved Todbjerg i den østlige ende af Toften, men dette år brændte gården. Der gik ild i jordemoderens stegefedt, huset blev antændt, og ilden bredte sig til nabohuset, der havde spåner som tagbeklædning. De brændende spåner havde i den stærke blæst retning mod Vestergårds stråtag, og man gik med bange anelser i kamp mod ildfluerne. Folk med fyldte vandspande og andet slukningsmateriel blev placeret forskellige steder på stråtaget, men ildfluerne angreb var uimodståeligt. Stråtaget blev antændt, og gården brændte ned til grunden. Det skete den 30. april 1895, altså Valborgsaften, og det var det største Valborgblus, Todbjerg nogensinde har oplevet.

Den gamle gård var opført af bindingsværk, vistnok efter en brand i 1848. Som-

meren igennem 1895 blev den nye gård opført på stedet, hvor den endnu ligger. Den blev bygget med grundmur og røde teglsten ind mod gården samt paptage, stuehusets tag var skifer. I de følgende år var den model for andre nybygninger. For at den kunne komme til at ligge mere bekvemt for marken, blev den flyttet mod vest til grænsen mellem Vejager og Langager, men sådan at den nye boplads mod nord grænsede til Katrinesminde mark. På dette sted var der en forhøjning i jordsmonnet, der kaldtes Møgryggen. Gården havde før udflytningen ikke haft noget navn, men nu kom den til at hedde Todbjerg Vestergård. Mod øst blev der anlagt en dejlig stor have, og omkring gården blev der på de andre tre sider plantet læbælte. Fra Hæstvej og op til gården blev anlagt en allé af ahorntræer.

Familien på Vestergård bestod af far, mor og ni børn. Far, Peter Sørensen, var født den 19. april 1865. Mor, Kirsten Marie Laursen, var født den 11. januar 1860 i Horup, de blev gift den 9. december 1890. Børnene blev født mellem september 1891 og april 1910, og i rækkefølge hed de Søren, Aage, Ejnar, Johanne, Signe, Asta, Harald, Gunnar og Nanna.

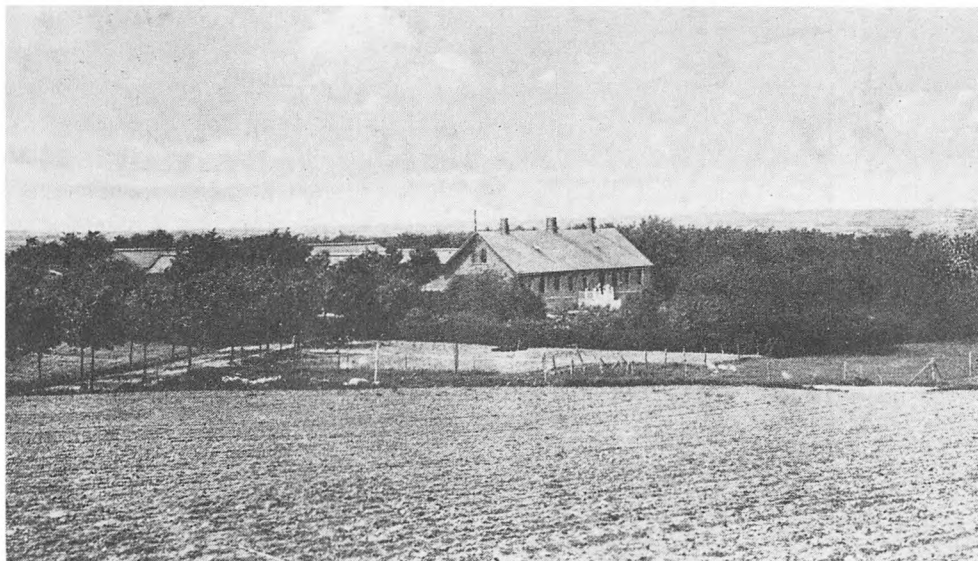
Desuden kom under første verdenskrig Broder Blejken Hansen fra Ottersbøl i Sønderjylland. Han var født 1896 og blev regnet som hørende til familien, nærmest som en slags fætter. Broder flygtede fra sit hjem, da han stod over for indkaldelse til den tyske hær. Mens han var i Danmark, var Vestergård hans hjem. Hans mor og vor mor havde været sammen på Møllerup højskole, og venskabet varede livet ud og forplantede sig til deres mænd

og børn. Broder havde en ældre bror, Hans Peter Hansen, som måtte gøre krigen med på tysk side. Han blev såret og lå længe på lazaret, men kom hjem og overtog senere gården i Ottersbøl, som hans forældre ejede.

Af familie, naboer og andre bysbørn samt venner vil jeg nævne Achton Pedersen, der ejede Katrinesminde og var vor nærmeste nabo. Han var gift med fars søster Katrine, der døde allerede i 40-års alderen. Vi kaldte vor onkel farbror Achton, og han kom tit på besøg for at få en snak med sin gode ven og svoger, vor far. De snakkede politik og fortalte historier om gamle dage, d.v.s. deres egen barndom og ungdom, og da de begge var fortællere af Guds nåde, var der altid en række børn, der sad og lyttede og morede sig kongeligt. I Katrinesminde havde vi to ældre kusiner - Johanne og Marie. De var begge ældre end Vestergårds-børnene. Her må jeg tilføje, at foruden vor egen far og farbror Achton var Jens Jensen, Jørgen Snog og smed Anton Andreasen vor byes store fortællere og spøgefugle.

I Mosegård boede Søren Hansen og hans kone Sine. De havde en datter Johanne, som senere blev gift med bror Aage. I Overgård boede Laurs Sørensen og hans kone Ane Marie. Af deres børn hed den ældste Petrea, og hun blev gift med bror Ejnar. Præstegårdsforpagteren hed Knud Peter Knudsen, hans kone hed Marie. Af deres mange børn hed den ældste Magda, og hun blev gift med bror Søren.

Jeg tror nok, at kæresteriet mellem disse tre par begyndte ved den tid, da far og mor havde sølvbryllup i 1915. Da kom

Todbjerg Vestergård, på egnens dialekt udtalt Tojbjerg. 1915.

nemlig de tre unge piger - sammen med flere andre - for at være behjælpelige med forberedelserne til festen, ligesom de var-tede op. Deres arbejdsdag på Vestergård sluttede sent, og det var en selvfølge, at de skulle følges hjem. Til dette »arbejde« var de tre brødre meget villige og dygtige. Det blev i hvert fald et livslangt følgeskab.

Af vore tjenestefolk vil jeg nævne nogle få, således Anders Hjortshøj fra Lystrup. Han tjente hos os i 1910, var dygtig og solid, vi holdt meget af ham. Sidst i september gik han en søndag formiddag sammen med bror Aage på jagt. De søgte ned til Todbjerg mosedam - fællesskiftet, hvor Anders skød en vildand, der plumpede ned midt i den dybe mosedam. Hverken Anders eller Aage kunne svømme, alligevel var Anders dumdristig nok til at forsøge at hente anden. Stakkels Anders

druknedede til trods for, at Aage sejlede ud på et bræt og forsøgte at få fat i ham. Også Søren og Harald kom til, da de var ude i marken for at flytte kreaturer. Det lykkedes de to store drenge at sætte den tunge tørvepram i vandet, noget der ellers skulle 3-4 voksne til, men alt var forgæves. Anders blev først fundet, da der var kommet et stort mandskab til hjælp.

En dag - det har nok været i 1913 eller 14 - kom der en blegt udseende ung mand på ca. 30 år til Vestergård for at spørge om arbejde. Far troede ikke rigtig på mandens evner som landmand, men gennem samtalen med Kristian - sådan hed den fremmede - blev han klar over, at Kristian ingenlunde var ukendt med landbrug. Alligevel var han noget skeptisk - hvorfor var Kristian så bleg, og hvorfor havde han som landmand så bløde hæn-

Min far, Peter Sørensen, slutningen af 1880'erne.

der? Men far gav ham en chance, og det blev til gensidig tilfredshed. Kristian kunne sine sager, og han gjorde dem godt. Han var med andre ord ualmindelig dygtig. Desuden var han i det daglige meget interesseret og omgængelig. Men det var, som om han skjulte noget, for eksempel var han altid meget urolig, når han havde fået et brev, og det endte med, at han flygtede. Min fars bange anelser om politi og fængselsophold viste sig desværre berettigede, men i den tid han var på Vestergård, var han en god kammerat og reel i sin færde.

Svensson var en halvgammel svensker,

som min far fik fra fæstekontoret til at passe besætningen. Han var fuld, da han kom, men da rusen var dunstet af, viste han sig som en mester på sit felt. Køer og kalve stod og vrakkede med krop og hale af velvære under Svenssons kyndige pasning. Da der var gået et par måneder på den måde, rejste han til Århus, fik sig en ordentlig »blæser« på og søgte sig en ny plads på fæstekontoret, hvor han imidlertid blev overtalt til at vende tilbage. Det gjorde Svensson, men han holdt rusen vedlige et par dage mere, og han havde brændevinsflasken til at ligge og flyde her og der - og så pludselig var det ovre. Igen var han den dygtige fodermester, og køerne vrakkede igen med kroppen og dikkede med halen - indtil, ja indtil brændevinsstrangen atter kom over ham. Sådan gik det flere gange. Når han var fuld, kunne han blive rasende og ondskabsfuld, til sidst kunne ingen på gården holde ham og hans drikkeri ud mere. Så da han atter engang tog ture og rejste, blev fæstekontoret ikke bedt om at sende ham tilbage.

Når vi på Vestergård havde brug for en arbejdsmand, var det Jens Gaml, der gik bud efter. Han var en rolig og besindig mand, og arbejdet skred støt for ham. Jens skulle have et bestemt mål brændevin til sin melmad, og som skråtobak brugte han »udkradsning« i kolossale mængder; han fik lov til at tømme skuffen i fars tobaksbord. Af Jens Gamls mange børn kom Søren til at tjene på Vestergård, og han var meget dygtig. Når der var brug for en »husmoderafløser«, var det den glade Ane Marie Kristenen, der mødte op hos os. Hun var også vor faste vaskekone, og nej dog, som snakken

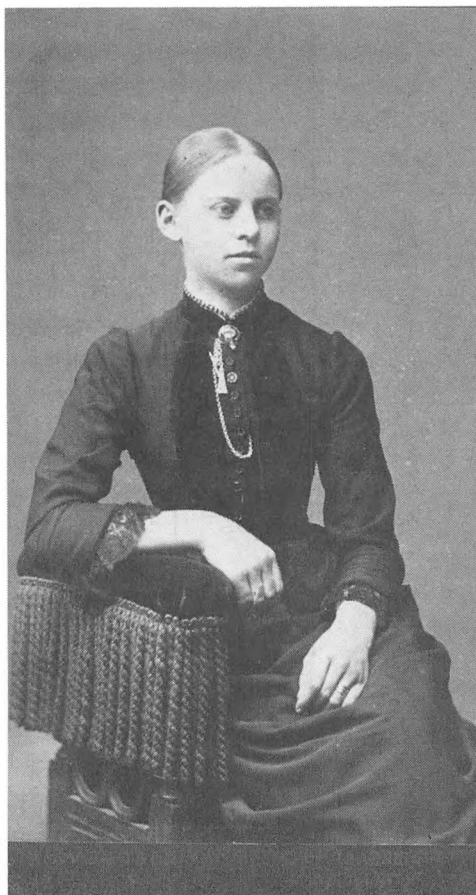
gik, når Ane Marie kom. Hun havde fødselsdag på samme dag som far, men var 11 år ældre og havde engang været barnepige for ham.

Hvert år lejede far tre af arbejdsmændene fra Todbjerg til at grave tørv, 60-70.000 stykker. Jens Gaml og Per Hjulmand var med hvert år, den tredje mand var enten Mikael Jensen eller Anton Jacobsen. Arbejdet fordelte de imellem sig på følgende måde: Med en lang tørvespade på tre meter gravede Mikael lange tørvepølser op af den dybe grav i moseskiftet og læssede dem i sin tørvepram. Jens Gaml stod i en anden pram tæt ved tørvenes liggeplads og æltede tørvepølserne til grød, og Per trillede tørvegrøden på en trillebør ad et bræt hen til pladsen, hvor tørvene skulle ligge. Der hældte han grøden i en tørveform og glattede efter med skovlen, og så trillede han tilbage efter et nyt læs tørvegrød. Mikael fyldte sin pram med den nyopgravede tørvejord, og Jens skovlede sin færdigæltede grød op til Per. Når Mikael's pram var fuld, var Jens's tom, og så hjalp de hinanden alle tre med at udskifte prammene. Tørvegraverne havde selv mad og drikke med i mosen til den lange dag, og til deres måltider gik klukflasken flittigt rundt, brændevin kostede kun ca. 20 øre pr. flaske, men den indeholdt slet ikke de styrkegrader som senere tiders brændevin. Alligevel kunne man på nogle dage godt se på folkenes gang, at de havde taget rigeligt af mosten, dog aldrig mere end at de mødte tidligt næste morgen til en ny lang arbejdsdag.

Min farmor, Johanne Jensdatter, må jeg særligt beskæftige mig med. Hun boe-

de i et hus inde i Todbjerg. Foruden mange andre gode sager, som vi senere skal komme tilbage til, skulle hun hvert år have 10.000 stykker tørv leveret i sit hus. Det var en stor dag for hende og for resten også for dem, der arbejdede for hende på denne dag. Hun var nemlig ikke karrig over for tørvefolkene - tværtimod. Bagefter kørte vi tørv hjem til Vestergård til eget forbrug.

Min mor: Kirsten Marie Laursen, slutningen af 1880'erne.

Nedenstående aftægtskontrakt fortæller om de andre goder, som min bedstemor havde:

Da min Moder Johanne Jensdatter af Todbjerg ved Kjøbekontrakt af Dags Dato til mig har overdraget Ejendommen Matr. Nr. 3 a og 30 c. af Todbjerg By og Sogn, så forpligter jeg underskrevne Peter Sørensen af Todbjerg herved mig og efterfølgende Ejere af denne Ejendom til at svare min Moder, så længe hun lever, følgende Aftægt:

Til Underholdning leveres min Moder aarligen i gode sunde Varer og efter forsvarelig Maal og Vægt:

800 - Otte Hundrede - Pund Rug

400 - Fire Hundrede - Pund Byg

2 - To Tdr. Kartoffler

6 - Sex Lispund fersk Mellemlæsk

1 - Et slagtet Faar a 3 - tre Lispund

8 - Otte Pund Talg

2 - To Lispund Ost

2 - To Lispund renskaget Hør eller 16 Kr.

2 - To Tdr. Havsand

10 - Ti Lispund Stridt Rughalm

12 - Tolv Pund Uld, saaledes som Faarene har baaret den, at levere med Halvdelen hver den 1.ste Maj og 1.ste November.

72 - Syvtito Pund Smør, at levere med 3 Pund ad Gangen hver 1.ste og 15.de i Maaned.

12 - Tolv Snese Hønsæg, at levere med 1 Snes ad Gangen den 1.ste i hver Maaned.

1 - En spæd Kalvekrop, leveret med en Fjerding ad Gangen.

1 - Et Lispund Ribs

8 - Otte - Lispund Kirsebær.

2

Dagligen leveres 4 - Fire - Potter sød Mælk.

3.

Til Ildebrændsel leveres aarligen i rette Tørvebjergningstid 10.000 - Ti Tusinde stykker gode og tørre Æltetørv af almindelig Størrelse, frit indsatte i Aftægtskonens Hus.

4.

Gaardens Ejer skal uden Udgift for Aftægtskonen besørge hendes Korn til og fra Mølle, hendes Brød lagt og bagt, samt hendes Tøj vasket og rullet, naar hun forlanger det. Saa skal han og til enhver Tid, særdeles i Sygdomstilfælde yde hende al fornøden Opvartning, og er hun ikke tilfreds med den Opvartning, som ydes hende, da er Gaardens Ejer pligtig til strax paa Forlangende at holde til hendes udelukkende Brug og Afbenyttelse en stærk og rask Pige, som han skal lønne.

I sygdomstilfælde skal han hente Læge til hende, naar forlanges, og mindst 6 -Sex - Gange aarlig skal han stille en anstændig Befordring til hendes Raadighed med paalidelig Kusk og taalelige Heste, hvad Tid hun ønsker det, Høslet og Høst undtagne.

5.

Naar Aftægtskonen afgaar ved Døden, bekostes hendes Begravelse af hendes Efterladenskaber, og hvad der da er tilovers af Penge og Tøj tilfalder hendes Børn eller deres Arvinger til lige Deling, hvori mod Aftægtskonen forbeholder sig at tage Bestemmelse med Hensyn til Huset.

Børneflokket på Todbjerg Vestergård, ca. 1903. Fra venstre: Gunnar, Harald, Asta, Signe, Johanne, tvillingerne Ejner og Aage samt Søren.

6.

Opholdet skal med Undtagelse af Mælken leveres paa Aftægtskonens Bopæl i indtil én Mils Afstand. Flytter hun fra Todbjerg, skal Mælken betales med Penge a 6 -Sex - øre pr. Pot og forud med en Fjerdepart af den hele Sum i hvert Kvartal.

7.

Naar Aftægtskonens Datter, Mine Sørensen, maatte blive gift, er Gaardens Ejer pligtig til uden Vederlag at bekoste hendes Bryllup efter Egnens Skik og Brug.

8.

Til Sikkerhed for disse Ydelser, hvilket for det stemplede Papirs Skyld herved ansættes til en Kapitalværdi af 2500 Kroner, pantsætter jeg herved med Panteret efter et Ejendomslaan - stor 30.000 - Treti Tu-

sinde - Kroner, den mig tilhørende Ejendom under Matr. Nr. 3 a og 30 c af Todbjergs By og Sogn, skyldsats henholdsvis for Hartkorn 7 Tdr. 6 Skpr. 2 $\frac{3}{4}$ Alb., og Bygningerne med mur- og nagelfast Tilbehør, Avl, Afgrøde, Besætning, Inventarium og Gjødnings saa og Assurancesummen.

9.

Skulde jeg faa i Sinde at sælge Gaarden, og der skulde vise sig Mulighed for at sælge den forholdsvis bedre uden end med Aftægt, forbeholder jeg mig Ret til at sælge den uden Aftægt, imod først enten at sikre min Moder en aarlig Livrente paa 200 - To Hundrede - Kroner eller udsætte en saa stor Kapital i en sikker 1. ste Prioritet eller paa anden betryggende Maade, at Renten deraf beløber sig til 200 Kr. aarlig,

hvilke hun saa skal sikres Ret til at hæve hvert Aar og hver Termin det halve, saa længe hun lever.

I Søgsmalstilfælde vedtages den hurtige Retsforfølgning efter Fr. d. 6.tes 25. Jan. 1829 og Lov af 29. Marts 1873 § 15.

Todbjerg d. 1. Maj 1890.

Peter Sørensen

Den store børneflok på Vestergård mærkede efterhånden alle lidt til dønningerne af aftægtskontrakten. Daglig skulle en af flokken bære mælk ind til bedstemor, og på nær Nanna voksede vi alle op til i en

Min søster Nanna, slutningen af 1911.

kortere eller længere tid at bestride hvervet. Nå, bedstemor var rar at gæste, og sidst på høsten blev hendes sommerpærer modne, så i den tid var det ligefrem en fin tjans at bære mælk.

Skønt vi ikke ud over tørvene havde noget med transporten af de øvrige varer at gøre, husker jeg klart om de bjerge af sullemad, der ved slagtetid blev skåret til for at blive kørt ind til hende. Vi havde en lille fåreflok hjemme, og det var vist mest for af den at kunne levere bedstemors ration, men naturligvis blev der også noget til os selv. Flere af de varer, der skulle leveres, gled efterhånden ud - bedstemor fik for eksempel penge i stedet for korn, talg og hør, men havsandet blev hun ved med at kræve. Hun døde i 1915.

Der var ikke nogen velstand i Vestergård, men man kan heller ikke tale om fattigdom i forhold til den tids levevilkår. Nutidens velfærdsfamilier ville hurtigt og afgjort sætte mit barndomshjem med dets traditioner i klasse med de mindre bemidlede hjem, hvor det kan knibe snart med det ene og snart med det andet. Vi mærkede ikke sådan noget, og i sammenligning med datidens arbejderhjem havde vi det godt. Lad os med nutidens øjne se på forskellige af de vilkår, hvorunder børn fra et hjem som mit voksede op omkring 1900. Vi manglede aldrig mad, fik altid hvad vi kunne spise, men spisesedlen ugen igennem var meget ensidig.

Om morgenen fik vi altid mælkebrød og sluttede af med en kop kaffe med et stykke hjemmebagt franskbrød til. Fra mine ældste erindringer husker jeg, at vi spiste af fælles fad, senere fik vi hver sin tallerken. Det samme gælder om smør og

margarine - først smør og fedt på brødet, senere altid margarine eller fedt.

Mælken til morgenmåltidet var imidlertid ikke helt ubeskåret, det var daggammel mælk, der var blevet stillet i kælderen for at bære fløde. Med en skummeske tog man fløden, og så var der håndskummet mælk tilbage. Om sommeren blev mælken serveret kold, men om vinteren var den kogt. Derved gik der vist ikke mange vitaminer tabt, og det var et sundt og godt måltid, som så godt som alle holdt af.

Da alle stod tidligt op, og morgenmaden blev serveret ca. kl. 6, skulle der et ekstra måltid til hen på formiddagen - formiddagsmelmad. Det var rugbrød med pålæg - rullepølse, spegepølse, saltkød eller andet - og ost. De, der var hjemme, fik en kop the til, og de, der var i marken, fik maden bragt ud med hvidtøl til.

Middagsmaden kl. 12 bestod 2-3 gange om ugen af stegt flæsk, et par gange om ugen af pandekager, om søndagen var det som regel frikadeller, og så var der plads til andre retter en eller et par gange om ugen. Flæsk brød jeg mig ikke om, men både pandekager og frikadeller hørte til mine livretter. Frikadellerne var rationeret med en til hver af børnene, en sjælden gang to. De voksnes frikadelle-vilkår husker jeg ikke, men det var vist som regel en delle mere til dem end til børnene. Til flæsk og kødmad spiste vi kartofler - mest pillekartofler - dertil opbagt sovs med persille eller løg.

Almindelige skeretter, som vi altid fik først, var: kærnemælkssuppe med rosiner, risvælling, risengrød, byggrød, øllebrød, brødsuppe, sagovælling, saftsuppe med ristede franskbrødsterner, mælk

Min mors »husmoderafløser«, den glade Ane Marie Kristensen og hendes mand Jens.

og tvebakker, sødsuppe med svedsker, hyldebærsuppe med melboller og kærnemælksvælling, som vi spiste stegt flæsk og rugbrød til - det blev regnet for to retter og smagte dejligt.

To-dages retter var: gule ærter med flæsk, brød og sennep til, grønkålssuppe og hvidkålssuppe med samme tilbehør. På mælkemaden fik vi et drys sukker og kanel. Kartofflerne blev jævnlige erstattet med stuvet hvidkål, bønner eller andre ting fra urtehaven. Skeretten om søndagen kunne være sødsuppe med svedsker, mælk og tvebakker, frugtgrød, æblekage eller kødsuppe, der var Gunnars allerbedste ret.

Mine store brødre havde, før jeg kom med ved bordet, protesteret imod to-da-

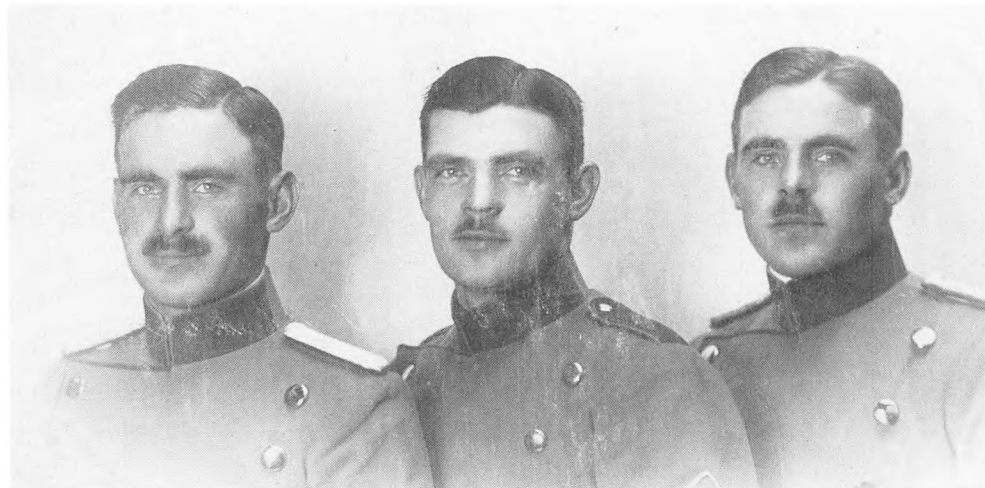
ges retterne, især var det grønkalssuppe, de ikke kunne døje, og de havde - med vanskelighed - fået gennemført, at på sådanne dage måtte de få mælkebrød, og det var oven i købet nymalket mælk, der vankede på brødterne. Jeg simulede også en afgjort aversion mod grønkalssuppen, for det andet var langt at foretrække. I grød fik vi et smørhul med tilbehør, somme tider fik vi frugtsaft at dyppe i, og så kunne i al fald jeg klemme en større portion grød mere ned.

Eftermiddags-melmad var et måltid mage til formiddags-melmad, og aftensmaden ved 19-tiden bestod som regel af rester fra middagen, suppleret med brød. Ofte var det småkød, flæske- og pølserester, der blev stegt sammen med kartofler, der var skåret i små stykker, og man kunne spise store portioner kartofler, før man

fandt en lille bid sulemad deri. Så vankede der ikke mere den dag, men der var heller ikke nogen, som trængte til mere. Mælk drak vi så godt som aldrig, vi fik hvidtøl til maden og det klare kildevand, når tørsten ellers skulle slukkes. Skummet mælk kunne vi have fået så meget af, vi ville, men det smagte ikke godt, og derfor fik grisene det hele. Under første Verdenskrig, hvor man havde rationeringsmærker på mange områder, spiste vi byggrød om aftenen, så blev brødet sparet, og smørhullet blev fyldt op med sirup, så blev smørret sparet.

Til juleaften og til det spisegilde eller to, vi holdt om året, hvor der vankede noget rigtig lækkert, forspiste jeg mig, så jeg var noget træt bagefter. Mors gildemad, f.eks. steg og medisterpølse af julegrisen og noget mere, er den mest velmagende

Tvillingerne Aage til venstre, Ejner til højre, i midten en ukendt kammerat. Det er tydeligt, at kong Christian X var hærens ideal under første verdenskrig.

Laura og Harald Sørensen, 1920'erne.

mad, jeg kan erindre. Juleaftens faste retter var netop steg og medisterpølse og som anden ret risengrød - i de senere år ris à l'amande eller æblekage.

Den trods alt noget ensidige kost i hverdagen fik dårlige følger. De unge mænd, der mødte til session, blev i udstrakt grad omtalt som dårligt soldatermateriale. De havde haft engelsk syge, var rundryggede og stive af slid og slæb. Den engelske syge var vel blevet så udtalt med mejeriernes fremkomst og det nye fedtstof - margarin - som endnu ikke var vitaminiseret. Yderligere havde landboudommen et virkelig hårdt arbejde, der i forbindelse med ernæringen nok kunne give dårlige rygge. Jeg selv hørte denne tid til og havde også haft engelsk syge i den tidlige barndom. Ryggen var der ikke noget i vej-

en med, men mine fødder var meget svage, så jeg blev kasseret i sessionen. Det blev også de dårlige fødder, der gjorde det nødvendigt for mig at søge bort fra landbruget, men bortset fra bentøjet havde jeg skam gode kræfter.

Men tilbage til barndommen. Far og mor forlangte lydighed af os, men de stillede deres krav på en måde, så det var en selvfølge for os at rette os derefter. Naturligvis kunne det ske, at vi viste tegn på surmuleri, men det blev ordnet uden vrede fra fars og mors side. Det var i hvert fald hovedreglen, og af den grund havde vi det dejligt på Vestergård - vi voksede op under en klog og mild »regering«. Ganske vist blev mange af flokken generete. Om det var vores natur udelukkende, der gjorde det, eller »regeringen« også

havde sin part af skylden, får stå hen. I al fald blev børnene på Vestergård lodset til side, når det passede mine forældre bedst, og jeg forestiller mig nu, at det har gjort sit til, at vi blev endnu mere generte, end vi var fra naturens hånd.

Jeg husker engang, vi kom meget tidligt i seng - jeg har nok været 4 år. Det var så tidligt, at vi slet ikke kunne sove, men så legede vi gemmeleg i børneværelset. Det gik dejligt et stykke tid med at kravle ind under sengene, om i kakkellovnskrogen og ind i eller op på skabet. Og da vi var kommet i gang med at kravle, skulle vi øve os i at kravle op ad den glatte dørkarm. Det var nok Sitte (Signe), der foreslog denne leg, det var nemlig hende, der var mesteren. Hermed følger vejledning til denne gymnastiske øvelse: Alder ca. 4-8 år. Med små hårde fingre griber man fat i dørkar-

mens kant og sætter sine bare fødder mod karmen. I meget sammenbøjjet stilling, med hænder og fødder i omtrent samme højde arbejder man sig opad med små tag, indtil man når dørkarmens overkant. Der hænger man i udstrakt stilling, mens publikum klapper, og til sidst hopper man ned.

Efterskrift af den yngste søster Nanna:

Så vidt Harald. Det sidste er skrevet d. 4. december 1966 - den dag da han døde. Syg var han, meget syg - i de sidste måneder han levede, sad han faktisk der og døde lidt hver dag, mens han skrev sine erindringer ned til sine børn. Det betød så meget for ham, at de skulle vide lidt om hans barndom og det hjem, som han holdt så meget af. Og han vidste, at det snart var forbi, derfor skrev han hver dag - så meget han kunne nå.

»LILLE DE« på Moesgård 1920

Af Ellen Ullman

Da mine naboer i sommer kom og fortalte mig, at de havde været på en bustur og besøgt Moesgård, vældede ungdomsmindeerne op i mig: Minderne om Moesgård i 1920, den fine gamle herregård, et andet Moesgård end det, der nu ejes af Aarhus universitet og fra 1966 er overdraget til Forhistorisk Museum. Når man nævner Moesgård, falder talen snart på etnografiske udstillinger, snart på Grauballemanden - og den forhenværende skov og park, der nu delvis er omdannet til landskaber, som man forestiller sig landskaber fra stenalder, jernalder og bronzealder.

Nu håber jeg, at de, der tager til Moesgård for at glæde sig over alt det nyskabte der, også vil få lyst til at høre lidt om livet på det gamle Moesgård.

Efter første verdenskrig var det økonomisk strenge tider for mange (andre blev »gullashbaroner«, de skovlede penge ind på mindre fin manér) Moesgård havde

formodentlig så hårde skatter at betale, at herskabet så sig tvunget til at have betalende sommergæster.

I 1920 var jeg lige blevet student, da jeg en dag fik et spændende brev fra min veninde, »sorte Agnete«. Hun havde været gæst hos godsejer Dahls - måske mange gange allerede da de boede på Buderupholm - og afsendte nu dette brev fra Moesgård med den eventyrlige forespørgsel, om jeg ville være »Lille De« på Moesgård i sommerferiens seks uger, eller med andre ord: Fru godsejer Dahl ønskede at engagere - invitere en ung pige, nærmest som datter i huset med et minimum af pligter og et væld af nydelser, når de mange paying-guests opholdt sig på herregården. Jeg var ikke længe om at svare ja tak til det tilbud, eftersom min families økonomiske situation var bedrøvelig efter første verdenskrigs omvæltninger - jeg havde ikke været på ferie i fire år - så det var ganske fantastisk for mig, at Agnete

have anbefalet mig over for fru Dahl, så vi to veninder nu kunne holde ferie sammen på herregården.

Næppe havde vi fået erhvervet studenterhuerne og afsluttet et par gilder med kammeraterne, før vi pakkede kuffert og rullede af sted til stationen Beder ved Århus. Der begyndte allerede det helt usædvanlige: en flot landauer med to heste for og kusken Poul med kasket og livré holdt ved banegården og ventede på os to! Snart vuggede vi af sted en god lang tur til Moesgård i et tempo, som gjorde det muligt at nyde de frodige landskaber, marker, skove, der åbnede op for vide horisonter, velnæret kvæg, fugleflokke - og så

igen skov med overdådig fuglesang.

Omsider skimtede vi den imponerende høje, lange allé - lindetræer var det vist - og for enden af den gårdspladsen og den hvidkalkede gård med sine to buede sidefløje. På trappen sad allerede godsejeren og fru B (fru godsejerinde Bothilde Dahl) og ventede vor ankomst, og midt i al hjerteligheden skulle vi også hilse på de to store hunde Kasan og Gisse.

Agnete og jeg fik en stor, hyggelig, lavloftet stue i den højre sidefløj med udsigt over parken - en vældig græsplæne omgivet af busketter og trægrupper, der førte lige ind i skoven. Uden for vinduerne stod blomstrende hyld, og duften derfra

Landaueren er kørt frem foran hovedindgangen på Moesgård. Foto 1922.

fyldte rummet. Det var godt for os københavnere at vågne op om morgenen i duften af blomstrende hyld!

Mit job bestod i at vaske op efter morgenbordet - samt én gang om ugen støve bøger af i biblioteket med en svanevinge - Mon der ikke var 4000 bind i den store ovale sal. Men det gik nu uhyre let, for den rare godsejer rystede på hovedet (når jeg med vingen i hånd steg op på stigen for at støve af) og hviskede diskret: »Lille De, gå nu hellere ned til stranden i det herlige vejr, man venter Dem sikkert dernede«. Jeg kan ikke huske, om jeg tog det som en behagelig ordre (sandsynligvis), men jeg har aldrig været tynget af den afstøvning. Til mit job hørte også en vis vågenhed - lydhørhed over for gæsterne og deres beskedne ønsker. Det kunne hænde, at maleren Sigvard Hansen - eller billedhuggeren Bundgård bad mig prøve at fjerne en lille plet på den hvide vest - at en ældre dame gerne ville have liggestolen flyttet ind i skyggen - at fru B. på sin inspektionsrunde (med det vældige nøgleknippe om livet) pludselig huskede, at det var klokken 4, at professor Nyrop og frue skulle ankomme - altså måtte der en frisk buket roser ind i deres sal af en stue: Himmelen nr. 7. »Aah, lille De - roser til den kære professor - blind er han, men duften af roser betyder uendelig meget for ham, gloire-rosen skal det være - det kan De nok sørge for!«.

— Jeg måtte spørge mig frem til gloire-rosen.

Der var ca. 40 gæster daglig sommeren igennem; næsten hver dag kom der nye, og andre rejste; men der var en speciel harmoni over selskabet, og det lod sig nok

Godsejerinde Bothilde Dahl på havetrappen, sommer 1917.

forklare det ved, at man aldrig annoncerede angående paying-guests, men havde det faste princip, at husets venner anbefalede sommeropholdet til de bekendte, som de regnede med ville »falde til« i kredsen.

Jeg trivedes over al forventning. Men ét job blev den rene fiasko for mig: En norsk dame, fru Berg vil jeg kalde hende, ankom højlydt og alene en skøn eftermiddag - fra Trondhjem, tror jeg. Intet gik stille af i hendes selskab - Det norske sprog klang ud i hjørnerne - hun selv var bred og høj - og adelig (men måske ikke helt af »kredsen«).

Der gik ikke mange minutter, før gods-ejeren »Store« så bønfoldende på mig »Lille De, kunne De ikke vise fru Berg en smuk spadseretur gennem skoven, ned til

stranden f.eks.?«. »Jo, med fornøjelse«.

Vi gik, og fru Berg fortalte uophørligt om sin slægt - jeg tror knap nok hun oplevede skoven - frodig midsommers bøgeskov. Jeg lyttede høfligt og forstod, at hendes brødre, norske adelige officerer, snart levede i Afrika og snart sad hjemme i Norge omkring pejser og fortalte om deres eventyrlige oplevelser med vilde dyr og fremmedartede mennesker - »Pejser?« mumlede jeg forlegent og stod stille for at lytte mere intensivt - jeg vidste nemlig ikke, hvad en pejs var. »Jo, ser De« forklarede fru Berg og tegnede illustrerende to brede buer i luften: »En pejs er ikke helt en kamel, men sådan --«. »Dromedar?« foreslog jeg selvsikker. Dette blev totalt misforstået og taget som en fræk tiltale til

Moesgård fra havesiden, ca. 1917.

den kæmpemæssige fru Berg. Fnysende af harme vendte hun om i ilmarch til godsejeren. Jeg forknyt småtrippende bagefter - og fru Berg blev på ingen måde formildet, da jeg erkendte, at jeg havde hørt fejl og opfattet hendes ord kamin som kamel.

Det blev min sidste tur med fru Berg. Men for »Store« var det en herlig historie, den med dromedaren.

En aften af et ganske andet indhold mindes jeg. Tusmørket faldt på, man småsnakkede rundt i krogene ved den sidste kop kaffe, da fik yndig musik alle til at tie og lytte: En ung magister sang ved klaveret og blev accompagneret af frk. Dahl. Idet jeg gik som i søvne af lutter betagelse - draget mod klaveret fra salonen ved siden af, ramte min albue en høj stålampe, hvis krystalkuppel splintredes hjerteskerende - midt i al musikken. Fru Dahl havde kun de blideste trøsteord i denne situation - skønt det var en meget fornem ting, jeg havde ødelagt. Heldigvis skete uheldet som sagt inde ved siden af - så der blev ingen misstemning blandt gæsterne, og musikken fortsatte. Nu hørtes »Der står et slot i vesterled« fint og følsomt fremført, både i sangen og i musikken. Alle sad tavst hensunkne i den lyse sommeraften - åbne døre til parken - hvilende i velvære - til alle fik et chok: Magisterens charmerende stemme slog om til ubehersket latter: »Ja, ha, ha, ha - undskyld, hi, hi, ha ... rosenkyernes volde - hi, hi - jeg hedder Valdemar, men hi, hi - blev altid kaldt Volde - undskyld!«

Det var også en af de små episoder, godsejeren var en mester til at genfortælle de følgende år.

Godsejer Bothilde Dahl i parken omkring Moesgård, 1917.

Adskillige gange sang godsejeren og en af gæsterne duetter om aftenen, mens Agnete Dahl - lyse Agnete - accompanerede. Det var især Gunnar Wennerberg: Gluntarne, man var betaget af, men også mange danske sange blev de aftener mejslet ind i sindet, så de huskes 60 år efter, fordi hele miljøet vakte glæde og harmoni. En yndig og frydefuld sommertid - Natten er så stille - Nu ruger på reden -

Når egne knoppes osv. osv.

Selv det mest forkomne og ynkværdige menneske rankede sig ved et par ugers ophold på Moesgård - ikke mindst ved fru Dahls rige menneskekundskab og sympati. En forhutlet stakkel, som havde haft en hård skæbne, var på Moesgård lige så dyrebart et menneske som en professor eller en stor kunstner.

Fra swing-dillens dystre dage

Af Henning Hall

Under en samtale for nogle år siden kom Henning Hall til at nævne swingpjatternes påklædning i begyndelsen af 1940'erne. Det blev anledningen til en kraftig opfordring fra min side til at få lidt erindringsstof frem, fra den nu så bedagede og lærde pastor i Randers, tidligere Randlev (afhandlingen »Skår«). Nedenstående artikel er indfrielsen af det dengang givne løfte. Læsningen vil tydeligt bekræfte de ofte gentagne ord: Hvad der sker i dag, er historie i morgen.

I besættelsestiden havde man som ansat i »Den gamle By« mødepligten som husvagt, så swingperioden kun var fjerne krusninger i bevidsthedens udkant. Senere har jeg til museets tekstilsamling forsøgt at samle eksempler på swingpjattemoden. Resultatet var pauvert - formentlig fordi tingene blev slidt op eller omsyet i de tøjfattige tider. Min efterfølger i embedet, museumsinspektør Birgitte Kjær, er meget interesseret i at få kompletteret dragtsamlingen med swingpjattetøj. Derfor benytter vi anledningen til at bede de

unge på ca. 60 om at gå på eftersøgning i skabe og skuffer. Måske skulle der også være nogle fotografier fra denne ellers næsten glemte epoke.

Erna Lorenzen

Mine forældre var i deres ungdom udmærkede dansere.

Så blev de vakte, som det hedder i den religiøse terminologi, og dansen blev lagt på hylden. Derfor heller ingen danseskoleundervisning for mig.

Det har ærgret mig mange gange senere. Jeg lærte det aldrig, endskønt min regne-, gymnastik- og religionslærer ved Finsensgades skole, Ulrich Riis Poulsen, drev et af byens fornemste danseinstitutter.

Kirkegang var godt, hed det sig. Og det var det, - men, at danseskole var noget skidt, det forstod jeg ikke. Alligevel gjorde jeg en dyd af restriktionerne, og en dag, da Riis Poulsen inddrog en religions-time i forberedelserne til skoleballet ved

at lade os danse i gymnastiksalen, protesterede jeg på Vorherres vegne. Det øgede hverken hans eller min popularitet.

En anden mørkeside i tilværelsen var biograferne. Der gik man heller ikke. Det vil sige: Jeg gik der ikke. Så megen synd gik i svang i de mørke sale, at mine velmenende forældre holdt mig derfra. Lykkeligvis havde min fætter Hother fødselsdag en gang om året, og min elskelige moster, der boede i Tunøgade ikke langt fra Nørregade-biffen, fodrede os gerne med chokolade og kager, hvorpå hun sendte hele selskabet i biografen. Det var årets bedste fødselsdag. Ved en sådan mødte jeg Shirley Temple, den amerikanske barnestjerne med slangekrøllerne, og forelskede mig dybt. Det var syndigt, fornemmede jeg, og det var dejligt.

En dag chokerede min mor mig ved midt på Ryesgade at meddele mig sin beslutning om at ville tage mig med i Regina-Teatret. Jeg husker endnu, hvordan blodet dunkede mig i tindingerne, da jeg inde i rotundaen fik øje på en Harlekinfigur. Jeg betragtede den maskerede danser med en blanding af nysgerrighed og frygt, og vidste nu, hvordan djævelen så ud. Hvad vi ved denne lejlighed ellers så i Regina var lutter renhed - en reklamefilm for sæbespånere. Persil var det. Persil, som boblede og rensede til liflig musik, til trompet og trommer. Swinging jazz. Eller var det en af de andre reklamefilm, som vi så ved samme lejlighed?

Lige meget. Lad bare dette være sagt som baggrund for mit tilbageblik på swing-tiden, som for alvor begyndte med min næste forelskelse, i hvilken gentanden for min beundring var backfischen

Alice »Babs« Nilson. Hun var femten, og jeg næsten tolv. Det var engang i slutningen af 1940. Swingsang a la Babs var toppen af al fryd. Hendes måde at »gøre det« på, var så medrivende, at jeg gyste behageligt ved tanker, som min hjerne aldrig før havde huset.

Alle piger blev til Babser og imiterede hende efter bedste evne. Første gang, jeg oplevede det, var i skolegården. Her var der trukket en kridtstreg, som skilte drenge- og pigesiden. Blev strengen overskredet, sendtes synderen »til væggen« ovre hos pigerne. Sådan var datidens pædagogiske retningslinjer afstukne.

Nå, men swing under udfoldelse af dansestilens specielle fagter blev jeg altså første gang præsenteret for i et frikvarter. Vi drenge stod behørigt på den rigtige side af strengen og slugte et par realklassepiger med øjnene. Til venindernes sang og klappgebærdede de sig på denne der babsede måde med armsving og dirrende pegefingre i luften med rullende hoftebevægelser, skulderløftninger og knæbøjninger, som hørte swing-stilen til. Hurtigt blev opløbet omkring de dansende så stort, at vi blev afskåret fra at se mere. Til gengæld havde vi klart udsyn til hoveddøren. Derfra kom en lærerinde målbevidst styrende direkte mod sammenrendet. Hun pløjede sig igennem som en isbryder og skældte ud. Ordene kunne vi ikke skelne, men forargelsens tonefald var ikke til at misforstå. Klyngen spredtes, og danserinderne forsvandt hånd i hånd, sammenbøjede og småfnisende, mens drengesiden klappede. Lærerinden drejede sig mod os. Lammede af hendes blik gled vore hænder tilbage i lommerne. Det var dengang.

Men i biograferne var der ingen til at nidstirre os. Babs fyldte rummet med sin unge charme.

— Swing it, magistern!

Swing it ... sang hun.

Det er tidens melodi...

og det blev det virkelig. Disse første år under den tyske besættelse fik et solstrejf af ungdommeligt letsind og danseglæde, som voksengenerationen mødte med fornærmelse. Tiden manede til alvor og ikke til fjant, sagde de. Navne som Adolf Hitler, Rommel, Kong Christian og Churchill var anderledes skæbnetunge end det te sprælske »Babs«. Men det svenske pigebarn delte spalteplass på avisernes forsider med overskrifter som »Slaget ved Salomonøerne raser videre« og »Rommel ved El Alamein«. Babsfeberen hærgede Norden. Det var som at snappe efter luft ovenpå den 9. april. Ungdommen tog sig et frikvarter. Det skal nemlig ikke glemmes, at det siden viste sig, at mange af denne »letsindige generation« gik aktivt ind i kampen for landets fremtid, som de fornærmede voksne var vejet tilbage for.

Om »swing-pestens« havde svenske kritikere trøstende erklæret, at »det eneste man med vished kan sige er, at den slags børnesygdomme går over præcis som mæslinger og røde hunde«. Men inkubationsperioden, før sygdommen brød igennem, var temmelig lang. Den begyndte med jazzen fra USA. Begrebet swing har rødder i tyverne og er i sin oprindelse en teknisk betegnelse for et fænomen i jazzen, som ikke lader sig nøjagtig bestemme. Til gengæld er dets tilstedeværelse i musikken så afgørende, at Duke Ellington kan sige: »Musik er meningsløs, hvis den

ikke har swing«.

Count Basies trommeslager, Jo Jones, har forsøgt at indkredse problemet, idet han forklarer swing-rytmen med billedet af en gummibold, der hopper jævnt hen ad vejen. Altså noget fjedrende. Slagene skal ikke slås. De skal markeres og vise hen til næste slag¹⁾. Men swing udspringer også af musikernes improvisationsevne og øjeblikkelige inspiration. Den lever i nuet, men flipper aldrig. Negermusik med fantasi og orden, har Sven Møller Kristensen kaldt den. »Der er altid en tråd i en improvisation, der swinger«²⁾.

Swing er dog meget mere end et tone-og rytmebillede. Det er musik for alle kroppens muskler på én gang, en bølge, der forplanter sig fra hjernens hørecenter langs ryggen til fødder og fingerspidser i en vuggende rytme, måske allerbedst tolket af Josephine Bakers umiddelbare givne sig hen i dansen, som imidlertid også mødtes af latterliggørelse og forargelse.

Hvordan kunne man så afgøre, hvornår jazzen var swing eller ikke? Jeg opgav at finde ud af det. Men stak de dansende en finger i vejret, så var det swing. Og blæste Louis Armstrong trompet - var det Duke Ellington, Count Basies eller Leo Mathisen, der gav tonen an, var der også al den swing i luften, man kunne ønske sig.

Men jeg er ikke utilbøjelig til at mene, at der var mere end det. På samme måde, som negrene i deres blues sang om alt det, de ikke med rene ord kunne laste de hvide for, men ofte gjorde det med en underfundighed, så kun deres egne fangede budskabet, kunne swingpjatternes respektløshed tolkes som livsbekræftelse

midt i en dødshærget verden, og som en protest mod de »lov og orden«-profeter, der dengang til taktfaste marchesange sendte ungdommen i krig i snorlige rækker. Swing var en form for trods. »We try to be jolly anyway«. Det var engelsk, og nøjagtig lige så sigende, som de strikkede huer i Royal Airforce farverne, som også var på mode. Mummiespillet bag swingfolkets overfladiskhed gik dog ikke op for mange. Tyskerne troede tilmed en overgang at kunne døve ungdommens politiske engagement ved at beordre jazzudsendelser over København-Kalundborg, når BBC indledte sine danske udsendelser med Prins Jørgens March. Orkestrene, der blev inddraget i denne »Operation Swing« spurgte dog modstandsbevægelsen til råds. Skulle de lade sig bruge? »Spil I bare...«, fik de til svar. »Så længe I spiller, slipper vi i hvert fald for at høre tysk musik«³⁾.

Glassalen i Tivoli, hvor Leo Mathisens orkester sommeren 1943 gav den hele armen, var swingpjatternes foretrukne tilholdssted. Det blev Glassalens skæbne. Den blev bombet som hævnakt for den tiltagende sabotage. Bag dette bisarre udslag af modterror stod Mussolinis befrier Scorzeny, som fik idéen en aften, han var der i selskab med den tyske politichef SS-Obergruppenführer Günther Pancke, fordi han fandt swingpjatternes dans »forargelig og unazistisk.«⁴⁾.

Swingbølgen nåede det østjyske i slutningen af trediverne. Under et engagement i Århus Hallen i september 1938 medvirkede Svend Asmussens »Five Swing-Fans«, men både dette og andre orkester-tournéers arrangementer lagde

hovedvægten ved den musikalske udfoldelse. Den egentlige swing-feber er senere og spredtes for alvor med film- og gram-mofonindustrien som formidlere.

Zigeunerhallen i København havde bygget sin førstesal om til swingrestaurant. »Hot Spot« hed stedet. Det gav navn til en af Leo Mathisens plader »Hot Spot Blues«, hvorpå han første gang blæser basun. Denne plade bragte også en af Leos egne kompositioner kaldet »How How«. Og i løbet af ingen tid var det gamle jyske »daw daw« udskiftet med »how how«. En lærervikar, som invaderede vores klasse med denne swingpjat-

Swing it, hr. kordegn, swing it!

Artikelforfatterens interesse for »Swing« viste sig at være mere end en døgnflue. 1. april 1960 arrangerede Henning Hall den første swing-koncert i en dansk kirke. Det skete i forbindelse med et velgørenhedsarrangement i Randers, Sct. Pauls kirke. Det var »Saratoga Jazzband« fra Århus under ledelse af sognepræstens søn fra Marcuskirken, Troels Knudsen, som gav den hele trompeten.

Bo Bojesen muntrede sig dagen derpå med denne tegning i Politiken.

Kommentar: — Saa.. Nu kommer mormor og morfar fra fromesse.

hilsen, nød særlig anerkendelse og opnåede en lydhørhed af de sjældne. Selv spejderbevægelsen lod sig inficere. Under en efterårshike ved Skæring strand var det bestandige feltråb »how how!«.

Babsfilmenes sangnumre gik i masseproduktion, og ved ungdomsgilderne rundt om i hjemmene larmede grammofo-nerne »How do you do, mr. Swing«, »Swinging in the corn«, »Mama, I wanna make rythm« og mange andre, som er gået i glemmebogen. »Swing it, hr. lærer« var den første Alice Babs-film, som nåede os. Den fik premiere ved årsskiftet 1941, og året efter kom hendes anden film »Lærerne på sommerferie«. Den 27. juli 1942 havde Regina-Teatret premiere på »Lille frk. Swing«, men anmelderen i Aarhus Stiftstidende var noget forbeholden. Det nyeste produkt målte sig ikke med »Swing it« men nu havde førstegangs-choket jo også fortaget sig. Om nogen fingerviftende vuggede i hofterne, fandt anmelderne ikke længere anledning til at foreslå, »at swing-sangerinder burde have klask i halen og sættes på skolebænken«⁵⁾. nej, vor lokale mand fastslår til borgerskabets beroligelse, at filmen ikke er larmende »med tju bang, men et venligt og charmerende forsvar for jazz. Naturligvis er der gode swing-melodier...« fortsætter han, og selv om det underforstået ikke falder voksne i smagen, er »de sikre på at skaffe filmen succes hos ungdommen«⁶⁾. Noget forbehold måtte en konservativ avis vel også tage i de urolige sommer måneder 1942, hvor swingbølgen ligesom kammede over.

Allerede i februar satte byens amatører, stud.jur. Søren Møllers Swing-Fans »Funkisbaren« på gloende pæle. Det var

samme dag, hvor Singapore betingelsesløst måtte overgive sig til japanerne. Svend Asmussen optrådte i Aarhus Hallen med sit »Show-Swing«, mens lokalforeninger og klubber indbød til swingarrangementer. Rygterne svirrede om voldsomme optrin på restauranterne. Adskillige værter skulle have udvist unge, som fandt dansegulvene for ordinære og i stedet sprang op på bordene. Værten på »Hotel Bondegården« i Hornbæk smed et halvt hundrede swingpjætter på porten under hujen og piften. Manden ville ikke se sit »hotel lavet om til et galehus«, hvor folk »spjætter ud med arme og ben som sindssyge«⁷⁾.

To dage efter var det galt på restaurant »Bellevue« i Risskov. Aarhus Stiftstidende skrev, at direktør Elgaard standse- de musikken, »fordi en del ungdommelig dansende svingede pigerne for voldsomt i luften og dansede swing på stole og borde«⁸⁾. Men den 24. juli afdramatiserer Elgaard avisens referat. »Swingdans er jo i øjeblikket højeste mode her i landet ...«, skriver han, og den danses p.t. på de fleste restauranter her i Århus. Når den danses, som den skal, er den ret harmløs og vel ikke værre end andre danseluner, som har været fremme, f.eks. Charleston, Boms-a-daisy osv., men den har en vis tilbøjelighed til at blive for voldsom. Onsdag aften var der her fire - fem par, som var særlig ubeherskede i deres bevægelser - (dog ikke dans på bordene). Da mine personlige henvendelser ikke virkede, standse- de jeg musikken midt i et nummer, og gennem mikrofonen sagde jeg til publikum, at de selvfølgelig gerne måtte more sig og være glade, men der måtte danses

mere behersket. Vi kan ikke finde os i, at nogle enkelte udprægede swingpar spoler den gode tone. C. Elgaard⁽⁹⁾.

Nu blev det også kirkens mænd for meget. Sognepræst S. Jul-Rasmussen fra Galten ved Hadsten foreslog, at hjemmene rakte hånden ud til de unges forlystelser. »Der gives ingen anden vej ud af den sump, som ungdommens forlystelsesliv mange steder er blevet, end at hjem og forældre ganske usnerpet rækker hånden ud og lader det, der i øjeblikket foregår som lyssky foreteelser, komme ind i hjemmets lutrende ild«⁽¹⁰⁾. De lyssky foreteelser forekom efter Jul-Rasmussens opfattelse i ly af sportsklubbernes arrangementer. »Brændpunktet er selvfølgelig ballerne. Her er der noget, som der ikke bør være!«

Også fra grundtvigsk hold var man betænkelig. Århusegnens Ungdoms- og Foredragskreds afholdt generalforsamling i Folkets Hus. Her talte pastor N. B. Engsnap, Lejrskov »om nødvendigheden af at give de unge gode interesser og ikke til at lade sig forlede til at vælge noget tomt og åndløst, blot fordi det er mode. Det har der været en tendens til i tiden, der gik, med dens jazz og dans og manglende alvor«⁽¹¹⁾.

Det anstødelige i swingpjatternes optræden forstærkedes gennem en slags uniformering. Det var ganske bestemt ikke velset at møde op i skolen med gule slips, men de smalle bukseben og jakkerne, der nåede os næsten til knæene kunne lærerne ikke forbyde os at gå i. De dage var det ikke nemt at skaffe sig en anden garderobe, og personligt synes jeg ikke, at der nogen sinde har været en tid, hvor pigerne var kønnere end i disse korte, læggede ne-

derdele, i de hvide knæstrømper med kvasternerne og de tyksålede sko, som swingmoden foreskrev.

De af mine kammerater, som enten på grund af hjemmenes modstand eller af simpel mangel på finanser ikke kunne optræde moderigtigt, hvor unge kom sammen, skaffede sig smalle benklæder ved hjælp af cykelspænder eller gummiringe af den type, som anvendtes på sylteglas. Derimod var der ikke mange af pigerne, som promenerede de safranfarvede herreundertrøjer, som også hørte til.

Dagen efter min konfirmation gik jeg så til den anden yderlighed. Jeg optrådte i mørk habit med hvid knækflip og således præget af gårsdagens alvor indtog jeg min frokost på »Maritza« i Frederiksgade. Tjeneren havde den største møj med at holde stilen, da jeg i ensom ophøjethed bestilte en portion røde pølser og kartoffelsalat.

Alice Babs kom i maj 1941 til København. Tyskerne forsøgte at sætte en stopper for besøget, men det lykkedes ikke. En dag blev Christian X på sin morgenridetur opholdt af en ung pige, som rakte ham en buket blomster. Det var Babs. Ved fire udsolgte Tivolikonserter optrådte hun i hvid silkekjole med rødt bælte og røde blomster i håret, og ligeledes ved en nordisk aften i KB hallen, hvor også kongeparret var til stede.

Den 7. og 8. marts 1942 skulle Babs komme til Århus. Hun var engageret til ikke mindre end tre koncerter i Aarhus Hallen, en om lørdagen og to om søndagen, akkompagneret af Kai Ewans og hans solister, af Winstrup Olesen og hans ti saxofonister. Poul Sabroe eller »Den

gyldenblonde« skulle være konferencier og optræde med et aktuelt »Frikvarter«. Bortset fra Det Kgl. Teaters gæstespil var den planlagte tourné den dyreste, der endnu havde besøgt Århus Hallen, og Babs alene skulle have 3.300 kr. for sin medvirken. Men det betød intet, for Aarhus Hallen havde ikke på noget tidligere tidspunkt haft så mange forudbestillinger som til disse tre koncerter. Det store publikum blev dybt skuffet. Babs kom ikke.

I hast havde arrangørerne skaffet erstatning. Hele fire personer måtte der til for at udfylde hullet efter den unge pige. Det blev Solveig Babs Lindgren, Rosita Serano, Raquel Rastenni og Osvald Helmut. Aarhus Stiftstidende skrev: »Babs kom ikke til Århus, hvad der tilsyneladende var stor bedrøvelse over, men Folketeatret har skaffet hendes sidste film »Sommerwing« hertil, hvilket med garanti betyder mindst 14 dages fuldt hus - måske mere«⁽¹²⁾.

Vinteren fik skylden. Den var også skrap. Døde Tunøboerne i Århus, måtte ligtoget bevæge sig over det islagte Kattegat. Storebæltsoverfarten var mere end usikker og tidvis helt standset, og to århusfiskere Valdemar Eriksen og P. Vestergaard mistede deres kuttere. De totalhaverede, blev skruet ned af isen, og derved ruineredes de to skippere.

Men Aarhus Stiftstidende rykkede de ulykkesramte til undsætning og arrangerede i »Håndværkerforeningen« et forrygende halvanden-times swingprogram med Søren Møllers Swingfans og refrainsangerinden Asta Riis Poulsen. Det var en søndag eftermiddag, og billetter af 1 og 2 kroner blev revet bort. Skuespillerinden

Astrid Villaume optrådte med akrobatisk dans. Der var tankelæsere, oplæsere og en mundharmonikaspillende smededreng på scenen, artister og troldmanden Sherri-dan. men et nummer, som mange efter avisens mening ville glæde sig til, var Institut Flataus swingpjatparodi. I det hele taget »en begivenhed for den swinginteresserede ungdom i Århus« til fordel for de nødstedte fiskere. »Alle medvirkede gratis«⁽¹³⁾.

Så at sige alt, hvad der kunne kravle og gå, stod nu på swing-vognen. Borgerskabet kørte næstekærligt de forarmede fiskere i hus, og en augustdag, netop som slaget om Stalingrad var indledt, myldrede århusianerne til »Show og sjov på Cykelbanen«, hvor programmet bl.a. bød på »Match mellem swingpjatter fra Århus universitet og mellem Aarhus Byråd og Knorteby Sogneråd«⁽¹⁴⁾.

Det forkætrede swingeri blev taget i favn og efterhånden krystet ihjel. Men forinden nåede det at tage modet fra det ægte swing-folk. Århus Swingklubs første arrangement, der formede sig som en propagandaaften fandt sted i »Koncertpalæet« den 20. januar 1942. I disse måneder skød swingklubberne op i Esbjerg, Ålborg, Birkerød og andre steder i provinsen. I Århus ventede arrangørerne et lille hundrede mennesker, men der indfandt sig ca. 400, hvoraf 200 omgående tegnede sig som medlemmer. Klubben havde til anledningen indbudt byens amatørswingere, der alle »buskede« efter evne.

Den nyvalgte formand, Poul Reinau redegjorde for klubbens program, der stod for jazz-forståelse og grammofon-cause-rier og nu og da et klubbal. Også denne

første aften fik man »et lille smart cauce-ri«, men derpå gik det løs med Niebuhrs Trio, Sperlings kvartet og stud.jur. Søren Møllers 5 swingfans, pt. byens bedste swingband. Efter denne præsentation »jammede« samtlige amatører. »Begejstringen var stor, men jubelen ville ingen ende tage, da Winstrup Olesen med to af hans mænd, Poul Taulow (trompet) og Ejner Mortensen (Clarinet) efter kl. 24 kom og »jammede« med »5 swing-fans«¹⁵⁾.

Skærtorsdag 1942 lejede swingklubben »Maritza«, hvor Walther Bødtkers kvintet leverede musikken. Store Bededag gik det løs i »Koncertpalæet«, med klubbens eget orkester. Det var også en succes. Men de egentlige klubaftener med causerierne faldt til jorden. Swingpjatterne ville ikke høre på foredrag. De ville danse.

Århusklubben var ikke ene om problemet, og i »Jazz-reports«, organ for swingklubberne i Danmark søgte man at sætte tingene på plads: »Mangt og meget tyder på, at der forestår en vidtgående reaktion mod den jazz- og danseglade ungdom, og for den sags skyld mod al rendyrket jazz. Det hele begyndte med fænomenet »swingpjatter« det i Sverige opfundne øgenavn for visse outreret påklædte ynglinge. Dette begreb er ganske misvisende sat i direkte forbindelse med jazzmusikken. Det er yderst beklageligt. Vi er derfor ganske klar over, at den frigjorte og glade jazzungdom vil møde en del modstand og misbilligelse ikke mindst i den kommende sæson. Dette bør de danske »alligators« og »swingfans« være indstillet på, og de må ruste sig til at møde reaktionen med alle til rådighed stående

Swingpjatter - årgang 1943. Tegning af Anne Grete i »Tegneserier 1943«.

midler. Jazz-reports indstilling til »swingpjatteriet« er velkendt. Vi finder ingen grund til at fordømme unge mennesker, som tror at være foregangsmænd på påklædningens område, men vi må atter pointere, hvor fejlagtig det er at identificere »swingpjatter« med »swingfans«. Vi giver derfor jazzfolkene et godt råd: Undgå og ignorer swingpjatterne. Det må for enhver pris undgås, at de pinlige episoder, der ofte opstår på grund af swingpjatterne, sættes i forbindelse med jazzmusikken...« Hvis det sker, imødeser bladet »katastrofale konsekvenser. Tidens øjeblikkelige tendens går som bekendt ingenlunde i retning af ustraffet at lade nogen skødesløshed passere«¹⁶⁾.

Århus-klubben, som nu havde 300 medlemmer, indkaldte 29. maj 1942 til ge-

neralforsamling i »Koncertpalæet«. Man ville rebe sejlene og gøre op med swing-pjatterne, fordi adskillige medlemmer »ikke uberettiget« havde udtrykt deres misfornøjelse med »den efterhånden noget dominerende selskabelighed og tilside-sættelse af klubbens formål og idealer«.

Der valgtes ny bestyrelse med Poul Reinau som formand. Jørgen Stub-Jørgensen som næstformand. Erik Siigsgaard, kasserer, Erling Bach, sekretær og Robert Milbøge. Man ændrede navnet til »Aarhus Jazz Klub« - »netop for én gang for alle at slå fast, at swingpjatteriet og ægte jazz intet som helst har med hinanden at gøre. Og da »swing« for tiden er det mest misbrugte ord, syntes vi det var passende at tage afstand fra alt, hvad der kan skade jazz-musikkens omdømme«. Dette blev vedtaget. Det lykkedes dog ikke at gennemtrumfe et totalt danseforbud. Derimod fik bestyrelsen ret til at ekskludere urostiftere og til at indskrænke ballerne mest muligt.

Ved det første efterårsarrangement indfandt der sig kun små tredive tilhørere til causerierne. »Vi har ellers efter sigende 400 medlemmer« klagede Robert Milbøge, »men der mødte en del flere til ballet«, hvor Dick Harrings »Five pennies band« gav tonen an. De få retfærdige kom for at høre foredrag, »men det fik de skam ikke lov til, ih nej! Nede i baggrunden sad Dick Harrings musikere, og det interesserede åbenbart disse mere at diskutere private emner og lave så megen støj, at det fuldkommen hindrede de øvrige i at høre, hvad der forgik...«. »Alt dette tegner ikke godt for klubbens videre trivsel«, slutter Milbøge. »Men vi causø-

rer er da i stand til at holde os væk i fremtiden. Vi kan sagtens pleje vor jazz-interesse uden klubben, og kan den klare sig uden os, så for vor skyld ingen alarm...« Det blev der tilsyneladende heller ikke. Klubben forsvinder ud af Jazz-reports spalter. Måske forsvandt den helt. Jeg ved det ikke. Men spærretider og restriktioner for forlystelseslivet stod også for døren.

Det sidste swing-arrangement, jeg husker at have deltaget i, fandt sted på Badehotellet i Risskov. Det var efteråret 1943, og det traditionelle skolebal var aflyst. En selvbestaltet festkomité for 3. og 4. mellem samt realklasserne blev nedsat, og vi fik en balaften stablet på benene med en swing-trio af professionelle musikere, som jeg ikke engang husker. Derimod husker jeg med pinlig nøjagtighed, at jeg konstaterede et kasseunderskud på 82 kr. Det manglede der i, at vi kunne betale musikerne deres gage.

Jeg husker også, at jeg sad og betragtede dem, mens jeg tænkte: I skulle bare vide, at I ikke får betalt for al jeres »jammen«. Jeg fandt også situationen komisk. Da slog det mig pludselig, at vi jo kunne gøre det, som i kirken. Samle en kollekt ind. Jeg fik fat på komitémedlemmerne, som vedtog planen, meddelte de indtrufne beklagelige omstændigheder til det feststemte publikum og vandrede så raden rundt med hatten. Der kom så rigeligt ind, at festkomitéen kunne betale, hvad den skyldte og dertil tage sig et stykke smørrebrød for resten. Kl. 22 slukkedes lyset, og så gik det ind til byen forbi »Vandrehjemmet« i Riisskov, hvor værnemagten havde slået sig ned. Alvoren var

så småt ved at dæmre for selv de yngste af swingpjtgenerationen.

Den fik skyld for meget. Nogen blev endog udsat for chikane på gaden og måtte søge beskyttelse hos patruljerende betjente for »pæne« borgere, der lovede dem øretæver. Men Leo Mathisens tenorsaxofonist Henry Hagemann så med blidere øjne på pjatterne: »Det var såmænd flinke unge mennesker langt de fleste af dem, og de var så langt at foretrække for vor tids læderjakter«¹⁷).

NOTER

- 1) Finn Slumstrup: Jazz. s. 37.
- 2) Sven Møller Kristensen og John Jørgenen: Jazz. s. 62.
- 3) Birger Jørgensen: Danske jazz-profiler. Leo Mathisen. s. 28.
- 4) Samme. s. 34.
- 5) Stockholms Tidningens redaktør Eric Westberg refereret. s. 31.
- 6) Anmeldelse i Aarhus Stiftstidende (Å.St.) 28. juli 1942.
- 7) Å.St. 20. juli 1942.
- 8) Å.St. 23. juli 1942.
- 9) Å.St. 24. juli 1942. Åbent brev til læserne.
- 10) Å.St. 12. juli 1942. Artikel på »Kirkesiden«.
- 11) Å.St. 25. marts 1942.
- 12) Å.St. 9. marts 1942.
- 13) Å.St. 16. april 1942.
- 14) Annonce i Å.St. august 1942.
- 15) Jazz-reports. 1. årgang nr. 10. Marts 1942.
- 16) og 17) Danske jazz-profiler. Leo Mathisen s. 29.

Gyldne september

Af Sigrød Larsen

Den sidste søndag i september udmærker sig ved, at den er en af de få søndage i sommeren 1979, hvor solen fra tidlig morgen skinner fra en klar himmel.

Jeg vågner og føler mig glad. Vejret har stor indflydelse på mit humør. Uvilkårligt rinder Jacob Knudsens dejlige salme mig i hu:

Se nu stiger solen af havets skød,
luft og bølge blusser i brand, i glød,
hvilken salig jubel, skønt alt er tyst,
medens lyset lander på verdens kyst.

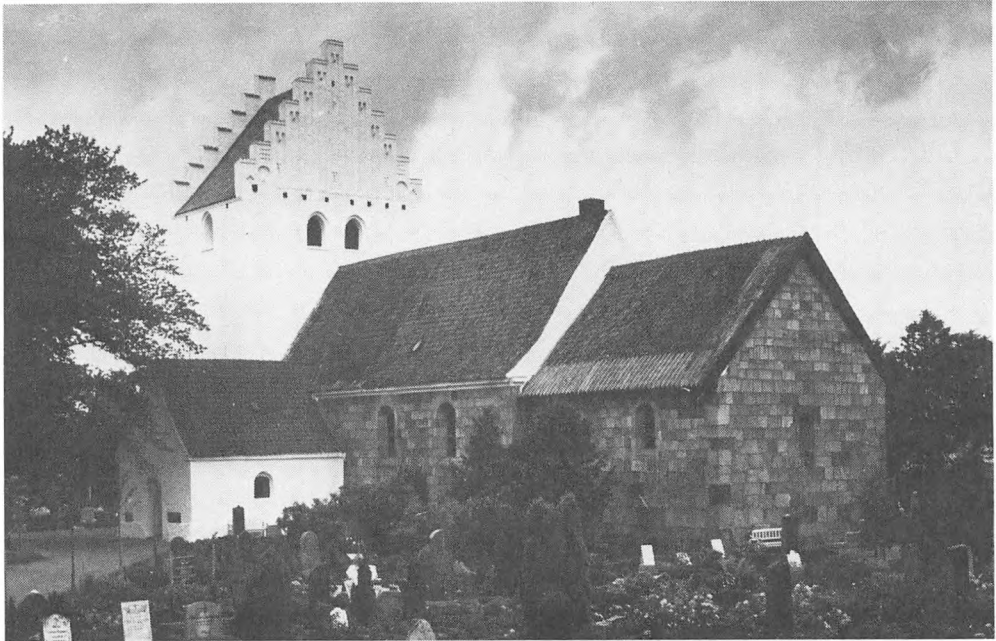
Jeg vil ånde luften i fulde drag,
syng Gud en sang for den lyse dag,
takke ham, at morgnen mig end er sød,
at mig dagen fryder, trods synd og død.

Morgenavisen sidder i brevsprækken. Jeg tager den og kigger på forsiden ... ja, i sandhed, synd og død, det er, hvad avisen for størstedelen har at bringe på denne sidste septemberdag. Jeg lægger den fra

mig, for al den sørgelighed vil jeg ikke sluge rå. Jeg vil ud, ud for at nyde den gyldne septemberdag.

Mens kirkeklokkerne ringer, går jeg fra mit hjem, stiler mod den gamle sognekirke, hvor kirkegængere er på vej ind i våbenhuset. Jeg går forbi gravene, hvor isbegonierne står i fuldt flor. De har haft gode vilkår i år, fordi regnen har givet dem rigelig væde. Klokkerne tier, og i mit stille sind tænker jeg: »Undskyld kære Vorherre, det er ikke dit hus, jeg i dag vil besøge, nej ... jeg vil ud i Vorherres have, som svenskerne kalder Guds frie natur. Jeg vil se og fornemme, at nu falmer skoven trindt om land, og fuglestemmerne dale.

Jeg var så heldig, at jeg så bøgen springe ud den 18. maj, og det skete, mens jeg kørte i tog mellem Århus og Herning. Da vi passerede Silkeborg-skovene, var alt denne morgen pludselig blevet lysegrønt. Da lukkede Vorherre sin have op. Nu vil

Hundslund kirke (Foto: Thomas Pedersen - tilh. Hist. Samf. f. Odder og Omegn).

jeg se haven i al dens gyldne pragt, inden træerne om kort tid igen er ribbet for bladene.

På banegårdspladsen i Odder - min by - stiger jeg på en bus, som går mod Horsens, og snart kører vi ud ad landevejen mod syd. Vejlskoven, som vi først passerer, er isprængt gyldne klatter, og Rodstensejes marker er golve. Høsten er forlængst forbi. Mejetærskere ordner på rekordtid, hvad en stab af høstarbejdere førhen skulle have uger om. Vipper springe over klinge, under leers klang ... Her går ingen høstmænd med leen på nakken, og her går ingen høstpiger med opkiltede skørter og binder korn op, den tid er forlængst forbi. Bag Rodstenseje-skoven lig-

ger godset, man kan ikke se det fra landevejen, men jeg ved, det er der. En af de mange herregårde, som Hadsherred er så rig på. I Odder sognekirke, som engang ejedes af Rodstenseje, findes et epitafium, som fortæller om herremanden Jens Rodsten og hans familie.

Bussen kører videre, og selv om man ikke kører så hurtigt som i en privat vogn, må man alligevel have øjnene med sig for at registrere, hvad vi kommer forbi. Den gamle eg, som er Odders vartegn symboliseret på vort byvåben med et agern, var engang en stout kæmpe, hvortil mange Odderboere vandrede som mål for en motionstur, er i dag kun en skygge af sig selv. Lynet har vist engang splintret dens kro-

ne, og som alt andet i denne verden har også den haft en levetid og er gået i forfald. Nu kører vi forbi Ørting mose. Jeg kigger efter svanen, som jeg så ofte har set sejle rundt i ensom majestæt, den er der ikke i dag, måske er tiden inde til et varmere klima. Vi kører hen til den nedlagte jernbanestation for at optage passagerer, men i dag er der ingen. I det hele taget er der ikke mange, som benytter busserne om søndagen. Folk kører i egne biler, Danmark er et rigt land.

Tilbage kører vi hen til Gyllingvejen, hvor bussen drejer skarpt til højre. Snart møder mit øje den smukke herregård Dybvad. De kønne bindingsværksbygninger, som er så velholdte, fortæller om en tid, hvor storbonden dyrkede den fede Hadsherreds muld, og hvor et stort folkehold havde deres daglige gerning. Nu er det en enlig kvinde, som ejer Dybvad, og alt er mekaniseret, så på gårdspladsen er der stille, og solen spiller i alle de smårude vinduer, som trods al mekanisering skal pudsес med håndkraft som i gamle dage.

På det område er mekaniseringen ikke fulgt med. I gamle dage brugte man endog brændevin til pudсning, det gør man ikke mere — af gode grunde. Dengang kostede brændevin 21 øre for tre pægle, det var den fattige mands trøst i den hårde hverdag, hvor hans befordringsmiddel til og fra arbejdet var »Apostlenes heste«. Han havde hverken bil, knallert eller cykel. Han gik i al slags vejr, og tanken om »at stå af ræset« eller holde fagligt møde eller strejke var ikke noget, hans hjerne beskæftigede sig med.

Roerne står godt, og mange steder pip-

per efterårsrugen op i den sorte muld og giver den et grønt skær. Vi kører videre mod Gylling, byen med det fine gadenavn Købmagergade som lyder storbyagtigt. Vi finder også Karen Jeppes gade, til minde om lærerdatteren, som blev Armeniens moder. Også den legendariske præst - Otto Møller - har fået sin gade. Det fortæles, at han hver søndag lod kusken spænde hestene for landaueren og kørte til kirke, skønt der kun var tre minutters gang fra præstegården til kirken. Jo, dengang var præsterne ophøjede personer, som blev tituleret »Hans velærværdighed«, nu er tiden en anden.

Gylling præstegård med alle de smårude vinduer må indeholde mindst tredive værelser, den er en af de smukkeste i Hadsherred. Det sorte bindingsværk og de hvidkalkede mure får mig til at tænke på gamle dage. Den hvidkalkede kirke med granitstenene er enkel og uden forloren pynt. Mellem korets to østre stræbepiller står et jenkors med navnet John Schmidt. Det var en tidligere ejer af godset Gyllingnæs — en englænder, som kastede megen mystik over godset. I dag er Gyllingnæs også i søgelyset, men det er i en helt anden anledning, nemlig om vi på denne skønne plet skal have Danmarks første atomkraftværk.

Bussen holder nogle minutter for at vente på nye passagerer, og imens sidder jeg og lader tankerne gå sine egne veje. Måske står præsten i dette øjeblik inde i kirken og døber et lille barn, og jeg erindrер pludselig, at min fars mor også er døbt i denne kirke. Det er ganske vist længe siden, for hun var født 1823, men det kan da godt være, at hun netop dette år

på høstgudstjenestens søndag har fået et navn. Måske har præsten lagt sin hånd på hendes hoved og sagt: Maren Nielsdatter, jeg døber dig i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Og hendes forældre, som har holdt hende over dåben, er også døbt i denne kirke.

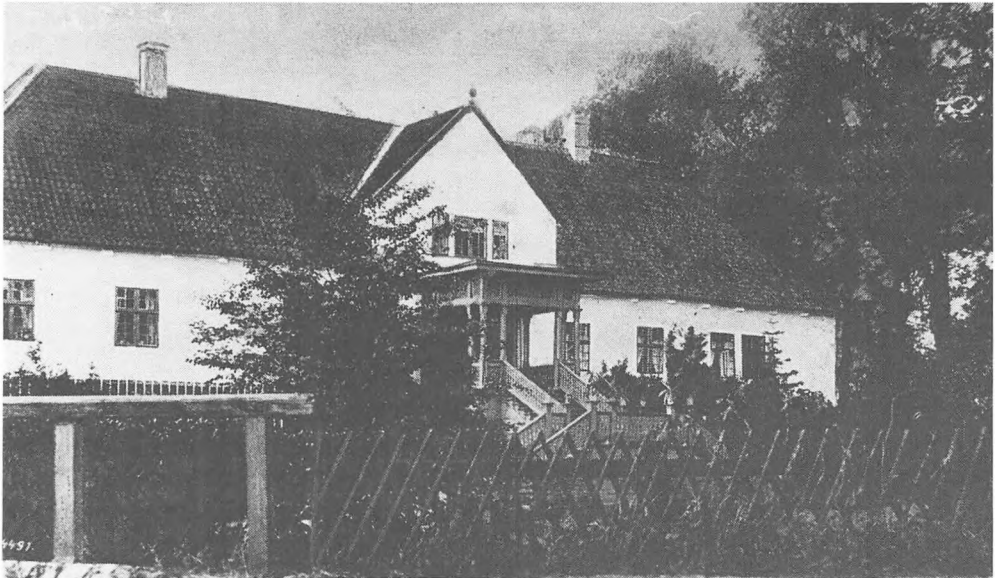
Det går op for mig, at jeg sidder lige i mine forfædres jord. Brandbyge-slægten er stor, og dens tilknytning til Gylling kirke er en realitet.

Slægtstavlen fortæller, at mine oldeforældre - Niels Jensen og Maren Poulsdatter - havde en gård i Gylling, men min oldefar, som jeg for resten aldrig har ofret

mange tanker, døde af tyfus, og hans kone måtte afstå gården til hans broder. Derfor blev hun en fattig kone, som henlevede sine sidste år hos mine bedsteforældre - Maren Nielsdatter og Erik Mogenssen - der boede i et arbejderhus i Fillerup, som hørte under Rathlousdal. Min bedstefar var fasanmester, en stilling som bestod i at opdrætte fasaner til klapjagterne, der dengang var en årligt tilbagevendende begivenhed, hvortil både kongelige og andre højtstående personer var indbudt. I dette arbejderhus med bindingsværk og lerklinede gulve voksede min far og hans to søskende op, med nær tilknyt-

Dybvad. (Foto: Thomas Pedersen - tilh. Hist. Samf. f. Odder og Omegn).

Aakjær. (fra »Danske Herregaarde« - tilh. Hist. Samf. f. Odder og Omegn).

ning til deres bedstemor, fordi deres mor også havde arbejde på Rathlousdal. Min oldemor står opført i slægstavlen som »klog kone« og det betød, at hun hjalp forslidte mennesker, som måske havde fået ryg eller arme af led.

Jeg sidder altså i en bus en solfyldt september søndag og passerer mine fædres jord. Her har min oldefar måske gået og pløjet sine marker. Ikke med nymodens redskaber, men måske med okse og plov. Her har han høstet med le, og kone og børn er gået bagefter og har bundet neg op. Her har han spist mellemadder af tejenen - madkassen - som altid fulgte dem på markarbejdet. Her har han drukket gammeløl, som min oldemor har brygget, og her er han måske blevet syg under arbejdet og har måttet lægge sig til sengs og

er død af tyfus, fordi man dengang ikke kendte noget helbredelsesmiddel for denne sygdom. Ja, nok er det mange år siden, at det eller noget lignende skete, som jeg her sidder og fantaserer om, men realiteter er der trods alt, for jeg er fjerde generation af Maren Poulsdatter og Niels Jensen, og hvis jeg ville granske videre i Brandbyge-slægtens historie, kunne jeg komme langt med tip-tipperne, men nu vil jeg alligevel koncentrere mig om nutiden, og nyde den smukke egn, vi kører forbi.

Vi passerer Lerdrupvejen og drejer mod Falling. Også her dukker en hvidkalket kirke op, men et kort stykke før drejer vi til venstre ind i Falling by. Vi standser op ved den nedlagte stationsbygning for at tage passagerer op, kører forbi »Elsesminde«, som har sit navn efter en anden

»klog kone«, der hed Else. Og så dukker godset Åkjær op. Fra alléen kan vi se det gamle store hus, hvis bindingsværk er malet rødt, men hovedbygningen er ubeboet - ikke engang et gammelt spøgelse huserer der, men tyveknægte kunne finde vej i nattens mulm og mørke og fjerne kostbarheder. Vi følger alléen og drejer skarpt til venstre ud på Horsens-Odder landevejen, som for nylig er restaureret og gjort bredere. Idet bussen svinger, får jeg lige et kig ned i dalen til højre. Et lille hus med rødmaledede bindinger, et pæretræ bugnende af gråpærer, et æbletræ med flere hundrede rødkindede æbler, og Aakjærskoven med alle de gulnede træer. Det syn er så betagende, at jeg giver mig til at synge: »Nu falmer skoven trindt om land -og fuglestemmen daler«. Jeg synger ikke særlig højt, og jeg sidder på forreste sæde, så hvis nogen hører det, kan de i hvert fald ikke se, at det er mig, som er blevet lyrisk over al den skønhed, som møder mit øje. Ja, nok er fuglestemmerne dalet, men fugleflokkene svinger sig i store formationer mod den blå himmel. Det er krager og måger, og de sidder også i store flokke på den nypløjede jord for at finde føde.

Nu passerer vi Hundslund kirke med de fire store vildtbanesten ved kirkegårdsålgangen. Hvor langt mon provsten er kommen i sin prædiken? Mon han er nået til bønnen for kongehuset?

De små huse langs landevejen er pæne og velholdte. I sådanne landsbysamfund kommer man sikkert hinanden ved. Her

ligger ingen syge og hjælpeløse, uden at naboen ved det og giver en hjælpende håndsækning. Haverne er fyldt med efterårsblomster i mange farver, og æbletræerne bugner af frugt. Det er tankevækkende, at vore gode danske æbler ligger og rådner under træerne, mens vi indfører masser af frugt fra syden, og sørgeligt, at danske frugtavlere må kappe træerne, fordi handelen er urentabel.

Bussen kører videre, og snart ser vi et glimt af Horsens fjord, hvor den lille ø - Vorsø - ligger som et fredet fuglereservat. I udkanten af Stensballe er vokset et nyt villakvarter op, det er en kontrast til den lille hyggelige landsby - Stensballe. Ind imellem tager bussen nye passagerer op. Vi kører ind over Sundbroen og ser mågerne vugge på vandet, og så er vi på vej ind i Horsens med store huskarréer, hvor banker og supermarkeder ligger side om side, og hvor hundredvis af vinduer og altaner med flagrende vasketøj vidner om, at her bor mange mennesker, som i alt fald ikke kommer hinanden ved. Hybenrosernes røde frugter lyser op i de lange rækker af tætte hække, som adskiller gangstierne fra kørebånerne omkring denne betonby. Det hele kan sammenfattes i tre store *B'er Børn - Biler - Beton*. Snart er en times kørsel til ende. Jeg har nydt turen med alle dens variationer. Vor egen er så smuk, at man ikke behøver at ofre penge på dyre udenlandsrejser for at se noget kønt. Vi har det lige ved hånden - bare vi lukker øjnene op.

Småstrejf fra Østjyllands kulturfront 1980

Arkiver og lokalhistoriske samlinger

Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Århus Amt. Årsmøde i Randers 17. 3. 1980

Formandens beretning

Denne første beretning omfatter af gode grunde ikke et helt år. Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Århus amt blev stiftet den 11. juni 1979. Jeg skal omtale, hvad der er sket siden da, og slutte af med nogle principielle betragtninger.

Vi var i bestyrelsen enige om, at der var et stort ønske om at få lejlighed til at »kigge ind ad hinandens vinduer«. Den 29. september havde vi derfor arrangeret besøg ved arkiverne i Skanderborg, Rye, Galten og Hammel. Dagen var udbytterig, og det er tanken at organisere noget lignende inden længe. Et spørgeskema, som var blevet flittigt besvaret, havde givet os sikkerhed for, at sådanne arrange-

menter havde høj prioritet hos medlemmerne. Skemaet viste også, at der var interesse for et registreringskursus og for besøg på Erhvervsarkivet. Vi slog så to fluer med ét smæk ved at afholde et kursus i registrering på Erhvervsarkivet. Det fandt sted den 16. februar. Kurset havde maksimal tilslutning, og under ledelse af SLAs kyndige instruktører fik deltagerne et godt indblik i registreringens kunst. Hvert enkelt arkiv skal naturligvis have lov til at ride sine egne kæpheste i denne sag også, men det er et stort gode, at kendskabet til den på landsplan anerkendte metode efterhånden er kommet os alle til gode. SLAs kursusledelse og Erhvervsarkivets folk skal have tak og anerken-

delse for gennemførelsen af dette arrangement.

Det var den mod medlemmerne rettede aktivitet. Her skal også omtales nogle begivenheder, som bestyrelsen har været involveret i.

I dagene 30. august - 1. september var vi repræsenteret ved årsmøderne i DHF og SLA.

Ved den lejlighed kunne den hidtidige formand, Strange Nielsen, med tydelig, men velbegrundet stolthed og tilfredshed melde »landet arkivdækket«. At han har en stor del af æren for dette faktum er hævet over enhver tvivl. At denne opfattelse deles på allerhøjeste sted blev slået fast i efteråret, da han blev udnævnt til ridder af Dannebrog. Alle vi, der virker som væbnere i det ukendte, kan godt tillade os at tage hans udmærkelse til indtægt som en anerkendelse af det arbejde, vi hver især helliger os i de enkelte arkiver.

At den nye bestyrelse har udnævnt Strange Nielsen til æresmedlem virker velbegrundet. I øvrigt har jeg tiltro til, at den nye bestyrelse under Jan Horskjærs ledelse vil forstå at føre SLA videre på udmærket vis.

En af de organisatoriske opgaver, som trænger sig på, er jo netop at få amtskredsene indpasset i systemet. Mindst en gang om året skal repræsentanter for kredsene indkaldes til møde med SLAs styrelse. Et sådant møde fandt sted på Hindsgavl den 1. december. Her fra kredsene var vi repræsenteret ved Ellen Schmidt og mig.

Den 10. december 1979 var Jan Horskjær og jeg inviteret til den årlige museumsdag, som arrangeres af amtsmuseums-

rådet. Mødet fandt sted i Silkeborg og havde deltagere fra alle former for museer i Århus amt. Af gode grunde var det første gang, vi var inviteret med fra amtskredsen, men vi har grund til at være glade for kontakten med dette officielle amtsorgan. Da mange af os jo også ligger inde med museumsgenstande i vore lokalhistoriske samlinger, vil amtsmuseumsrådet måske vise sig at være det forum, i hvilket vi kan få hjælp til at klare dette lidt penible problem.

Vi kunne i efteråret fungere som serviceorgan for arkiverne derved, at vi fra Tilsynet med banker og sparekasser kunne ekspedere videre til vore medlemmer et antal festskrifter og lignende. Ligervis har vi fra Landsarkivet fået tilbud om at overtage en del materiale, som de respektive arkiver kan have fornøjelse af, og som ellers vil blive kasseret. På samme måde vil kredsene også være behjælpelig med at organisere kopieringskampagnen her i sommer på Landsarkivet.

En meget interessant begivenhed, som jeg havde lejlighed til at tage del i, fandt sted i Rigsarkivet i dagene 11.-12. februar. Rigsarkivar Vagn Dybdahl havde efter aftale med SLAs formand organiseret et fællesmøde, hvor 15-16 af Rigsarkivets, Landsarkivernes, Erhvervsarkivets og Københavns Stadsarkivs folk og lige så mange repræsentanter for de lokalhistoriske arkiver kunne udveksle synspunkter og informationer. Det er glædeligt, at den nye rigsarkivar så hurtigt efter sin tiltræden har ønsket at sondere terrænet og optage en seriøs dialog med os. Der kunne og skulle selvsagt ikke træffes beslutninger på dette møde, men mødet i sig selv var

en bekræftelse af, at arkivvæsenet må betragtes som et hele. Det var tilsyneladende Vagn Dybdahls tanke at arrangere et tilsvarende møde til efteråret.

I dagene 29.2.-2.3. 1980 var Ellen Schmidt og Solveig Christensen på instruktørkursus på Gammel Skovridergård i Silkeborg.

Fra Østjysk Hjemstavnsforenings side ønskede man i fjor at modtage årsberetninger eller lignende fra arkiverne i Århus amt på samme måde, som vi på forhånd i en årrække har bragt stof fra de kulturhistoriske museer og andre samlinger i amtet. Der kom et pænt antal reaktioner på redaktionens opfordring, og de blev bragt i Østjysk Hjemstavn, der udkom i november.

Når det blev Ø. H., der tog denne kontakt med arkiverne, skyldes det formentlig den kendsgerning, at jeg som medlem af redaktionen ikke kunne undgå at få den tanke, at et sådant samarbejde kunne være til gavn for begge parter. Det er ikke fordi, Østjysk Hjemstavnsforenings bestyrelse har vist særlig interesse for en sådan kontakt. Nu hvor amtskredsen er en kendsgerning, vil jeg da gerne tilstå, at jeg de seneste år af og til har forsøgt at skabe interesse for, at man helt kunne have undgået denne nye foreningsdannelse derved, at en forening, som i forvejen dyrker lokalhistorie i Århus amt, og som kun ville have godt af nye impulser, kunne fungere som fællesorgan for amtets lokalhistoriske arkiver og samlinger. Naturligvis kunne det lige så vel have været Historisk Samfund for Århus Stift eller for så vidt Randers Amts Historiske Samfund. Min motivation for den tanke-

gang hænger naturligvis sammen med ønsket om at undgå organisationsarbejde, der hvor det ikke er strengt nødvendigt. Da vi jo let bliver en slags Tordenskjolds soldater, er det nødvendigt at spare på kræfterne og bruge dem rationelt. Der skal først og fremmest være tid til det egentlige: At samle arkivalier og — ikke mindst — at bruge vore arkivalier. Nu bliver der altså ikke noget organisatorisk samarbejde med de amtshistoriske foreninger, og det er måske en skam, men tilbage står muligheden for et samarbejde med hensyn til publikationsvirksomhed. Som medredaktør af Østjysk Hjemstavn vil jeg kraftigt opfordre arkiverne til også i år og helst inden 1. juni at sende os lidt om, hvad der er foregået i årets løb. Af sømmelighedshensyn må jeg naturligvis tilføje, at Ø. H.s redaktion dog ikke tror, at vi på nogen måde har en fortrinsstilling i forhold til de andre regionsdækkende foreninger i amtet.

Som nystiftet institution er det vigtigt, at vi ikke alene går løs på de mange praktiske opgaver, som uafbrudt vil melde sig. Det vigtigste er måske, at vi jævnligt spørger os selv, hvad det egentlig er, vi vil med vort arbejde i de lokalhistoriske arkiver. Mange af os er begyndt helt alene i vort eget område — uden kontakt med andre og uden egentlig at vide, hvad det kunne udvikle sig til. Alene interessen for vor lokalitets historie var drivkraften. I årenes løb har vi så fået kontakt i forskellige retninger. Vi har fået bedre lokaler, bedre organisation og bedre økonomi — vi er blevet institutionaliseret. Denne udvikling vil fortsætte, og vi er som lokalarkivarer bundet af en række

hensyn, som vi ikke kan sætte os ud over. At dyrke historie er en videnskab, og at være arkivar er en profession. Som amatører og med amatørers entusiasme har vi frejdigt begivet os ind på begge disse områder. Men vi er ikke længere så meget vor egen herre. Der stilles nu forventninger og krav til os. Der bliver i den nærmeste fremtid brug for nye praktiske initiativer. Beslutninger, som angår substansen i vort lokalhistoriske virke, skal tages, men der skal for sagens skyld og for vor egen skyld også af og til spørges: Hvad vil vi egentlig med vore lokalhistoriske arkiver?

Arne Gammelgaard

Grenaa Egnarkiv

J. A. Nielsen

I Grenaa Egnarkivs første beretning til Østjysk Hjemstavnsforening kan fortælles, at arkivet nu har virket i en halv snes år og er blevet accepteret som et fast led i byens liv. Som en grundstamme i arkivet bygges på lokalhistorikeren Carl Svenstrups efterladte kildemateriale, hans store byhistorie og 60 separate hæfter med emner, der var for omfattende til byhistorien. En efterladt, meget stor billedsamling af Carl Svenstrups egne optagelser fra et langt liv er for øjeblikket ved at blive tekstet af undertegnede. Det tilstræbes at fortælle så meget som muligt om disse billeder og i øvrigt også om alle andre billeder i arkivet. Carl Svenstrups billeder er så godt som alle (bortset fra byhistoriens) uden forklarende tekster. »Grenaa Bys

Historie« kan ikke mere købes i boghandelen, men som en af Grenaa Egnarkivs første arbejder lykkedes det med Grenaa Byråds finansielle støtte at få genoptrykt 300 sider af værket, hvorved der kunne skabes 32 komplette »byhistorier«. Disse er forbeholdt skoler, biblioteker m.fl.

Arkivet har gennem årene modtaget store mængder billeder, dokumenter, protokoller o.s.v., og det må nok siges, at by og egn er dækket godt ind, navnlig med billeder.

Undertegnede er ved at afslutte en fortegnelse over »lokalstof for Djursland og Mols«, flere tusinde titler over avisartikler fra Grenaaabladene og fra en række tidsskrifter. En mindre udtømmende fortegnelse har i flere år været til rådighed for arkivet og Grenaa Bibliotek og har vist sig at have sin berettigelse. Et meget stort antal skribenter har i disse artikler forevigt mangt og meget fra de gamle dage. En hel del nekrologer og artikler ved fødselsdage og jubilæer indgår i samme fortegnelse.

Hadsten kommunes lokalhistoriske arkiv og samlinger

Nydam Jensen

Der er stadig stor interesse for vort egnarkiv; Gæstebogen fortæller, at der har været over 300 besøgende i vore åbningstider, der som sædvanlig er hver tirsdag eftermiddag fra kl. 14 til 17, og onsdag aften fra kl. 19 til 21.

Når besøgstallet er så forholdsvis stort, er det jo fordi vi af og til har besøg af skoleklasser som regel fra 5. til 7. klasse. Det varer gerne to timer. I den første fortæller jeg om arkivet og viser lysbilleder, og efter frikvarter får de så lov at gå rundt og se og føle på tingene, for eksempel får de lov at veje med en bismervægt, som de jo aldrig har set en slagter eller fiskemand bruge.

Fornylig var Børge Jensen og jeg på Østervangsskolen og fortælle om, hvad vi kunne huske fra sidste verdenskrig, og hvordan vi oplevede den. Lærer Willy Jensen havde i forvejen lånt, hvad vi havde fra den tid i arkivet. De havde gjort meget ud af det, klasseværelset var fyldt med plakater på væggene, og det hele blev samlet i en bog, som så kan bruges senere.

Vi har også besøg af mange slægtsforskere, idet vi har folketællinger, kirkebøger, fæstebreve og skifteforretninger for hele kommunen. Forrige år fik vi kopier for 11.000 kr. Det er et konsortium på Landsarkivet i Viborg, der sørger for det. Når den fornødne tilslutning er der, så får de studenter til at gøre det for en fornuftig pris i deres sommerferie.

Vi fik i dette år tildelt hele kælderens, kælder L, på den nye skole ved Hadstenhallen, så nu har vi plads foreløbig, i alt 300 m². Der er fem rum, hvor vi har sat opslagstavler på væggene, så kan vi sætte materiale op og skifte ud efterhånden. Til det ene rum har vi lavet borde af kasserede opslagstavler fra skolen; Børge Jensen leverede lægter til benene, så vi fik et par dage til at gå med at snedkerere.

Vi glæder os over oprettelsen af sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver i

Århus amt og dets arrangementer. Det var en god tur til Galten, Ry og Skanderborg arkiver, hvor vi hvert sted fik oplysninger om arkivets start og opbygning, og hvor vi får lejlighed til at udveksle erfaringer. Vi deltog med tre mand. En god ting ved disse sammenkomster er, at vi også har lejlighed til at udveksle arkivalier, så de kommer til de steder, hvor de hører hjemme.

Efter en henvendelse fra F. O. F. (Folkeligt Oplysnings Forbund) — gik vi med til at holde aftenkursus i byhistorie. Der tilmeldte sig 24, en del faldt dog fra efterhånden, jeg gjorde rede for Hadsten stationsby, Børge Jensen for Over- og Neder Hadsten. Godsejer Mark fortalte om Kollerups historie, og J. Kaas Mortensen fortalte om sin registrering af egnens huse og gårde, desuden blev der undervist i gotisk skrift, ligesom der blev vist gamle film fra byen. Ved afslutningen var der stærkt ønske om i år at holde et kursus i slægtsforskning.

Vi får stadig mange ting ind til arkivet, både ting og sager, dokumenter, bøger m.m.

Og så har vi jubilæum i år, den 9. september er det 10 år siden vi startede. Det har vi tænkt at markere med et jubilæumsskrift, vi har jo ikke som visse andre arkiver udsendt årsskrifter eller beretninger. Men i det påtænkte skrift vil vi kort omtale de forløbne 10 år samt give en beskrivelse af byens og omegnens historie, ligesom der også skal være et fyldigt billedmateriale.

Vi regner med 1000 eksemplarer à 100 sider, og vi sender et eksemplar til hvert arkiv.

Lokalhistorisk Samling i Hammel

Arne Gammelgaard

Tilgangen af arkivalier har været »normal«. Måske er der tale om begyndende stagnation. Centraliseringsbølgen er jo ved at ebbe ud, og oplagte afleveringer kan naturligvis kun finde sted én gang. Dog kan vi glæde os over at have modtaget fine ting også i år. Der kan være grund til at fremhæve tolv skillingsviser, som vi fik af en af vore store givere, nemlig pensioneret konstruktør Svend Aage Withen, som samtidig overdrog os en samling blåtryk og lignende arbejdstegninger med tilknytning til ældre institutionsbygninger i Hammel. En helt særlig og ganske uventet ting kom pludselig i vor varetægt fra et dødsbo: Det originale udskiftningskort over Hammel by fra 1799.

Vi har i årets løb haft pænt besøg og kunne let udvide denne side af aktiviteten, men vi har ikke kræfter til mere. Indadtil har arbejdet især været koncentreret om at registrere og oplkæbe vor billedsamling. Vi er næsten færdige og synes, det ser sømmeligt ud, det vi har lavet. Vi har grund til at være tilfredse med lokale-, løn- og bevillingsforhold i øvrigt. Kun begynder det at bekymre os, at vi ikke længere kan finde forsvarlige opbevaringsmuligheder for vore museumssager. Nok er det arkivarbejde, vi vil koncentrere os om, men når vi modtager museums-sager, kan vi ikke rigtig komme af sted med at sige nej tak. Vi synes, vi i hvert fald kan forhindre, at tingene går til grunde, og at vi da bør opbevare dem, men det er måske forkert, eller er det ikke?

Hinnerup Egnarkiv

N. P. Boye-Nielsen

Hinnerup Egnarkiv har i stilhed passeret et lille jubilæum, idet det i 1979 var 15 år siden undertegnede påbegyndte indsamling af arkivalier, billeder m.m.

Siden da har arkivet haft til huse på loftsværelser og i skabe på Sandbygård. Nok synes jeg, at Sandbygård er verdens navle, men dette er dog ikke nok, idet Sandby ligger aller yderst mod nord i Hinnerup Kommune.

Men også dette lille problem er blevet godt løst i 1979. Kommunen har bevilget 25.000 kr. til indretning af egnarkivafdeling på 1. sal i Hinnerup bibliotek, der ligger i centrum af Hinnerup by i Hande-lsgården. Samtidig er nu ansat en heltidsbibliotekar ved det nu selvstændige bibliotek. Denne mand med hjælpere skal herefter sørge for det daglige arkivarbejde for Hinnerup egnarkiv. — Altsammen en glimrende løsning, som længe var ønsket her.

Der har været en del aktiviteter i årets løb. Foruden foredrag og lysbilledfremvisning i adskillige foreninger i Hinnerup kommune har der i pinsen været en egnarkivudstilling i Rønbækcentret i forbindelse med forårsmessen samme sted. Denne udstilling var særdeles velbesøgt og gav mange kontakter for aflevering af egnet stof til arkivet.

I det lokale ugeblad har der været 20 artikler med foto af historiske steder eller særprægede oplevelser i det 10-årige Hinnerup storkommunesamfund.

Ved Rønbækskolens nordvestlige ende

er der på egnarkivets foranstaltning for 5 år siden rejst en kæmpestor granitsten hvor Hinnerup kirke har ligget. Kirken blev nedrevet efter Reformationen og er sidst omtalt 1642. På grund af pengemangel hos de bevilgende myndigheder blev der ikke sat nogen påskrift på kirkestenen for 5 år siden. Også dette lysner nu, da kulturfonden har sat dette historiske emne øverst på listen for 1980. Der er således stor velvilje om Hinnerup egnarkiv fra kommunens side, hvilket vi er meget taknemmelige for, idet dette jo giver lyst til yderligere indsats.

Molsbibliotekets lokalhistorisk Arkiv

Carl A. Laursen

Det er navnlig slægtsforskningen, der i tiden dyrkes af de fleste af vore besøgende. Der kommer folk langvejs fra for at gøre studier i folketællingslister og kirkebogsblade. Og i samme sager har vi korrespondance med både englændere og amerikanere. Men dette sidste gør dog ikke den store del af nævnte slægtsforskning.

Vi finder ofte stor støtte, og til tider revision, i vores forskning, i kopierne af de gamle retsprotokoller og dokumenter i øvrigt.

Et par herlige gamle regnskabs- og forhandlingsbøger fik vi forleden af Djursland Plantningsforening, der tog sin start i atten hundredtallet. En større afdeling af protokoller fra en anden instans fik vi ind

ad døren en aften, hvor vi havde åbent for gæster. Her var også stof fra en længere årrække, og flere næsten, end en mand kunne bære.

I årets løb er også indkommet en forhandlingsbog fra en af egnens idrætsforeninger og videre et par stykker som forsikringsprotokoller.

Fra et byarkiv fik vi tilsendt en stor samling fotos plus enkelte tegninger: Det er billeder fra vores nærmeste opland, som nævnte arkiv jo nok har syntes, at vi ville kunne få mere glæde af, da det gælder vores egn. Vi har i det hele taget udvidet vores billedarkiv

Selv bruger vi den samme trafik, at tilsende andre arkiver, hvad vi formoder der gælder deres område mere end vor egen — af de billeder, vi får indleverede.

En af vores faste medarbejdere tyder den gamle gotiske håndskrift i de kirkebogsblade, vi fik som kopier, mens det endnu var tid, og han nedskriver dem på maskine, hvorefter vi indbinder og har hermed lettere læsning at tage frem til brug.

Arkivet har erhvervet sig en filmoptager, og vi er allerede godt i gang med at optage en film her i Molslandet af landskabsmotiver og hvad man finder passende af tildragelser som store fester og møder m.v.

Nørhald Egn-arkiv

Peter Østergård

Nørhald Egn-arkivs årsmøde den 20. maj

i Ø. Tørslev havde som underliggende tema: »Mellerup Højskole — 100 år«. Historien om skolens oprettelse i 1880 og personerne, der gjorde Mellerup Højskole landskendt — først og fremmest Jens Bek — blev skildret i et lysbilledforedrag for en stor og interesseret forsamling, der også deltog aktivt i det efterfølgende musikindslag, hvor Ommersyssel Lærerorkester med en fornem kammerkoncert gav en musikalsk belysning af emnet gennem et udvalg af sange og melodier fra højskolen, skytte- og gymnastikforeningerne og lokalkendte folkedanse.

Arrangementet var en så afgjort succes, at arkivet meget ønsker at udbygge samarbejdet med Ommersyssel Lærerorkester, der ledes af musiker Jørgen Hjulerå, Dalbynder.

Mellerup Højskole og Valgmenighed er også årets vandreudstillingsemne. Arkivet har i tidens løb modtaget et ganske fyldigt materiale, blandt andet originale elevbilleder fra skolens start og frem til 1. verdenskrig. Jakob Knudsen og hans senere hustru Helga Bek genkendes på billederne fra 1890 til 1896. Og ikke mindst interessant er billedet fra riffelbevægelsens tid under Estrup, hvor Jens Bek ses

Mellerup gymnastik- og skytteforening, der også dyrkede fægting. De står på trappen ved Mellerup Højskole. Fotografi fra slutningen af 1800'erne.

fotograferet sammen med skytterne på højskolens trappe. Nogle af øvelsesgeværrerne findes for øvrigt på arkivet. Vintersæsonens lysbilledforedrag præges naturligvis ligesom vandrestillingen af høj-skolejubilæet.

Purhus kommunes lokalhistoriske arkiv

Metha Laursen

Arkivet har siden oprettelsen i 1978 modtaget mange gode ting; nævnes skal flere egnsbeskrivelser blandt andet et stort værk om Kousted omkring århundreskiftet, det er udarbejdet af M. T. Stensgård, Viborg, og ved gennemlæsningen fornemmer man tydeligt kærligheden til barndommens by.

Endvidere har vi modtaget adskillige protokoller og regnskabsbøger fra forskellige foreninger, desuden skøder, billedsamlinger og udklip. Yderligere har arkivet modtaget to faner fra Ålum Afholdsforening fra 1891 og 1911.

I maj 1979 arrangerede vi en aftenudflugt til den sydvestlige del af kommunen, hvor vi fik forevist Ålum kirke af sognepræst Thyge Jensen, der berettede om slægten Scheel og dens nære forbindelse med Ålum kirke.

I august 1979 gik turen til den østlige del af kommunen, hvor lokale guider fortalte om Gassum, Dyrby og Spentrup med St. St. Blicher som hovedperson. Aftenen sluttede på Hvidsten kro, hvor Tulle Fiil

Møller fortalte om kroens historie.

Inden for bestyrelsen har vi anvendt vor fritid på arkivering, — men vi har dog erkendt, at så megen fritid har vi ikke. Men siden julen 1979 har vi efter ansøgning hos kommunen fået bevilget kontorhjælp ½ dag om ugen, — en hjælp som vi har megen glæde og gavn af, i stedet har vi kunnet koncentrere os om indsamlingsopgaver.

Selv om vi ikke var nået til bunds i arkivering, besluttede vi sidste efterår at åbne arkivet for besøgende, og siden oktober 1979 har vi haft åbent hver torsdag kl. 15,00 til 17,30, hvor vor kasserer N. Kamp Nielsen er til stede med råd og dåd!

I den kommende tid håber vi at kunne anskaffe kopier af folketællingslister og kirkebøger fra sognene i kommunen. Desuden er det meningen at gentage succesen med lokalhistoriske aftenudflugter i sommerens løb. Ligeledes har vi planer om udstillinger af arkivets materiale rundt i kommunen.

Randers Lokalhistoriske Arkiv

Peter Bondesen

Arkivets indsamlingsområde er Randers kommune. Indsamlingsvirksomheden har i beretningsåret fulgt samme spor som i de nærmest foregående år.

Der er modtaget følgende større afleveringer: Haveselskabet Petrivang 1943-60, Kristrup Fjernvarmecentral 1954-78, Randers Arbejderes Bygge- og Alder-

domsunderstøttelsesforening 1874-1977, Randers Handelsstandsforening 1926-57, Randers Tekstilhandlerforening 1876-1976, Vorup sogns begravelseskasse 1890-1971. Fra boet efter arkivets tidligere leder M. V. Spreckelsen er modtaget scrapbøger og optegnelser om byens historie efter Povl v. Spreckelsen. Organist Niels Andersens efterladte samling af musikprogrammer fra Randers 1902-42. Arkivet har indsamlet skolehistorisk materiale fra de af kommunens skoler, der ikke var repræsenteret. Forsømmelses- og eksamensprotokoller er modtaget fra Nørrestræde skole fra 1830-erne og fremefter, Søren Møllersgades skole, Rytter-skolen herunder Borup, Råsted og Bjellerup samt Vorup skole herunder Haslum og Tebbestrup. I 1979 blev der registreret 1253 fotografier. Ud over mindre afleveringer må nævnes modtagelsen af fotograf Johs. Sylvestersens negativsamling fra ca. 1947-60, indeholdende op mod 20.000 negativer med tilhørende registre.

Lokalsamlingen, der som indsamlingsområde har det tidligere Randers amt, har i år afsluttet katalogiseringen af den betydelige samling af Karin Michaelis førsteudgaver. Som beskæftigelsesarbejde er der udarbejdet register til Randers byrådsforhandlinger 1936-77.

Arkivets vigtigste berøringsflade med publikum er den faste åbningstid — p. t. 12 timer pr. uge. I 1979 var besøgstallet 2290 og indtil 1.-6.-80, 1151. Arkivets personale har holdt foredrag om forskellige emner oftest ledsaget af lysbilleder således: Vorup pensionistforening (25.-9.-79), Randers Ældre Kjøbmands Liiglaug (16.-11.). Tirsdalens Plejehjem 29.-

3.-80), Randers Amts Historiske Samfund (13.-3.). Hadsten Lokalhistoriske Arkiv (27.-3.), Langå Lokalhistoriske Arkiv (22.-4.)(alle ved Peter Bondesen). Og Randers Kooperative Husmoderforening (8.-1.) (ved E. Liisberg).

Følgende udstillinger har været vist i kulturhuset: I Randersugen 1979 blev Danmarks Biblioteksforenings udstilling om børnearbejde suppleret med lokalt materiale. De gamle stumfilmbiografer, Skovbakken 150 år, illegale blade i Randers, Søren Elmenhoffs bogtrykkeri, Randers Rådhus flytning, Randers Typografer 100 år, »hjælp« til arkivets uidentificerede fotografier.

Arkivets personale har deltaget i de tilbud, som Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver giver: Årsmødet i Viborg, registreringskursus i Århus og De folkelige bevægelses arkiver i Silkeborg. Arkivet var vært ved SLAs amtskreds årsmøde 17.-3.-80.

Skejby-Lisbjerg-Ølsted sognearkiv

Rasmus Bendixen

Arkivet går sin jævne, rolige gang. Det ene værelse er blevet malet og står nu i smukke lyse og venlige farver. Dette har forårsaget nogle forandringer — også i de øvrige rum.

Besøget er tilfredsstillende, ligesom der stadig indleveres billeder og papirer.

Sidste år var der besøg af to engelske damer, som gennem Genealogisk Institut

i København havde fået oplysning om min beskrivelse af Ny Mølle, som er i arkivet. Deres farfar E. F. Frisch, var født i Ny Mølle og ejede denne, til han byggede Haraldsmark. De var meget begejstrede og taknemlige for besøget og hjælpen.

Arkivet har fået kopi af brandassurancer for Kærbygårds gods 1792, i Skejby, Lisbjerg og hele Ølsted by. Disse beskriver husenes beliggenhed og bygningsmåde — stuehus i syd, lade i nord, o.s.v. — deres længde, bredde, vinduer og døres antal, kakkelovne, alkover, husenes indretning. Det samme gælder udhusene. Alt »oversat«.

Arkivet har i sommer haft besøg af professor J. Engberg og Danmarks Radio. Det gælder en foredragsrække fra gamle dage, som udsendes i november måned. Man har fulgt en gård (matr. nr. 4 i Skejby) fra 1540 til dato. Man har bedt mig medvirke i udsendelsen, hvad jeg med nogen betænkelighed omsider indvilligede i.

større indrammede billeder. Men undertiden får vi billeder uden eller med ganske få oplysninger. Vanskeligheden ved at få identificeret stedet eller personer på et sådant billede må være et problem, som også andre arkiver kender.

Lokalhistorisk Forening for Sønderhald Kommune, som står bag arkivet — og som det tit kan være svært at holde ude fra det, derfor omtalen på dette sted — har i årets løb startet andre aktiviteter, der endnu er på et for tidligt stadium til at sige ret meget om, men som dog nok fortjener at nævnes således: En arkæologigruppe, som arbejder med kortlægning af arkæologiske fund i kommunen og deres nuværende tilstand; desuden en fotogruppe, der fotograferer steder og begivenheder i området til senere opbevaring i arkivet (eller i hvert fald tager tilløb til en sådan virksomhed); endelig arbejder en enkelt med båndoptagelser.

Litteratur om Østjylland

Kjeld Elkjær

Den flittige lokalhistoriker *Sevel Andersen*, skaberen af Fruering-Vitved Sognes Egnshistoriske Arkiv, har fortsat og afsluttet sin egnshistorie med bogen *Vitved Sogn — som det var engang* (Skanderborg 1979). Vitved er ligesom det større Fruering et udpræget landbrugssogn, og også her har forfatteren foretaget en detaljeret gennemgang af sognet gård for gård og hus for hus med tidligere og nuværende

Sønderhald Egnsarkiv

Vibeke Nielsen

Arkivet har også i det forløbne år modtaget en række afleveringer, omend færre end i den første tid, da der var oparbejdet et behov før arkivets start. Igen har billeder været en stor del af det indkomne materiale, mange med gode oplysninger, lige til at anbringe i de mapper, vi har valgt til formålet. I øvrigt også i enkelte tilfælde

beboere, ja lejlighedsvis er selv husdyrene kommet med. Denne omhyggelige, gennemillustrerede skildring har vel størst værdi for egnens befolkning og kan tages som et forbillede for egnshistorie i snævrere forstand. For udensogns boende er der dog også noget at hente, idet skildringen oplives ved genfortælling af flere ældre medborgeres erindringer om livet i fortiden. Der er også en mere almen beskrivelse af sognets to byer, der som bekendt ved kommunalreformen 1970 gik hver sin vej: Vitved med Fruering til Skanderborg, Fastrup med Solbjerg til Århus.

I nabosognene Astrup, Tulstrup, Hvilsted og Tiset, der i 1963 dannede Solbjerg Kommune og i 1970 sluttedes sammen med Århus, har man også påbegyndt et større værk om egnens historie. Titlen er *Fire Sogne omkring Solbjerg* (Odder 1979). Initiativtager er grundlæggeren af Egnarkivet i Solbjerg *Gerda Reppke*, der har skrevet flere bidrag om Solbjerg i *Østjysk Hjemstavn*. Til det store samlingsværk, hvoraf 1. bind nu foreligger, har fire andre medvirket som redaktører: Johanne Methling, Aage Domino, Sv. Alrø Olesen og Edward Pedersen. Adskillige andre har bidraget som forfattere, og nogen sammenhængende skildring er der ikke tale om. Bogen kunne hedde »Spredte træk fra sognene omkring Solbjerg«. Der er et fortræffeligt kapitel om Astrup Kirke (ved provst Per Aagaard) og et om den forsvundne herregård Kanne, mens de andre kirker og hovedgårde i området må vente til senere bind. I øvrigt spænder bidragene fra oldtidsfund (Elsdyret fra Løjenkær) over sagnhistorie, folkeminder skolehistorie til en fremstilling af Solbjerg

Kommune i dens syvårige eksistens. Også en artikel om Ny Solbjerg Landboforening fortjener at fremhæves. Det grundigste og bedste kapitel er formentlig Gerda Reppkes »Huse ved en vej«, en skildring hus for hus af Solbjerg Hovedgade og dens beboere gennem 50 år (1870-1920). Bogen er smukt trykt og forsynet med et velvalgt billedstof, der i det væsentlige stammer fra egnarkivet. Man må håbe, det lykkes at føre værket til ende. Der er utvivlsomt stof nok til en anelig række bind.

Århus Byhistoriske Udvalg har som sin julepublikation udsendt en række efterladte arbejder af afdøde borgmester Bernhardt Jensen under titlen *Bernhardt Jensen beretter om Århus*. Der er først nogle erindringsbilleder fra forfatterens barndomsliv på Trøjborg og Frederiksbjerg og hans oplevelser som feriedreng i Bønnerup samt hans indsats som militærnægter i mellemkrigstiden. Derefter en vægtig historisk afhandling: »Ved nattetid i det gamle Århus«. Her fortælles malende om den sparsomme gadebelysning, om vægtere og politi, om ildebrande, natmænd, tyve og uromagere og om byens arrest. Alt i alt et fængslende stykke kulturhistorie, et lokalt sidestykke til Hugo Matthiessens klassiske værk »Natten« (1914). Endelig er der under titlen »Mennesker« nogle spredte træk om århusianske borgere og begivenheder fra de sidst 200 år.

Århus Havn har også villet mindes Bernhardt Jensen som mangeårig formand for havneudvalget ved i rækken af sine små nytårspublikationer at udsende *Fra Åhavnen til Fiskerhuset. En billedbog om Århus Å*. Det er en smuk præsentation af byens gamle livsnerve i 63 billeder med

og uden farver, for en del hidtil ukendte. Teksterne er af Bernhardt Jensen og bygges på hans optegnelser til en forelæsning, han skulle have holdt ved sin promotion til æresdoktor ved Århus Universitet.

Byhistorisk Udvalg står også bag udgivelsen af *Aarhus-Tids-Fordriv*, et muntert lille digt fra 1721, der blev udgivet anonymt og hidtil har været noget af en gåde for lokalhistorikerne. Det har således været tilskrevet den lærde Ribe-rektor Chr. Falster. Undersøgelser i Lokalhistorisk Samling har nu godtgjort, at det er skrevet af *Johan Albrecht With*, senere stiftamtmand i Viborg, der i 1721 opholdt sig i Århus som afdanket oberstløjtnant efter den store nordiske krig. Det handler om, hvordan han prøver at forslå tiden i den lille provinsby og til sidst rider på harejagt med det uheldige resultat, at hans hest brækket et ben og må slås ned. Digtet giver i glimt en række kulturhistoriske småtræk af værdi og fremtræder nu som en smukt udstyret, velillustreret lille bog.

Endelig vil jeg gerne henlede opmærksomheden på et værk, der ikke specielt vedrører Østjylland, men omfatter hele halvøen. Det er den sindigt fremskridende *Jysk ordbog*, udgivet ved Institut for Jysk Sprog- og Kulturforskning under ledelse af Peter Skautrup. 1. hæfte så dagens lys i 1970, og man er nu nået til 4. hæfte, der stadig er ved bogstav *a*, idet det sidste beskrevne ord er *ankel*. Det er et sprogvidenskabeligt værk af høj klasse, en værdig afløser af *H. F. Feilberg: Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål* (1886-1914). Ligesom forgængeren er det en sand guldgrube af oplysninger, ikke blot om dia-

lektord og vendinger fra hele det jyske sprogområde. Men i lige så høj grad om kulturhistorie i alle dens afskygninger. I det foreliggende hæfte findes eksempelvis en hel afhandling om det velkendte mærkelige udtryk »at falde i amdam«. Det er blot lidt vemodigt for den store kreds af mennesker, det vil interessere, at værket ifølge sagens natur må skride så langsomt frem, at det næppe bliver den nulevende generation, der oplever dets afslutning.

Museer

Clausholm
Henrik Berner

Siden meddelelsen i forrige årbog om restaureringsopgaver m.v. har aktiviteten været neddæmpet en god del!

Dette skyldes i første række, at forrige års aktiviteter var så omfattende, at de lagde beslag på ca. 2 års økonomiske midler. Desuden har de i december 79 vedtagne skærpede bestemmelser vedrørende formuebeskatningen bevirket, at vi indtil videre må se overordentlig nøje på udgifterne. Det ser dog heldigvis ud til, at denne skærpede formuebeskatning vil blive lempet noget, hvorved der atter kan blive mulighed for restaureringsopgaver. Men vi har ment det uforsvarligt at gå i gang med større opgaver, før forholdene omkring de fremtidige beskatningsformer er fuldt afklarede.

I omtalen af forrige års aktiviteter nævntes, at vi var i gang med restaurering

af nogle gårdfacader, og at vi havde håbet om yderligere at kunne klare midterfløjens havefacade. Heldigvis viste det sig, at bekostningen ved gårdfacadernes restaurering ikke overskred det budgettede beløb, hvorfor vi også fik restaureret havefacaden — som nævnt sidste år skete dette i forbindelse med, at vi alligevel havde stillads oppe for restaurering af taget.

Til facaderestaureringen fik vi som tidligere god bistand fra Selskabet »Claus-holms Venner«.

Som planlagt lykkedes det os at få omlagt mindre partier af taget over hovedfløjen ud mod haven samt mindre dele af taget over den lille sydfløj mod vest. Det drejede sig specielt om de partier af taget, der ligger over de rigt dekorede stuklofter, og som det derfor er af særlig vigtighed at holde i orden. I fortsættelse af tidligere gode erfaringer fik vi omlagt en »bræmme« på 2 m's højde fra murkronen og opefter og erstattet det hidtidige tegltag med tegltag på brædder og pap. Endvidere fik vi omlagt hele skotrenden mellem hovedfløjen og nævnte lille sydfløj.

Fredningsstyrelsen bidrog økonomisk til dette arbejde.

I vinterens løb var en sektion af de franske gobeliner på 1. sal som sædvanlig til restaurering på Rosenborg. Og som håbet lykkedes det denne gang at blive helt færdig — sættet har nu i 12 vintre været inde på Rosenborg, og det er derfor med en særlig stor tilfredsstillelse, at vi nu ser dette meget omfattende og minutøst gennemførte arbejde fuldført.

I indeværende år har vi fortsat tradi-

tionerne med gudstjenester i slotskapellet — i år ganske vist kun tre.

I juni gennemførtes et meget interessant koncert- og balletprogram med kunstnere bl.a. fra Den kongelige Ballet. Det er muligt, at vi vil forsøge — foruden de sædvanlige koncerter — også at opbygge en tradition med sådanne kombinerede arrangementer.

I øvrigt gennemføres i år to koncerter — en i hasesalen med et svensk kammerorkester og en i kapellet med en kombineret orgel- og trompetkoncert, sidstnævnte som en del af festugen i Randers.

Restaureret fransk gobelin.

Traditionelt afholdtes i første uge af august årets »Slotskoncert« med Randers Byorkester under ledelse af kapelmester Lavard Friisholm.

Dansk Landbrugsmuseum, Gl. Estrup

Svend Nielsen

For Landbrugsmuseet har 1979 været et godt år med megen aktivitet. Museet har nydt godt af forskellige beskæftigelsesforanstaltninger og har det meste af året beskæftiget en langtidsledig magister og 2-3 unge piger, og det har derfor været muligt at klare en lang række store og små opgaver, som vi ellers måtte have ladet ligge.

Til brug for skoler er der således udarbejdet teksthæfter til to af museets fire udstillinger, og der har været god brug for dem, da der har været mange skolebesøg. Det samlede besøgstal var 22.734 (mod 17.706 i 1978), og der er givet 221 omvisninger (mod 149 i 1978).

Da det viste sig umuligt at få etableret et cafeteria i 1979, indrettedes i stedet et spiserum, hvor medbragt mad kunne nydes, og hvor der var automater med kolde og varme drikke.

I forbindelse med Skandinavisk Museumsforbunds kongres i Århus arrangerede Landbrugsmuseet, Aarhus Kunstmuseum, Forhistorisk Museum på Moesgård og Naturhistorisk Museum i fællesskab udstillingen »Hesten« på Aarhus Kunstmuseum. Udstillingen var åben 26.

5. - 12.-8. og blev suppleret med et lille katalog.

I september deltog museet i den store »Karolinefestival« i Randers med en mindre udstilling.

Den stigende interesse for Landbrugsmuseet har også resulteret i et voksende antal tilbudte genstande, og det kniber for os med at nå at besigtige de mange forskellige tilbud. I årets løb er indgået i alt 125 genstande, hvoraf særlig kan nævnes en dansk fremstillet »Saxon-Pony« traktor fra 1953 og en »Fissemænd« (høsthjælperfigur), der så vidt vides er den eneste, der findes på noget dansk museum.

Gammel Estrup — Jyllands Herregårdsmuseum

Vibeke Nielsen — Andreas Bjerre

I det forløbne år har der fortsat fundet vedligeholdelsesarbejder sted på bygningen, såvel murer- som malerarbejde, og der er stadig sådanne i gang. I forbindelse hermed kom der i vinter stillads på porttårnet, hvorved man kom så nær på den store klokke øverst oppe over midterblændingen, at man kunne se, at de bånd, der bar den, var ved at ruste over, ligesom man kunne se lige igennem muren i samme højde, da den rustne klokkeaksel havde sprængt mørtelen væk. Murkrone og klokke blev så med kran løftet ned og stillet i havegangen, mens forskellige reparationer blev foretaget. Denne over-

raskende mulighed for at komme klokken på nært hold afsløre, dels at det er en oprindelig kirkeklokke, hvad man også havde regnet med, dels at mestermærker på den fortæller, at den er støbt af en skånsk mester i 1400-tallet. Den er netop kommet på plads igen.

Kun en enkelt ting er erhvervet til museet, men til gengæld væsentlig. Det drejer sig om et maleri, der stammer fra Gammel Estrup og nu kan sættes ind i sin oprindelige ramme over en af dørene i »Gallerigangen«. Der er endnu to tomme rammer i samme rum. Det kunne være spændende, om de to andre billeder også dukkede op. I øvrigt ventes en del billeder, der er til konservering, snart tilbage, i hvert fald inden museets 50-års jubilæum skal fejres i august. De forestående festligheder begynder at præge hverdagen i huset, men dette emne vender vi tilbage til i næste årsberetning.

Noget nyt i Herregårdsmuseets ellers helt efter interiørprincippet opbyggede udstilling er en moderne montre. Det er jo desværre blevet den eneste forsvarlige måde at udstille kostbare ting på som for eksempel kinesisk porcelæn. Vi synes selv, vi har haft held til at vælge en montre, der næsten falder sammen med baggrunden, så man ikke ser den, men kun det, der er i den.

Netop i år, da museet fylder 50, fylder »slotskoncerterne« med Randers byorkester 25. Den første af dem blev derfor i år holdt på Gammel Estrup, hvor det hele begyndte i 1955, og den var særlig festlig, en dejlig tradition at holde i hævd.

Besøgstallet, der de foregående år er steget støt og i 1978 nåede ca. 30.000,

synes nu stagneret på dette niveau, hvilket svarer til den almindelige tendens. Tiden vil vise, om jubilæumsarrangementerne kan få det til at stige lidt igen.

Djurslands Museum

Bjarne Flou

Djurslands Museum har igen i år været præget af omfattende istandsættelsesarbejder af Den gamle Købmandsgård. Facaderestaureringen er næsten afsluttet, og vi er startet på indretningen af nye udstillingslokaler i det tidligere pakhus. Vi håber på, at det 700 m² store udstillingsareal kan tages i brug allerede i sommeren 1980. På længere sigt er det planen her at indrette udstilling for Dansk Fiskerimuseum og en stor samling dansk lertøj. Desuden vurderes mulighederne for i nogle år at udstille direktør P. Munks store og enestående glassamling. Året har været rigt på arkæologiske aktiviteter. I samarbejde med Fortidsmindeforvaltningen har museet udført ikke mindre end 10 undersøgelser i Midt Djurs Kommune. Undersøgelserne finansieres over beskæftigelsesmidlerne til bekæmpelse af ungdomsarbejdsløshed, og en række unge mennesker har bistået arkæologerne med arbejdet. Undersøgelserne er ikke alle endeligt afsluttet, idet de sidste faser af arbejdet alene kan udføres af fagarkæologer. Det vil her være for omfattende at nævne resultaterne af undersøgelserne,

men det skal dog nævnes, at vi har store forventninger til de afsluttende udgravninger af en jættestue ved Koed.

I forbindelse med beskæftigelsesprojektet udarbejdedes en plancheudstilling om udgravninger, og et udvalg af det fundne materiale blev udstillet. Udstillingen er blevet vist i byrådssalen i Midt Djurs Kommune, Kulturhistorisk Museum, Randers, Grenå Bibliotek og Amtsgården i Århus.

Udgravningen af den store jernaldergravplads ved Ålsrode nær Grenå er endelig afsluttet. Gravpladsen indeholdt 39 grave med rigt gravudstyr af lerkar og våben. Museet håber senere at kunne udstille materialet i form af en særudstilling. Endelig er der foretaget en mindre prøvegravning på en såkaldt »grubeke-ramisk« boplads (ca. 2500 f.Kr.) nær Grenå. Nærmere undersøgelser heraf vil blive foretaget i løbet af det kommende år; om bevilgende myndigheder vil.

Traditionen tro har museet igen i år afholdt »levende museum«, hvor en række gamle håndværk blev levendegjort i sommermånederne. Disse aktiviteter vil fortsætte og blive udbygget i de kommende år. Kolindsundprojektet, hvor Kolindsunds historie blev udforsket under et ét-årigt forskningsprojekt, skulle bl.a. resultere i udgivelse af en bog om Sundets historie. Bogen forventes at udkomme sommeren 1980. Forhåbentlig vil mange ikke genkende til de ting, der her beskrives, og enkelte vil sikkert også undres over ting, de aldrig har hørt om før. Kolindsunds historie er rig på spændende hændelser, der stadig kan sætte sindene i bevægelse.

Arbejder-, Håndværker- og Industrimuseet, Horsens

Jacob B. Jensen

Industrimuseets gæster har det sidste årstid måttet bære over med, at en del af museet har henligget som byggeplads. Det tidligere kedelrum til elværket bliver nu inddraget til udstillinger, men da det er meget omfattende arbejder, må gæsterne endnu nogen tid gå gennem byggerodet for at komme til de fjernere dele af museet. Arbejderne vil give yderligere ca. 800 m² udstillingsareal, men det er sket på bekostning af værdifuld lagerplads. Da rummene altid har været gennemgangsrum, har vi iagttaget, at magasinets ustrukturerede parade af genstande har interesseret en del af gæsterne mere end de omhyggeligt planlagte udstillingsrum. De nye lokaler skal bruges til udvidelse af den grafiske afdeling, så der bliver arbejdende værksteder for fotografi, bogtryk og bogbinderi foruden stentrykkeriet, som allerede er opstillet. Tilrettelæggningen sker i nært samarbejde med branchens organisationer.

Blandt museets nyheder er særlig grund til at nævne en 4-cyl. dieselmotor, som er modtaget fra elværket på Vonge Mølle, hvor motoren har stået siden 1943. Den sad oprindeligt i en tysk u-båd, som under besættelsen blev ophugget i Danmark. Nu er den opstillet i Industrimuseets motorafdeling, hvor den trækker en gammel kompressor, hvis luftstrøm driver en lille dampmaskine.

En anden erhvervelse har også tilknytning til besættelsen. En kreds af menne-

sker i Gedved under ledelse af læge O. Høegh-Guldberg og seminarielærer G. Dam Jeppesen tilbragte aftnerne med at lave et reliefkort over Danmark. Siden tog de patent på en metode til massefremstilling af reliefkort. Selvom der aldrig blev tale om storproduktion, er metoden industriel og hører hjemme på Industrimuseet, som har modtaget de 30 gibsforme.

1. april rykkede en projektgruppe ind på Industrimuseet. Den består af tre historikere, som i det kommende år skal indsamle erindringer fra industriarbejdere i Horsens. Projektet finansieres af Undervisningsministeriet, Vejle Amt og Horsens Kommune. Gruppen vil især opsøge smede- og maskinarbejdere, slagteriarbejdere, tobaksarbejdere og grafiske arbejdere. Det indsamlede materiale vil senere blive opbevaret i Byhistorisk Arkiv.

Den stigende forståelse for industri-tidens betydning som forudsætning for vor egen tid viser sig også i forøget interesse for de faste industriminder. Industrimuseet mærker dette gennem et voksende antal forespørgsler og ønsker om råd ved bevaring. På initiativ af Horsens Avis forestod museet en omvisning på Horsens Dampmølle, som står foran nedrivning. Sammen med de øvrige museer i Vejle Amt har Industrimuseet deltaget i møder med amtets miljøforvaltning om de kommende års fredningsplanlægning.

Horsens Museum

Beretning fra 1. august 1978 til 31. juli 1980

Bent Ousager

Lokaler: Museets anneks »Flensborgs Enkebolig«, opført 1790, har gennemgået en omfattende istandsættelse, idet facaderne er repareret og malet, tagsten og lægter er fornyet og spærene forstærket. Loftsrummet er blevet isoleret og forsynet med gulvbrætter og radiatorer, således at det vil kunne anvendes som magasin. — I museets hovedbygning er et større udstillingsareal blevet inddraget til teknisk brug, idet lokalet er inddelt og indrettet til værksted, arkiv og bibliotek. Kontorerne er blevet varmeisoleret og forsynet med nyt inventar. Endvidere er et særligt modtage- og registreringsrum blevet indrettet i det tidligere magasin.

Det er museets hensigt som et led i bestræbelsen for at afbøde pladsmangelens værste ulemper at flytte alle ikke-udstillede genstande fra hovedbygningen til magasinering i »Flensborgs Enkebolig«. Pladsudnyttelsen bliver derved mere rationel, men prisen derfor er tab af udstillingsareal.

Samlinger: Museets tidligere fjernmagasin på Boller har måttet opgives, hvorefter møblerne er blevet hjemført og anbragt i gallerisalen. Desværre har man derved tabt både magasinplads og udstillingsplads. — Yderligere forværret er pladsproblemet blevet, efter at Mogens Zieler-afdelingen er blevet fuldt etableret; herefter optager Zieler-værkerne 130 m² udstillingsareal og 20 m² arkivareal.

Zieler-samlingen er blevet registreret

og beskrevet i et fyldigt katalog, udgivet i april 1979.

Registreringen af museets egen kunstsamling er blevet revideret, og alle kunstværkerne er fotograferet, hvorefter kartoteket skulle kunne give et rimeligt indtryk af samlingens karakter. Et delvis illustreret katalog over Horsens Museums kunstsamling blev udgivet i oktober 1979.

Undersøgelser: På et område bag Søndergades sydlige husrække nær byens torv, der var blevet blotlagt ved nedrivning af baghuse, har museet foretaget en gravning, der viste, at dette sted har været beboet siden det 14. årh. I øvrigt viste fund af flinteredskaber spor af menneskers tilstedeværelse her allerede i stenalderen.

Erhvervelser: Kun de vigtigste kan få plads her: En canapé i Louis Seize-stil, angivelig fra Palæet i Horsens. Seks nyrokoko stole, udført o. 1860 af snedker Danberg i Hospitalsgade. To malerier af Andreas Bränniche, fremstillende Bodil de Lichtenberg og Jochum de Lichtenhielm ved deres bryllup 1754. Maleri af Fritz Kraul: »Kørup Aa« 1903. Landskabsmaleri af Emmy Thornam o. 1900. Maleri af Albert Wang: Portræt af konsul Eyde o. 1910. Malerier fra Hvirring præstegaard i 1860'erne af Andreas Fritz. Malerier af Gunnar Eckard: »Skovhjørne ved Christiansminde« og »Egen ved Boller«. Jægerhirschfænger model 1849. Adskilligt Horsens-sølv, hvoraf særlig for-tjener at bemærkes, et lågbæger, udført 1731 af Erik Thommesen til købmand Jens Sørensen Monberg på Smedegade; her i den gamle købmandsgård forblev bægeret indtil o. 1960.

Kunstsamlingen har erhvervet en skulptur af Niels Guttormsen, udført 1976. To værker af Grete Balle: Billedsyningen »Blide lag« o. 1965, og en vævning »Uendelighedens årstid« 1977. To oliekriddtegninger af Jens Jensen 1977. En samling lithografier.

Zieler-afdelingen har erhvervet en tegnefilm »Multiplicity«, en stor samling arkivalier omfattende adskillige udklip, optegnelser, skitser og fortryk etc., alt sammen af eller om Mogens Zieler. Endvidere af samme en del malerier og tegninger, hvoriblandt »Landskabskatten«, »Lille røv«, »Med Bass IV«, »Røde ryttere« og »Majbukke«.

Konservering: En del af bronzealder-samlingen har gennemgået en stærkt påtrængt konservering på konservatorskolen i København. To skabe og en del jernsager er behandlet på Vejle Amts konserveringsanstalt i Kolding, og ti malerier er blevet restaureret på Aarhus Kunstmuseums konserveringsanstalt.

Udstillinger og anden oplysningsvirksomhed: I november 1978 arrangeredes i forbindelse med en naturfredningskampagne en arkæologisk særudstilling: »Fund fra Horsens Fjord og Nørrestrand«. I nov.-dec. 1979 afholdtes en retrospektiv udstilling af Gunnar Eckard Christensens værker: »Horsens-Maler igennem 50 år«, omfattende 183 malerier og tegninger fra byen og omegnen fra det halve århundrede 1929-1979; anledningen var kunstnerens 70-årsdag. Til udstillingen fremstilledes et illustreret katalog med indledende levnedstegning.

I 1978-79 har en vandreudstilling, visende grafik i Horsens Museums eje, været

sendt rundt til skoler og andre institutioner.

Zieler-afdelingen havde i april-maj 1979 en særudstilling af »Mogens Zielers arkiv- og værkstedsarbejder«. I forbindelse med udstillingen blev der udgivet et trykt katalog.

Inden for museets mure har personalet afholdt adskillige foredrag og omvisninger. Uden for murene har personalet ligeledes holdt foredrag og har forestået historiske byvandring og egnhistoriske søndage. Med oplysninger og materiale har museet medvirket ved optagelse af en historisk Horsens-film. — Foruden de ovennævnte tre kataloger har museet ladet fremstille farveprospektkort med fire motiver fra samlingerne.

Personale: I December 1978 afgik museets kustode siden 1962, tømrer A. M. Mortensen ved døden i en alder af 92 år.

I maj 1979 tiltrådte med titel af museumsbetjent snedker Henning Olsen.

Kulturhistorisk Museum, Randers

Nyt fra de første år

Guri Dybsand

Fra Randers Amtsavis 25. juni 1872

»Ligesom enhver Tidsalder har sit ejendommelige Præg, betinget af de Kulturforhold, der til den Tid vare herskende, saaledes ere Samlinger af Fortidsminder et nødvendigt Hjælpemiddel til at anskueliggjøre Billedet af henfarne Tider. Ingen vil saaledes kunne miskjende deres Betyd-

ning for den almene Dannelse og folkelige Udvikling. Erkjendelsen heraf har bragt os til at henstille til vore Medborgere, om ikke Randers By og dens paa Oldtidslevn ingenlunde fattige Egn skulde være istand til — saaledes som allerede sket i Ribe, Aarhus, Aalborg og Viborg — at tilvejebringe en historisk ordnet Samling af karakteristiske Gjenstande fra Fortiden. For at prøve, hvorvidt der herfor er nogen saa almindelig Stemning, at den borger for Sagens Gjennemførelse, tillader vi os at opfordre til Ydelse af Bidrag, dels engang for alle, til Samlingens Grundlæggelse, dels aarligt til dens Udvidelse. Hvis Sagen saaledes finder fornøden Understøttelse, ville de, der have tegnet sig for Bidrag, blive indbudte til et Møde, paa hvilket Foreningen for den historiske Samling vil kunne danne sig.

Randers, den 13. Juni 1872«.

Med god hjælp fra en langtidsledig gik vi for et års tid siden i gang med en længe savnet gennemgang af museets arkivalier, der lå grovsortet i 5-års pakker. Formålet er først og fremmest at søge dette materiale ordnet systematisk, så det kan bruges på samme måde som alt det nye, der nu dagligt journaliseres. Desuden håber vi at finde ekstra oplysninger om ting i samlingerne og at få noget mere at vide om museets forhold i de forløbne mange år.

Samtidig søges også oplysninger om museet i relevante årgange af de lokale aviser, i trykte byrådsforhandlinger og i museumsforeningens protokoller. Indtil nu er en lang række informationer kommet for dagen, men vi har desværre også opdaget, at meget materiale må være kasseret eller bortkommet, inden arkiva-

På første sal i dette hus, Brødregade 25 i Randers, havde byens første museum hjemsted fra oktober 1872 til marts 1874. (Billedet tilhører Lokalthistorisk Arkiv, Randers).

lierne blev samlet og indpakket for godt 25 år siden. Mange af de spørgsmål, vi kunne tænke os at få svar på, vil nok forblive ubesvaret. Vi ved, at museet, Den historiske Samling, blev startet i sommeren 1872 gennem oprettelse af en museumsforening — men hvad gik der egentlig forud? En gruppe Randersborgere havde i 1871 taget initiativ til afholdelse af en foredragsrække ved Frederik Barfod, der i vinteren 1871-72 talte med stor succes over fædrelandshistoriske emner. Måske

var det denne succes, der gav stødet til planerne om et museum i Randers — »Denne Sag, som naar den hæves frem af mange, vil kunne erholde Betydning for Folkeoplysningens Fremme og Udbredelsen af Kjærlighed til Fædrelandets Minder« — som Randers Amtsavis refererer fra det stiftende møde 12. juli 1872.

Var der et grundlag at bygge på? Havde man drøftet sagen med andre museer på forhånd, så man vidste, hvad man gik ind til? Meget tyder på, at man i hvert tilfælde

havde haft kontakter til Det oldnordiske Museum og dets daværende leder, J. J. A. Worsaae, idet det fremgår, at der forelå tilsagn fra dette hold om at forære en historisk samling i Randers et antal genstande »saafremt Sagen kunne fremmes«.

Hvem startede museumssagen i Randers? Blandt indbyderne og de stiftende medlemmer findes et smukt udsnit af byens bedste borgerskab med stiftamtmanden, kammerherre Rosenørn, i spidsen. Der figurerer ikke mange håndværkere, arbejdere og almindelig landmænd på medlemslisten, men ser vi på, hvem der bidrog med ting til samlingens vækst gennem de første år, så viser det sig, at interessen for museet også var levende i disse kredse.

Et museum er jo ikke samlingerne alene. Det er i lige så høj grad de personer, den tid og de omstændigheder, som prægede udviklingen og fastlagde retningslinjer for indsamling, bevaring, udstilling, forhold til andre museer og overordnede myndigheder. Intern uenighed i de vekslende bestyrelser og ydre tryk af forskellig art afspejles i de gamle papirer, som består af regnskabsbilag, notater udvekslet mellem bestyrelsesmedlemmer, udkast til forskellige skrivelser, korrespondance, m.m. Vanskeligheder — eller udfordringer om man vil — var der nok af fra starten. Problemerne ser forunderligt velkendte ud: Lokalemangel, konserveringsproblemer, personalebehov, økonomiske trængsler, diskussioner om anskaffelser af genstande og udstyr — det hele fulgte med fra begyndelsen.

Økonomien hvilede i første række på medlemskontingenter, på engangsbidrag

og dertil hvad bestyrelsen i øvrigt kunne tigge sammen — eller selv ofre. De personlige ofre har været betydelige, både økonomisk og tidsmæssigt. Noget af det første man foretager er at rette henvendelse til Randers Byråd om at få stillet et passende lokale til rådighed for samlingen — dog uden held. Byrådet bevilgede dog — med 7 stemmer mod 4 — et årligt beløb på 50 rigsdaler som huslejetilskud under forudsætning af, at man selv fandt passende husly. Dette lykkedes, og museet fik sit første tilholdssted i en lejlighed på 1. sal på Brødregade 25. Her var lejen imidlertid på hele 60 rigsdaler om året, men de sidste 10 rdl. blev reddet ved at stille et værelse til rådighed for Randers Husholdningsselskab »til der at opstille forskellige Analyser«.

Fra oktober flyttedag 1872 var samlingen så under tag — og man kunne tage fat på de næste opgaver. Udstillingen blev ordnet ved anskaffelse af et glarskab »efter Skizze fra samlingen i Aarhus« formedelst 31 rigsdaler, samt en reol »i nogenlunde Lighed med det nye Skab« til samlingens urner. Blot få måneder senere måtte nok et skab anskaffes til den gave, man i anledning af museets stiftelse modtog fra København.

Klimaforholdene fik man ordnet ved anskaffelse af for 2 rdl. hugget brænde til kakkellovnen; sikkerhedsforholdene i øvrigt ved fremskaffelse af to nøgler til fordøren og skydelås til bagdøren samt ved at forsikre samlingens daværende 175 genstande for 200 rdl.

Ifølge vedtægterne skulle museums-samlingen holdes gratis åben for publikum på tider fastsat af bestyrelsen, som ved

disse anledninger skiftedes til at påtage sig formidlerens rolle. Efter et halvt år ansættes den første lønnede medarbejder. Måske kan det opfattes symbolsk at mandens navn var — Dyhr. Hvor dyrt det var at have Dyhr til »at være tilstede, naar Samlingen er aaben, samt at foranstalte Localet rengjort, naar fornødent« og dertil forrette budtjeneste, er ikke oplyst. Hr. Dyhr har formodentlig fundet andet og bedre arbejde, for året efter ansætter man en efterfølger. Dennes navn kendes ikke, men derimod den aftalte årsløn på 16 rdl. »hvorfor han skal være forpligtiget til at være tilstede ved Foreviisningerne, opkræve Contingent og besørge de forefaldne Erinder i Samlingens Tjeneste«. På dette tidspunkt holdes museet åbent for publikum lørdag 12-13 og søndage 11,30-12,30. Hvor mange og hvem, der kom, vides ikke.

Arkæologiske undersøgelser blev også planlagt fra starten af museet, idet man modtog en henvendelse fra gårdmand Chresten Jacobsen i Tollestrup ved Høbro, der gerne ville af med en stor høj på sin mark. I øvrigt vedtog man at begrænse sit indsamlingsområde til »Eggen mellem Liimfjorden, Aarhusbugten og Skjern Aa« for fremtiden. Af de sparsomme pengemidler fik 2 bestyrelsesmedlemmer tildelt ansvaret for passende køb af genstande.

Da man efterhånden fik anskaffet et bord og 6 rørstole til museet, så bestyrelsesmøderne kunne afholdes på stedet, begyndte det hele sikkert at ligne noget — men præcis hvad, ved vi desværre ikke, for indtil nu har vi ikke fundet vidnesbyrd om, at det ældste museum i Randers blev

fotograferet. Desuden forblev det kun halvandet år i lejligheden på Brødregade — så fulgte museets første flytning af seks i alt indtil nu.

Men det er en anden historie ...

Silkeborg Museum

Christian Fischer

I efterårsferien 1979 og sommerferien 1980 har Silkeborg Museum været rammen om en »levendegørelse« af nogle af museets gamle værksteder. I pottemagerværkstedet har den snart legendariske Knud Jensen fra Sorring fortalt om Sorringpottemagerens historie og demonstreret deres kunnen. Dette forsøg i pottemagerværkstedet blev fulgt af TV og resultatet i en udsendelse om Knud Jensen.

I sommerferien fik vi yderligere gang i museets gamle væv, hvor der om søndagen blev vævet olmerdug, og i haven arrangerede sammenslutningen af midtjyske folkedansere opvisning hver søndag i ferien. Reaktionen på disse arrangementer har været så positive, at de vil blive gentaget til næste år.

Det i 1979 færdigindrettede konserveringsværksted kom allerede fra begyndelsen ud for en alvorlig ildprøve, idet det store gravfund ved Vinding fra ældre romersk jernalder resulterede i, at ikke mindre end 65 lerkar skulle sættes sammen, to store jernsværd i skede skulle afrensnes og konserveres samt yderligere et stort antal metalgenstande. Herudover har museet konserveringsmæssigt påtaget

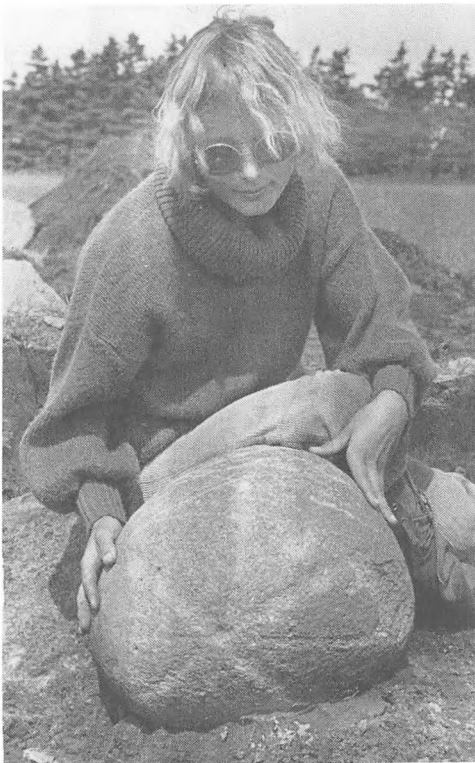
Pottemager Knud Jensen, Sorring i museets værksted.

sig at være centralkonserveringsværksted for amtets museer hvad angår lertøj.

Museets foredragsvirksomhed hører til byens bedst besøgte. Blandt foredragsholderne kan nævnes dr. phil. Erna Lorenzen, som fortalte om gamle dragtdele, museumsinspektør Jan Kock fortalte om nordjysk glas, og arkivar Bredo Grandjean om kongeligt porcelæn.

Årets store arkæologiske overraskelse var fundet af den første jættestue i Midtjylland. Alle de store sten til jættestuen var forlængst fjernet, men de lerkar, der var hensat som offergave foran jættestuen var intakte, og gav væsentlige nye oplysninger om anvendelsen af jættestuer. Udgravningen af jættestuen blev ledet af uni-

versitetslektor Torsten Madsen. I foråret udgravede museet en mindre, overpløjet gravhøj ved Tvilum, som ved en fejltagelse var blevet dybdepløjet. Højen var opbygget i to faser, således at højbyggeriet var afsluttet i slutningen af ældre bronzealder. Højens første fase, som er anlagt i begyndelsen af ældre bronzealder, var omgivet af en stor randstenskæde. På tre af disse sten var der helleristninger. Den mest markante var forsynet med et ottearmet kors og skåltegn. En anden sten havde et indhugget kryds, og den tredje var forsynet med et skåltegn. Efter udgravningen blev den første fase rekonstrueret på gårdejer Harald Jensens anmodning.

Helleristningssten fundet i bronzealdergravhøj ved Tvilum.

I efteråret 1980 vil Silkeborg Museum lave en særudstilling om forfatteren Albert Dam, der den 19. oktober ville være blevet 100 år. Udover særudstillingen vil der blive arrangeret foredragsaftener omkring Albert Dams værker.

På det sikkerhedsmæssige område er museet blevet udstyret med et automatisk brandalameringsanlæg, installeret af firmaet L. M. Ericsson — det ny system var lige ved at komme i alvorlig brug, da et lyn under et tordenvejr slog ned i naboejendommen til museet, med alvorlig brandskade til følge.

Naturfredning

En lokalkomite bliver til

Leif Hildebrandt

Springforbi, Snurom, Kalvehaven — disse karakterfulde, gamle stednavne betegner karakteristiske og storslåede lokaliteter nord for Hammel, hvor Randersvej slynger sig i hårnålesving ned i den brede dal og op til Frijsendal. Skov- og græsklædte bakker og skrænter falder mod saftige enge med græssende kvæg.

Dette stykke østjysk natur er offer for fremskridtet: Amt, omfartsvej, vejdæmning, skår i skovbryn, udjævning af bakker vil medføre en omkalfatring i de nærmeste år. Omfattende arbejder vil føre til en forarmelse af dette stykke natur.

Ikke underligt skabte vejplanerne røre, diskussion og modstand blandt beboere i og omkring Hammel. En lille gruppe mennesker holdt regelmæssigt møder, der blev indsendt læserbreve, protesteret overfor amt, vejdirektorat og trafikministerium. Trafiktællinger og alternative linieføringer blev debatteret.

Danmarks Naturfredningsforening var involveret, men kunne intet stille op. Tilsyneladende gjorde intet af det altsammen indtryk på myndigheder og folkevalgte — planlægningsmaskineriet rullede tungt videre. September 1976 startedes derfor en underskriftindsamling, som i de kommende måneder indbragte over 1700 protester, som blev forelagt kommune, amt og trafikministerium. Alt var imidlertid forgæves. Ud af røret og forbitnelsen

voksede der en fornemmelse af magtesløshed. Som borger og enkeltperson følte man sig virkelig i strid modvind overfor amt og kommune, og der var ingen medvind fra andre instanser.

Da afgørelserne var truffet og protestgruppen opløst, faldt en henvendelse fra Naturfredningsforeningen i velberedt jord. Kontakten med foreningen var allerede etableret i vejsagen. Nu ønskede foreningen at danne lokalkomité i Hammel, samtidig ville man iværksætte en medlemskampagne. Det var ikke vanskeligt at skaffe interesserede til komitéen.

Den 14.-4. 1979 blev den nyskabte komité holdt over dåben ved et møde med repræsentanter for foreningen. Medlemskampagnen sattes i værk i maj med udsendelse af materiale til alle husstande og blev fulgt op sommeren igennem med direkte henvendelser pr. telefon. Stigningen i medlemstallet var forbløffende, i efteråret kunne man notere mellem 5- og 600 medlemmer (husstande) i Hammel kommune. Nu kunne der — i november — holdes valgmøde; ikke mindre end 70 mødte frem, spørgelyst og interesse var stor.

Forløbet er ikke noget specielt for Hammel. Mange andre steder i landet er der dannet lokalkomitéer, og man har haft lignende stigninger i medlemstal. Der er således i takt med stigende civilisation og teknisk udvikling en øget interesse for bevaring af naturværdier og rent miljø. Uden tvivl har også vejsagen haft sin indflydelse på den store opslutning om Naturfredningsforeningen i Hammel. Dette til trods for det negative udfald.

De uheldige følger begynder at vise sig i

Denne prægtige lind blev fældet i foråret 1980. Den stod én meter »forkert« — Her er man nu i færd med at bygge en høj vejdamning.

dag, og i de nærmeste år vil millionerne rulle til betvingelse af naturværdier, som vi havde til rådighed ganske gratis.

Lokalkomitéen blev dannet for sent, nu kan intet stilles op. Imidlertid kan andre spørgsmål hurtigt dukke op. Engang var Hammel Lufthavn et brændende spørgsmål; pludselig dukkede de gamle tanker op i form af planer om en stor-flyveplads ved Hammel.

Belastningerne af natur og miljø var betænkeligt store. Hermed lå en ny opgave foran lokalkomiteen, der dannedes i kølvandet af vejsagen.

Forhåbentlig er mulighederne nu bedre for en løsning, der tager skyldigt hensyn til vore naturværdier.

Østjysk Hjemstavnsforening

**Virksomheden fra 1. oktober 1979 til
30. september 1980**

Den årlige generalforsamling blev holdt 24. november 1979 på Hotel Ansgar i Århus.

Efter beretningen var der bestyrelsesvalg, hvor vi med beklagelse måtte tage afsked med trafikkontrollør S. E. Sørensen, der selv ønskede at udtræde af bestyrelsen. Vi skylder Sørensen megen tak for mange veltilrettelagte møder og udflugter, som han i årenes løb arrangerede.

Til bestyrelsen nyvalgte assurandør N. P. Boye-Nielsen, Sandbygaard, Hadsten og gdr. P. Holm Jensen, Lisbjerg. På et bestyrelsesmøde 11. januar konstituerede bestyrelsen sig (se side 4).

Efter generalforsamlingen var der foredrag af overlæge S. Hovesen, Grenå, der fortalte om »folkemedicin og overtro«.

28. februar, møde på Hotel Ansgar med ca. 40 deltagere. Landbrugslærer P. Bild-

søe Hansen underholdt os hele aftenen med sang og musik, specielt folkets og almuens viser.

20 marts holdt vi atter møde på Hotel Ansgar med ca. 50 deltagere. Fængselsinspektør Arne Frederiksen fortalte om Horsens tugthus' historie samt minder og oplevelser i fængselsvæsenets arbejde.

15. maj, aftenudflugt til Sct. Sørenskirke i Ry med 75 deltagere.

10. juni, aftenudflugt til Marselisborg slotshave med næsten 200 deltagere.

5. juli, heldagstur til Herningholm og Høgildgård plantage, hvor godsejer Pontoppidan tog meget gæstfrit imod os.

7. september, heldagstur til Ålborg og egnen der omkring. Specielt bør nævnes Lindholm høje. En udgravning som først blev foretaget efter 2. verdenskrig, og som bestemt ikke var mindre interessant end

Fyrkat ved Hobro, som vi besøgte i 1974.

Sidstnævnte tur skulle være kørt sidste søndag i august, som der jo efterhånden er blevet tradition for, men forskellige forhold gjorde, at den blev flyttet en uge, at det så viste sig, at det var den søndag i 1980, solen skinnede, gjorde jo ikke turen dårligere for de 80 deltagere.

Vi har i bestyrelsen fået lavet en lille folder, som er blevet lagt ud i forskellige pengeinstitutters forskellige afdelinger, ligesom biblioteker i det østjyske område skulle have folderen liggende, en folder, der fortæller om foreningens arbejde og formål. Det har resulteret i flere indmel-

delser, men vi håber naturligvis, der kommer flere endnu.

Bestyrelsen vil gerne her takke de mange, der støtter foreningen økonomisk og ved at deltage i vore arrangementer. En varm tak til redaktionsudvalget, der står for udgivelsen af denne bog.

Det er med megen beklagelse, vi må konstatere, at Erna Lorenzen med denne årgang af »Østjysk Hjemstavn« forlader redaktionsudvalget. Vi er i foreningen Erna Lorenzen megen tak skyldig for det store uegennyttige arbejde hun har udført gennem de år, hun har redigeret årbogen.

Erik Kjær

Personregister

- Aagaard, Per, provst, Astrup, 107.
Agnethe, ung pige, Moesgaard, 75, 76.
Andersen, da. overlæge, S. Francisko, 59, 61.
Andersen, lærer, Stensballe, 27.
Andersen, Anders, Toftum, 22.
Andersen, Karen, 47.
Andersen, Kathrine, konditor, Århus, 47, 51.
Andersen, Nicolaj, Haldrup, 27.
Andersen, Niels, organist, Randers, 105.
Andersen, Peder, Stensballe, 21.
Andersen, Sevel, lokalhistoriker, Virring, 18, 106.
Andersen, Søren, Nebel, 23.
Andersen, Søren, Ørritslev, 22.
Andreasen, Anton, Todbjerg, 64.
Armstrong, Louis, amk. jazzmusiker, 82.
Asmussen, Svend, dansk jazzmusiker, 83, 84.
- Bach, Erling, 88.
Bach, Søren, smedemester, Gl. Ry, 6.
Baker, Josefine, fransk kunstner, 82.
Balle, Grethe, kunstner, 114.
Barfod, Frederik, 116.
Bek, Helga, gift med Jacob Knudsen, 103.
Bek, Jens, Møllerup, 103.
Bendixen, Rasmus, fhv. grd., Hasle, 6, 105.
Berg, frue fra Trondhjem, 77, 78.
Berner, Henrik, godsejer, Clausholm, 108.
Bildsøe-Hansen, P., landbrugslærer, 122.
Bjerre, Andreas, 110.
Blicher, St. Steensen, præst, digter, 104.
Bojesen, Bo, tegner, Kbhvn., 83.
Bondesen, Peder, 104, 105.
Boter, Mads Jørgensen, 22.
Boye-Nielsen, N. P., branddirektør, Hadsten, 6, 101, 122.
Brünniche, Andreas, maler, 114.
Buch, Hansted, 24.
Bugge, Marie, 25.
- Bundgaard, billedhugger, 77.
Buck, Laurids, Kannerup, 22.
Bødtker, Walther, musiker, 87.
- Carisius, C. A., godsejer, Konstantinsborg, 15.
Christensen, Christen, Skjolddelev, 38.
Christensen, Gunnar Eckart, maler, 114.
Christensen, Mads, Stensballe, 26.
Christensen, Peder, Tvingstrup, 22.
Christensen, Solveig, 98.
Christian IV, da. konge, 10, 11.
Christian VI, da. konge, 11.
Christian VIII, da. konge, 21, 24.
Christian X, da. konge, 72, 82, 85.
Christiansen, Ernst, spillelærer, Århus, 40.
Churchill, Winston, eng. statsmand, 82.
- Dahl, godsejer, Moesgaard, 75, 76, 77, 78.
Dahl, urmager, Haldrup Mark, 26, 27.
Dahl, Agnethe, »lyse Agnethe«, datter af godsejer Dahl Moesgaard, 79.
Dahl, Bothilde, godsejerinde, Moesgaard, 75, 76, 77, 78, 79.
Dam, Albert, forfatter, 120.
de Lichtenberg, Bodil, 114.
de Lichtenberg, Jochum, 114.
Didriksen, Ane Marie, Skjolddelev, 30.
Didriksen, Jens, Skjolddelev, 30.
Domino, Aage, 107.
Dybdal, Vagn, rigsarkivar, 97, 98.
Dybkjær, lærer i Beder, 44.
Dybsand, Guri, Randers, 115.
- Elgaard, direktør »Bellevue«, Århus, 84, 85.
Elkjær, Kjeld, bibliotekar, Århus, 106.
Ellington, Duke, amk. jazzmusiker, 82.
Elmenhoff, Søren, bogtrykker, Randers, 105.
Engberg, J., professor, 106.
Engsnap, N. B., præst, Lejrskov, 85.
Eriksen, Valdemar, fisker, Århus, 86.
Ewans, Kaj, pianist, 85.
Eyde, konsul, 114.
- Falster, Chr., rektor i Ribe, 108.
Feilberg, H. F., 108.
Feveile, Jens, Ørritslev, 22.
Fischer, Christian, Silkeborg, 118.
Flou, Bjarne, 111.
Frederik II, da. konge, 9, 10.
Frederik VI, da. konge, 21, 23, 24.
Frederiksen, Arne, fængselsinspektør, Horsens, 122.
Friisholm, Lavard, kapelmester, Randers, 110.
Frisch., E. T., Ny Mølle, 106.
Fritz, Andreas, maler, 114.
- Gaml, Jens, Todbjerg, 66, 67.
Gaml, Søren, Todbjerg, 66.
Gammelgaard, Arne, skolebibliotekar, Hammel, 5, 6, 98, 101.
Gartner, Chr., Stensballe, 27.
Gjersdorf, majorinde, Serridslevgaard, 22, 23, 24, 25.
Grabow, Hans, Raadvad, 24.

Grandjean, Bredo, arkivar, 119.
 Gregersen, J. M., da. præst i USA, 56.
 Grethe, Anne, tegner, 87.
 Guldborg, Høg, provst, Vær, 24, 25, 26, 27, 28.
 Guttormsen, Niels, kunstner, 114.

 Hagemann, Henry, saxofonist, 89.
 Hall, Henning, sognepræst, Randers, 7, 80, 83.
 Hansen, Broder Blejken fra Ottersbøl, 64.
 Hansen, Hans Peder, Ottersbøl, 64.
 Hansen, H. C. og frue, USA, 57.
 Hansen, Jens, Brigsted, 21.
 Hansen, Jens, uddeler, Skjoldedelev, 30.
 Hansen, Joachim, skomager, Horsens, 29.
 Hansen, Johanne, Todbjerg Mosegaard, 64.
 Hansen, Just, Aaes, 26.
 Hansen, Niels Møller, Skjoldedelev, 38.
 Hansen, Peder, Halling Mølle, 22.
 Hansen, Sigvard, maler, 77.
 Hansen, Sine, Todbjerg Mosegaard, 64.
 Hansen, Søren, grd., Todbjerg Mosegaard, 64.
 Hansen, Villiam, Skjoldedelev, 38.
 Harlow, Christian, Chicago, 50, 51.
 Harlow, mrs., Chicago, 51, 52.
 Harring, Dick, musiker, 88.
 Haxthausen, Valdemar, danselærer, 27, 28.
 Helmuth, Osvald, skuespiller, 86.
 Hendriksen, værtshusholder, Horsens, 26.
 Herschind, købmand, Århus, 17.
 Hildebrandt, Leif, 120.
 Hitler, Adolf, ty. rigskandsler, 82.
 Hjortshøj, Anders, fra Lystrup, 65.
 Hjuleraa, Jørgen, musiker, 103.
 Hjulmand, Per, Todbjerg, 67.
 Holm, Erling, proprietær, Odder, 6.
 Holm, Peder, translator, lærer, Århus, 47, 48.
 Horn, Victor, politiassistent, Viby J., 6.
 Horskjær, Jan, fmd. »S. L. A.«, 97.
 Hovesen, S., overlæge, Grenå, 122.
 Hoegh-Guldborg, O., læge, 113.

 Jacobsdatter, Ane Marie, Adslev, 16.
 Jacobsen, lærer, Aaes, 26.
 Jacobsen, Anton, Todbjerg, 67.
 Jacobsen, Christen, grd., Tolstrup, 118.
 Jacobsen, Søren, Serridslev, 25, 28.
 Jelsbak, Anton, konsulent, Hammel, 6.
 Jensdatter, Johanne, aftægtskone, Todbjerg, 67.
 Jensen, Albert, Lundum, 22.
 Jensen, Anders, Raadvad, 23.
 Jensen, Anne, lærerinde, Skævinge, 43, 54.
 Jensen, Anton, snedkermester, Århus, 47.
 Jensen, Bernhard, borgmester, Århus, 107, 108.
 Jensen, Børge, Hadsten, 100.
 Jensen, Chr., Haldrup, 22.
 Jensen, Erik, uddeler, Skjoldedelev, 30.
 Jensen, Erik Skødt, Skjoldedelev, 37, 38.
 Jensen, Harald, grd., Tvilum, 119.
 Jensen, Helga, Skjoldedelev, 34, 36.
 Jensen, Jacob B., Horsens, 112.

 Jensen, Jens, 114.
 Jensen, Jens, Aaes, 21.
 Jensen, Jens, Brigsted, 22.
 Jensen, Jens, Todbjerg, 64.
 Jensen, Johanne, Skjoldedelev, 38.
 Jensen, Knud, pottemager, Sorring, 118, 119.
 Jensen, Laurids, Skjoldedelev, 38.
 Jensen, Marie, Skjoldedelev, 30, 35, 38.
 Jensen, Marius, uddeler, Skjoldedelev, 33, 34.
 Jensen, Marinus, Skjoldedelev, 37.
 Jensen, Mette Marie, Magdalene, Skive, 41.
 Jensen, Michael, Todbjerg, 67.
 Jensen, Niels, grd., Gylling, 93, 94.
 Jensen, Niels, Sillihus, 23.
 Jensen, Niels, Høiballe, 23.
 Jensen, Niels, Stensballe, 23.
 Jensen, Niels Jørgen, Holtung, 22.
 Jensen, Nydam, Hadsten, 99.
 Jensen, P. Holm, grd., Elsted, 6, 122.
 Jensen, Rasmus, Handsted, 25.
 Jensen, Thyge, sognepræst, Ålum, 104.
 Jensen, Steffen, Hansted, 27.
 Jensen, Wilh. Kjær, kantor, kordegn, Randers, 7, 19.
 Jensen, Willy, lærer, Hadsten, 100.
 Jeppe, Karen, missionær, 92.
 Jeppesen, G. Dam, Gedved, 113.
 Johansen, Anders, Stensballe, 26.
 Johansen, Fritz, Skablund, 25, 27.
 Johansens, Peder, enke i Søvind, 23.
 Jones, Jo, musiker, 82.
 Jul-Rasmussen, S., sognepræst, Galten, 85.
 Jørgensdatter, Maren, Blegind, 14, 17, 18.
 Jørgensen, Aksel, Fløjstrup Mark, 45.
 Jørgensen, Birger, 89.
 Jørgensen, Carl, Fløjstrup Mark, 45.
 Jørgensen, Elna, Fløjstrup Mark, 45.
 Jørgensen, Frederik, Blirup, 23.
 Jørgensen, H., Serridslev, 28.
 Jørgensen, Hertha, Fløjstrup Mark, 45.
 Jørgensen, J., Hyldkrog, 25.
 Jørgensen, John, 89.
 Jørgensen, K., Serridslev, 25, 28.
 Jørgensen, Knud, Hansted Strandgaard, 24.
 Jørgensen, Niels, Fløjstrup Mark, 45.
 Jørgensen, Peder, Blirup, 26.
 Jørgensen, Sine, Fløjstrup Mark, 45.

 Kaae, Alfred, 13, 14, 17, 18.
 Kaae, Kirsten, 13.
 Kaae, Mogens Pedersen, Vitved, 18.
 Kaae, Ole Jørgensen, selvejer, Adslev, 13, 14, 16, 17, 18.
 Kaae, Peder Rasmussen, Gjesing, 18.
 Kaae, Peder Rasmussen, Vitved, 18.
 Kaae, Rasmus Olesen, Blegind og Vitved, 18.
 Kaspersdatter, Kirsten, Haldrup, 28.
 Kjær, Birgitte, museumsinspektør, »Den gamle By«, 80.
 Kjær, Erik, godsejer, Ristrup Hovedgaard, 6, 123.
 Kjær, Jørgen, Brigsted Mark, 27.
 Knie-Andersen, B., direktør, Charlottenlund, 6.
 Knudsdattat, Kirsten, Adslev, 14, 16.

- Knudsen, Hans, Kolding, 18.
 Knudsen, Jacob, præst og forfatter, 90, 103.
 Knudsen, Jens, Tvingstrup, 21.
 Knudsen, Knud Peder, forp. Todbjerg præstegård, 64.
 Knudsen, Magda, Todbjerg præstegård, 64.
 Knudsen, Marie, Todbjerg præstegård, 64.
 Knudsen, Troels, Århus, 83.
 Kock, Jan, museumsinspektør, 119.
 Krag-Juel-Vind-Frijs, lensgreve, Frijsenborg, 28.
 Kraul, Fritz, maler, 114.
 Kristensen, Ane Marie, Todbjerg, 66, 67, 71.
 Kristensen, Jens, Todbjerg, 71.
 Kristensen, Svend Møller, forfatter og kritiker, 82, 89.
 Kristian, tjenestekarl, Todbjerg Vestergaard, 65.
 Krogh, P., Skjolddelev, 38.
 Kusk, Jens Jørgensen, Stensballe, 22.
 Kusk, Jørgen, Tvingstrup, 26.
 Kusk, P., Aaes Mark, 28.
 Kyster, krofopagter, Tyrrestrup, 26.
- Ladefoged, Peder, Torsted, 24.
 Langballe, Peder, 30, 38.
 Larsen, Sigrid, Odder, 7, 90.
 Lauridsen, Anders, Brigsted, 22.
 Lauridsen, Chr., Lundum, 22.
 Lauridsen, Jørgen, Væhrholm, 22.
 Laursen, købmand, Mindegade, Århus, 45.
 Laursen, Aage, Skjolddelev, 38.
 Laursen, Carl A., brandinspektør, Tved, 6, 102.
 Laursen, H., Bled, 28.
 Laursen, Kirsten Marie, Todbjerg Vestergård, 64, 67.
 Laursen, Metha, 104.
 Laursen, Rasmus, selvejer, Adsløv, 14, 15, 16.
 Laursen, Søren, Bled, 28.
 Lawaetz, fru, Århus, 49.
 Liisberg, E., 105.
 Lilienskjold, forpagter, Serridslevgaard, 25.
 Lindgren, Solveig Babs, 86.
 Lorenzen, Erna, dr. phil., Århus, 5, 6, 80, 119, 123.
 Lund, Birte Voigt, erhvervsvejleder, Århus, 6.
 Lund-Sørensen, E., landsretssagfører, Århus, 6.
 Lyngby, Jens, Skjolddelev, 38.
- Madsen, Lydia, Iowa, USA, 57.
 Madsen, Niels, Hansted, 23.
 Madsen, Oskar, Skjolddelev, 7, 30, 38.
 Madsen, Torsten, universitetslektor, 119.
 Mark, godsejer, Kollerup, 100.
 Mathisen, gartner, Stensballe, 23, 25.
 Mathisen, Hugo, historiker, 107.
 Mathisen, Leo, jazzmusiker, 82, 83, 88, 89.
 Mathisen, H., Stensballe, 23.
 Mathisen, Niels, Uth, 22.
 Mathisen, Tønne, Aaes, 27.
 Methling, Johanne, 107.
 Michaelis, Karin, forfatterinde, 105.
 Mikkel i Nebelgård, 23.
 Mikkelsen, Klaus, Serridslev, 28.
 Mikkelsen, Niels, Serridslev, 26.
 Milbøge, Robert, 88.
- Mogensdatter, Kirsten, Vitved, 18.
 Mogensen, Erik, Fillerup, 93.
 Monberg, Petersholm, 26.
 Monberg, Jens Sørensen, købmand, Horsens, 114.
 Mortensen, A. M., tømrer, Horsens, 115.
 Mortensen, Ejnar, musiker, 87.
 Mortensen, J. Kaas, Hadsten, 100.
 Mortensen, P., Aaes, 28.
 Mortensen, Peder, Gylling, 24.
 Mortensen, Peder, Trustrup, 22.
 Mortensen, S. P., Svinballe, 27.
 Munk, Hans, Hansted, 24.
 Munk, Jens, Hansted, 24, 25.
 Munk, Johan, Hansted Mark, 26.
 Munk, Niels Simonsen, Hornslyd, 24.
 Munk, P., direktør, 111.
 Munk, Simon, Hansted, 26.
 Munk, Søren, Hansted, 22, 23.
 Munkholm, Knud, sognefoged, Oldrup, 21.
 Mussolini, ital. statsmand, 83.
 Mollebygger, Hans, Haldrup, 27, 28.
 Møller, Jacob, Serridslev, 26.
 Møller, Otto, præst i Gylling, 92.
 Møller, Søren, stud. jur., Århus, 84, 86, 87.
 Møller, Tulle Fiil, Hvidsten Kro, 104.
- Nellemann, Aksel, lektor, Kolding, 7, 13.
 Nicolajsen, Laurids, Brigsted, 23.
 Nicolajsen, Michael, Bentlund, 24, 25.
 Nielsdatter, Anne Margrethe, Serridslev Mølle, 19.
 Nielsdatter, Maren, 93, 94.
 Nielsen, J. A., Grenå, 99.
 Nielsen, Jens, Haldrup, 23.
 Nielsen, Jens, Ørbæk, 24.
 Nielsen, Jens, Vorsaa, 23.
 Nielsen, Laurits, Hansted, 23.
 Nielsen, Mathis, Bled, 27.
 Nielsen, N. Kamp, 104.
 Nielsen, Ole, rytterbonde, Blegind, 14, 18.
 Nielsen, Ole, Stensballe, 24.
 Nielsen, Mathis, Blirup, 24, 25.
 Nielsen, Niels, Høiballe, 23, 25.
 Nielsen, R., Blirup Mark, 27.
 Nielsen, S., lærer i Søvind, 27.
 Nielsen, Svend, 110.
 Nielsen, Vibeke, 106, 110.
 Nielsen, Strange, skoleinspektør, Toksværd, 97.
 Nilson, Alice »Babs«, sv. sangerinde, 81, 82, 84, 85, 86.
 Nissager, mr. og mrs., bankejer, Kimbolton, Iowa, 54, 55, 56.
 Nordentoft, Benedict, da. præst i USA, 56.
 Nordmand, jægermester, 12.
 Nyholm, løjtnant, Hovedgaard, 26.
 Nyrop, professor, 77.
 Nyrop, fru, 77.
- Olesdatter, Ane Marie, 20, 29.
 Olesen, Jørgen, gårdfæster, Blegind, 17, 18.
 Olesen, K., Stensballe, 24.
 Olesen, Mads, Serridslev, 26.
 Olesen, Michel, møller, Graa Mølle, Lisbjerg, 17.

Olesen, Ole, Blirup, 21.
 Olesen, Rasmus, Stensballe, 24.
 Olesen, Sv., Alrø, 107.
 Olesen, Winstrup, kapelmester, 85, 87.
 Olsen, Gunner, Skjolddelev, 38.
 Olsen, Henning, museumsbetjent, Horsens, 115.
 Otzen, Else, fotograf, Odder, 6.
 Ousager, Bent, museumsinspektør, Horsens, 6, 113.

Paaskesen, Rasmus, Haldrup, 23.
 Pancke, Günther, ty. ss-officer, 83.
 Pedersdatter, Anne Marie, Vitved, 18.
 Pedersen, Acton, grd., Todbjerg, 64.
 Pedersen, André, kreditforeningsrepræsentant, Borum, 8, 9.
 Pedersen, Edward, Solbjerg, 106.
 Pedersen, Frederik, spillemand, Stensballe, 19, 20, 21, 22, 29.
 Pedersen, H., Stensballe Bjerge, 28.
 Pedersen, Hans, Serridslev, 25.
 Pedersen, Hans, selvejer, Adslev, 16.
 Pedersen, Johanne, Todbjerg, 64.
 Pedersen, Jørgen, Fuglsvig, 22.
 Pedersen, Marie, Todbjerg, 64.
 Pedersen, Ole, Væhrvang, 23.
 Pedersen, Peder, Hansted Strandgård, 24, 25.
 Pedersen, P., Haldrup Mølle, 28.
 Pedersen, Svend, Serridslev Mølle, 19, 21, 23, 26, 27, 28.
 Pedersen, Th., Rødbækgård, 28.
 Pedersen, lærer, Skjolddelev, 38.
 Pontoppidan, Jørgen, godsejer, Konstantinsborg, 6, 122.
 Poul, kusk, Moesgaard, 76.
 Poulsdatter, Maren, Gylling, 93.
 Poulsen, Asta Riis, sangerinde, Århus, 86.
 Poulsen, Ulrich Riis, lærer og danselærer, Århus, 40.
 Poulsen, Svend, Skjolddelev, 38.

Rask, Hans, da.-amk. frivillig i 1. verdenskrig, 58.
 Rasmusdatter, Karen, Adslev, 16.
 Rasmussen, H. P., Søvind Kro, 24.
 Rasmussen, Jacob, Alrø, 23.
 Rasmussen, Jens, Blegind, 14, 18.
 Rasmussen, Lars Chr., Bleid, 24.
 Rasmussen, Laurids, selvejer, Adslev, 15.
 Rasmussen, N., Egebjerg, 27.
 Rasmussen, Niels, Blirup, 23.
 Rasmussen, P., Rosensgade, Kbhvn., 22.
 Rasmussen, Søren, boelsmand, Fløjstrup Mark, 45.
 Rasmussen, Tage D., handelsmand, Skaade, 6.
 Rastenni, Raquel, sangerinde, 86.
 Rathlou, jægermester, 9.
 Reinau, Poul, 86, 87.
 Reppke, Gerda, lokalhistoriker, Solbjerg, 107.
 Rommel, ty. feltmarchal, 82.
 Rosenørn, stiftamtmand, 117.
 Rovsing, professor, Kbhvn., 59.

Sabroe, Poul, redaktør, 85.
 Sadelmager, Poul, Skjolddelev, 30.
 Sander-Larsen, øjenlæge, Århus, 40.
 Schmidt, Ellen, 97, 98.

Schmidt, John, godsejer, Gyllingnæs, 92.
 Scorzeny, ty. officer, 83.
 Serano, Rositta, sangerinde, 86.
 Sherridan, Valdemar, 86.
 Siiggard, Erik, 88.
 Skauptrup, P., professor, Århus, 108.
 Skrubbeltrang, Fridlev, 18.
 Skovfoged, Christen, Stensballegård Skov, 23, 24.
 Skovfoged, Stine, Stensballe, 26, 27, 28.
 Slumstrup, Finn, 89.
 Smed, Jens Sørensen, Holtung, 22.
 Smed, Jørgen, Hansted, 24.
 Smed, Knud, Serridslev, 21.
 Smed, Mads, Lundum, 23.
 Smidt, bager, Horsens, 27.
 Snedker, N., Serridslev, 28.
 Snog, Jørgen, grd., Todbjerg, 64.
 Spanner, Søren, proprietær, Skjolddelev, 6, 38.
 Spreckelsen, N. V., Randers, 105.
 Spreckelsen, Poul, v., Randers, 105.
 Stouñberg, Niels, Serridslev, 25, 26, 27.
 Stub-Jørgensen, Jørgen, 88.
 Suunmand, Christen, Stensballe, 23.
 Svendsen, Peder, Serridslev Mølle, 19.
 Svensson, sv. tjenestekarl, Todbjerg Vestergård, 66.
 Svenstrup, Carl, lokalhistoriker, Grenå, 99.
 Sylvestersen, Johs., fotograf, Randers, 105.
 Soltoft, E., forpagter, Stensballegård, 20, 26, 28.
 Soltoft, Fritz, Tyrrestrup, 27, 28.
 Soltoft, Vigaard, forpagter, Tyrrestrup, 20, 25, 26, 28.
 Sorensdatter, Kirsten, Blegind, 14.
 Sørensen, Aage, Todbjerg Vestergård, 64, 65, 69, 72.
 Sørensen, Ane Marie, Todbj. Overgård, 64.
 Sørensen, Asta, Todbj. Vestergård, 64, 69, 74.
 Sørensen, Carl Martin, konduktør, DSB, Århus, 39, 40.
 Sørensen, Edith, Højbjerg, 8, 39.
 Sørensen, Ejnar, Todbj. Vestergård, 64, 69, 72.
 Sørensen, Emma Georgine, f. Jensen, 60.
 Sørensen, Gunner, Todbj. Vestergård, 64, 69, 71.
 Sørensen, Harald, fhv. skoleinspektør, Mejlby, 8, 63, 65, 69, 73, 74.
 Sørensen, Jens, Stensballe, 21, 26.
 Sørensen, Johanne, Todbj. Vestergård, 64, 69.
 Sørensen, Jørgen Kaae, Blegind, 14.
 Sørensen, Kathrine, Todbj. Vestergård, 64.
 Sørensen, Laura, g. m. Harald Sørensen, 73.
 Sørensen, Laurids, Bleid Skov, 22.
 Sørensen, Laurs, grd., Todbjerg Overgård, 64.
 Sørensen, Mine, Todbjerg, 69.
 Sørensen, Nanna, Todbjerg Vestergård, 64, 70, 74.
 Sørensen, Peder, grd. Todbjerg Vestergård, 64, 66, 68, 70.
 Sørensen, Petrea, Todbjerg Overgård, 64.
 Sørensen, Rasmus, Hansted, 23, 26.
 Sørensen, Sine, 42.
 Sørensen, S. E., trafikkontrollør, Århus, 122.
 Sørensen, Steffen, Gedved, 24.
 Sørensen, Søren, Nebel, 27.
 Sørensen, Søren, Stenhold, 26, 27.
 Sørensen, Søren, Todbjerg, 64, 65, 69.
 Sørensen, Søren, Væhrholm, 26.

Taulow, Poul, komponist, 87.
Temple, Shirley, amk. barnestjerne, 81.
Tinning, kirkebetjent, Århus, 42.
Theodor i Sovind Kro, 26.
Thommesen, Erik, guldsmed, 114.
Thommesen, P., Haldrup, 27.
Thomsen, Aage, Skjoldelev, 38.
Thomsen, J. S., overlærer, Viby J., 5, 6.
Thornam, Emmy, maler, 114.
Tommermand, Mogens, Horsens, 25.

Ullman, Ellen, faglærer, Broager, 8, 75.

Valdemar Sejr, da. konge, 9.
Wang, Albert, maler, 114.
Wedel, baron, Serridslevgård, 20, 26.
Wedel, baron, Nebelgård, 24, 25.
Westberg, Eric, sv. redaktør, 89.
Vestergaard, P., fisker, Århus, 86.
Villaume, Astrid, skuespillerinde, 86.

Vind, Fritz Krag-Juel, baron, Stensballegård, 20, 22, 25, 26, 27.
Wind, Juel, baron, baron, Hovedgård, 24, 25.
Winther, J., Egebjerg, 27.
Winther, Jens, Ajstrup, 23.
With, Johan Albrecht, stiftamtmand, Viborg, 108.
Withen, Sv. Aage, konstruktor, Hammel, 101.
Volf, Lauritz, Østbirk, 25.
von Norup, ritmester, Hanstedgård, 23, 24.
Worsaae, J. J. A., museumsleder, Randers, 117.
Wrang, lærer, Skjoldelev, 38.
Væver, Mogens, Torsted, 25.

Zieler, Mogens, maler, 113, 114, 115.

Ærtebjerg, Jørgen P., Brigsted, 22, 25.

Østergaard, Peder, 102.
Østergaard, J. K., Stensballe, 27, 28.
Østergaard, Karl, 28.

Stedregister

- Aaes, 21, 26, 27, 28.
Adslev, 13, 14, 15, 18.
Afrika, 78.
Ajstrup, 23.
Aldrup, 9.
Alro, 23.
Amerika, 19, 55, 56.
Armenien, 92.
Astrup, 101.
Atlanten, 49.
- Baskjær, 9.
Beder, 42, 44, 46, 76.
Bentlund, 24, 25.
Bering, 9.
Birkerød, 86.
Bjellerup, 105.
Bjerre Mark, 22.
Blegind, 9, 13, 14, 17, 18.
Bleid, 22, 24, 28.
Blirup, 21, 23, 24, 25.
Blirup Mølle, 19, 21, 22, 24, 26, 27, 28.
Bodil Mølle, 9.
Boller, 114.
Bornholm, 9.
Borum, 9, 10, 11.
Borup, 105.
Brigsted, 21, 22, 23.
Brigsted Mark, 25, 27.
Buderupholm, 75.
Bygholm, 24, 65.
- Chicago, 49, 50, 52, 53, 54, 60.
Clausholm, 108.
Californien, 56.
- Dalbyneder, 103.
Danmark, 52, 55, 56, 59, 112, 113.
Des Moines, 56.
Detroit, 49.
Djursland, 99, 111.
Dybvad, 92, 93.
Dyrby, 104.
- Edslev, 9.
Egebjerg, 27.
El Alamein, 82.
Elcorn, 55.
- England, 48.
Esbjerg, 86.
Europa, 60.
- Falling, 94.
Falster, 9.
Fastrup, 107.
Fastrup Mark, 9.
Fillerup, 93.
Fløjstrup, 40, 42, 44, 45.
Frederiksbjerg, 107.
Frijsendal, 120.
Fruering, 106, 107.
Fuglsvig, 22.
Fusvad, 9.
Fyrkat, 123.
- Galten, 85, 96, 100.
Gammel Estrup, 110, 111.
Gassum, 104.
Gedved, 24, 25, 113.
Gern, 18.
Gjesing, 18.
Graa Mølle, 17.
Grenaa, 99, 112, 122.
Gylling, 24, 92, 93.
Gyllingnæs, 92.
- Hads herred, 91.
Hadsten, 85, 99, 100, 105, 122.
Haldrup, 22, 23, 26, 27, 28.
Haldrup Mark, 26, 27, 28.
Haldrup Mølle, 24, 28.
Hammel, 96, 101, 120, 121.
Hansted, 22, 23, 24, 25, 26, 27.
Hanstedgaard, 22, 23, 24, 25.
Hansted Mark, 22.
Hansted Mølle, 22.
Hansted Strandgaard, 24, 25.
Harlev Mølle, 9.
Haslum, 105.
Herning, 90.
Herringholm, 122.
Hindsgavl, 97.
Hinnerup, 101.
Hjlemslev herred, 10, 18.
Hobro, 118, 123.
Holtung, 22.
Hornbæk, 84.
Horsens, 9, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 91, 95,
112, 113, 114, 115, 122.
Horup, 64.
Hovedgaard, 24, 25, 26.
Hundslund, 24, 25, 26.
Hvidsten Kro, 104.
Hvilsted, 107.
Hvirring, 114.
Høgildgaard Plantage, 122.
Høiballe, 23, 25.
Hårup, 63.

Ingerslev, 9.
Iowa, 54, 56.

Jylland, 12.

Kalvehaven, 120.
Kallundborg, 83.
Kanne, 107.
Kannerup, 22.
Kathrinesminde, Todbjerg, 63, 64.
Kimbollton, Iowa, 54, 55, 56.
Koed, 112.
Kolding, 18, 114.
Kolindsund, 112.
Kollerup, 100.
Konstantinsborg, 15.
Kousted, 104.
Kærbygaard, 106.
København, 22, 42, 59, 83, 85, 97.

Labing Mark, 9.
Langå, 105.
Lejrskov, 85.
Lerdrup, 94.
Limfjorden, 118.
Lindholm Høje, 122.
Lisbjerg, 17, 105, 106, 122.
Liverpool, 49.
Los Olives, 57.
Lundum 22, 23.
Lydhøi, 26.
Lyngballegård, 10.
Lyngballe Mark, 9.
Lystrup, 65.
Løjenkjær, 107.

Marcusminde, 10.
Marselisborg, 122.
Meldrup, 23.
Mellerup, 64, 102.
Mesing, 17.
Midt Djurs, 111, 112.
Midtjylland, 119.
Moesgaard, 75, 76, 78, 79.
Mols, 99.
Møn, 9.

Nebel, 23, 27.
Nebelgård, 23, 24, 25.
New York, 49, 50, 60.
Nordsjælland, 18.
Norge, 78.
Ny Mølle, 106.
Nørhald, 102.
Nørrejylland, 18.

Odder, 91, 95, 107.
Oldrup, 21.
Ommersyssel, 103.
Onsted, 9.

Ottersbøl, 64.
Oxenballelund, 9.

Pensylvania, 58.
Petersholm, 26.
Philadelphia, 58.
Purhus, 104.

Raadvad, 23, 24.
Randers, 80, 83, 96, 98, 104, 105, 109, 110,
111, 112, 115, 116, 117, 118.
Randlev, 80.
Rathlousdal, 93, 94.
Ribe, 108, 115.
Riisskov, 84, 88.
Rindelevgårds Mark, 9.
Rodsteenseje, 91.
Rugseng, 9.
Rye, 96, 100, 122.
Rødbækgård, 28.
Røjgaard, 9.
Råsted, 105.

Salomonøerne, 82.
Sandbygaard, 101, 122.
San Francisco, 56, 57, 59, 60.
Santa Barbara, 56.
Santa Ynezdalen, 56, 57.
Serridslev, 21, 24, 25, 26, 27, 28.
Serridslevgaard, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28.
Serridslevgaard skov, 24.
Serridslevgaards Mølle, 19, 21, 22, 26, 27.
Silkeborg, 90, 97, 98, 105, 118, 120.
Sillihus, 23.
Sjelle Mark, 9.
Sjælland, 43.
Skablund, 25, 27.
Skanderborg, 9, 10, 12, 14, 18, 96, 100, 106, 107.
Skanderup, 18.
Skejby, 105, 106.
Skibby Mark, 9.
Skive, 41, 42, 60.
Skivholme Kirke, 9.
Skjern Å, 118.
Skjoldlev, 30, 31, 33, 35, 36, 37.
Skæring, 84.
Skævinge, 43, 54.
Snastrup Mølle, 9.
Snurom, 120.
Solbjerg, 9, 107.
Solvang, 56, 57, 58, 59.
Sorring, 118, 119.
Spentrup, 104.
Springforbi, 120.
Stenløse, 9.
Stensballe, 19, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 95
Stensballegård, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 28.
Stensballe Bjerge, 28.
Stensballe skov, 25, 27.
Stensballe Suundhus, 26.

Svinballe, 27.
Svinsager Mark, 9.
Sønderhald, 106.
Sønderjylland, 64.
Sovind, 23, 24, 26, 27.

Tarskov Mølle, 9.
Tebbestrup, 105.
Terp Mølle, 9.
Tiset, 9, 107.
Todbjerg, 63, 65, 67, 68, 70.
Todbjerg Mosegård, 64.
Todbjerg Overgård, 63, 64.
Todbjerg Vestergård, 63, 64, 65, 66, 67, 69.
Toftum, 22, 23.
Tollestrup, 118.
Torsted, 24, 25.
Trondhjem, 77.
Trustrup, 22.
Trøjborg, 107.
Tulstrup, 107.
Tunø, 86.
Tvilum, 119, 120.
Twingsstrup, 21, 23, 26, 27.
Tyrrestrup, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 28.

Uth, 22.

Vallensbæk, 9.
Vejle, 113, 114.
Veksø, 9.

Viborg, 9, 100, 115.
Vinding, 118.
Virring, 9.
Vitved, 18, 106, 107, 108.
Vonge, 112.
Vorsø, 23, 95.
Vorup, 105.
Væhrholm, 22, 24, 26.
Væhrvang, 23.
Vær sogn, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 29.

Ølsted sogn, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 29.

Ølsted, 105, 106.
Ørbæk, 24.
Ørritslev, 22.
Ørting, 92.
Østbirk, 25.
Øster Tørslev, 103.
Østjylland, 106, 108.

Åkjær, 14, 16, 18, 94, 95.
Ålborg, 86, 115, 122.
Ålsrode, 112.
Ålum, 104.
Århus, 15, 17, 30, 33, 39, 42, 44, 46, 47, 48, 49, 58, 60, 66, 76, 83, 84,
85, 86, 87, 88, 89, 90, 96, 97, 98, 100, 105, 107, 108, 110, 111, 115,
117, 122.